

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Diplomová práce

Jana Štěpánková

(roz. Komendová)

Vzpomínková vyprávění z Neveklovska

(Zmapování vzpomínkových vyprávění násilně vystěhovaných obyvatel Neveklovska za druhé světové války.)

The Oral History

(Mapping of Oral History of the Forcibly Ejected Inhabitants of Neveklov and Its Neighbourhoods During the 2nd World War.)

Praha 2010

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.

Děkuji vedoucímu diplomové práce Doc. PhDr. Bohuslavu Šalandovi, CSc. za odborné vedení a pomoc při zpracování diplomové práce.

Zároveň děkuji všem pamětníkům a zúčastněným, kteří se na vytvoření diplomové práce podíleli, díky jejich ochotě a vstřícnosti vznikla podstatná část této práce. Zejména děkuji Marii Brožkové z Neveklova, Zdeně Šebkové z Neveklova, Marii Kubrové z Neveklova, Františku Bumbálkovi z Břevnic, Ludmile Mrhové z Neveklova, Ladislavu Komendovi z Benešova, Věře Richterové z Neveklova, Mileně Kunešové z Křešic, Miladě Havlínové z Křešic, Ladislavu Marvanovi z Vrchotových Janovic, Emilu Bumbálkovi z Neveklova, Milanu Hrubému z Křešic.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Neveklově dne 10. července 2010

.....

ANOTACE

Neveklov a jeho okolí, tj. Neveklovsko je území ve středních Čechách. Tato oblast byla v období druhé světové války (1939-1945) násilně vystěhována nacisty pro účel zřízení vojenského cvičiště pro výcvik zbraní vojsk SS. Rozloha evakuovaného území činila cca 44 000 hektarů. Z obcí se vystěhovalo 17 647 obyvatel a 12 184 obyvatel zůstalo ve vysídleném území na práce, převážně u SS dvorů.

Diplomovou práci je možné zařadit do oblasti folkloru, ústní lidové slovesnosti. Klade důraz na metodu orální historie.

Práce na základě vlastního terénního výzkumu zaznamenává vzpomínková vyprávění, memoráty, povídky či vyprávění ze života téměř posledních pamětníků druhé světové války, kteří byli tímto osudem postiženi a kteří dosud žijí ve vybraném regionu Neveklovska.

Předkládá historii v zabraných oblastech Neveklovska za druhé světové války. Ukazuje současný stav vzpomínkových vyprávění na Neveklovsku a analýzu vzpomínkových vyprávění z této lokality ve smyslu komparace a aplikace teorií, které se zabývaly a zabývají tímto tématem z řad významných folkloristů (Jech, Šrámková, Melicherčík, Michálek), se sběry vzpomínkových vyprávění z vlastního terénního výzkumu. Na základě analýzy vyprávění byly nalezeny společné rysy vzpomínkových vyprávění, témata a námětové okruhy, potvrdily se či vyvrátily některé teorie.

Současně mapuje aktuální stav, resp. odraz násilné válečné perzekuce v soudobé společnosti a jeho budoucí životaschopnost. Funkčnost generačních přenosů traumat a způsoby komemorace.

Závěr práce tvoří textové a obrazové přílohy, které se snaží přiblížit některé historické momenty.

SUMMARY

Neveklov and its neighbourhoods, so-called Neveklovsko is a territory in the center of Bohemia. This area was during the 2nd world war (1939-1945) forcibly ejected by Nazis for reason to establish the parade ground for training of soldiers SS. Extent of evacuated territory was round 44 000 hectares. From villages were evicted 17 647 inhabitants and 12 184 inhabitants stayed in the displacement territory, they worked there by SS yards.

The Diploma thesis is possible to be involved to the area of folklore, oral folk literature. It places emphasis on the oral history method.

The thesis writes down oral history of the last witnesses of the 2nd world war from Neveklov and its neighbourhoods, that is based on the own field research.

This thesis reflects history in forcibly ejected areas- Neveklov and its neighbourhoods during the 2nd world war. It reflects the current state of oral history in Neveklov and its neighbourhoods, also reflects analysis of oral history from this locality, within the meaning of confrontation and application the theories, that were earlier written by significant folklorists (Jech, Šrámková, Melicherčík, Michálek). On the basis of this analysis were found common features of oral history, themes, thematic ranges, some theories were acknowledged, some not.

Simultaneously the thesis maps over the current state, let us say the reflection of the forcible war persecution at the present time and its viability in the future. Functionality of the generation transfers and the ways of commemoration.

The final part of the thesis contains the text supplement and hooked illustration.

OBSAH:

1. ÚVOD	8
2. VÝZKUM	11
2.1 Výzkumný záměr	11
2.1.1 Předmět výzkumu	11
2.1.2 Objekt výzkumu	13
2.1.3 Časové vymezení výzkumu	14
2.1.4 Prostorové určení výzkumu	14
2.2 Druh výzkumu	15
2.2.1 Užití metody a techniky výzkumu	15
2.3 Průběh výzkumu	16
2.3.1 Časový harmonogram	16
2.3.2 Organizačně - technické zabezpečení	16
3. TEORIE A TERMINOLOGIE	18
3.1 Inspirace a zhodnocení literatury	18
3.2 Vymezení pojmu „vyprávění ze života“ dle Jaromíra Jecha	23
3.3 Vymezení pojmu „historická paměť“	25
3.4 Vymezení pojmu „metoda orální historie“	27
4. VÝSLEDKY TERÉNNÍHO VÝZKUMU	30
4.1 Nástin historie–přiblížení situace v zabraných oblastech za druhé světové války	30
4.1.1 Situace před vystěhováním	30
4.1.1.1 Vznik cvičiště SS Böhmen ve středních Čechách	32
4.1.2 Vystěhování Neveklovska, Benešovska a Sedlčanska	34
4.1.2.1 První etapa vystěhování	36
4.1.2.2 Druhá etapa vystěhování	39
4.1.2.3 Čtvrtá etapa vystěhování	40
4.1.2.4 Třetí etapa vystěhování	41
4.1.2.5 Pátá etapa vystěhování	41
4.1.3 Situace v zabraném území	42
4.1.4 Tábory	45

4.1.5 Osvobození	46
4.1.6 Návrat a rekonstrukce	47
4.2 Odboj a revoluce v lidských dokumentech	50
4.2.1 Jaromír Jech: „Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska“	50
4.2.2 Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození	54
4.3 Odraz násilné válečné perzekuce v soudobé společnosti	78
4.3.1 Komemorace	78
4.3.1.1 Vzpomínkové kulturní akce	79
4.3.1.2 Média	81
5. ZÁVĚR	87
Použitá literatura	95
Internetové zdroje	98
Textové přílohy	99
Obrazové přílohy	129

1. ÚVOD

Neveklov a jeho okolí, tj. Neveklovsko je území ve středních Čechách, ve kterém lze velmi názorně sledovat pohnuté dějiny 20. století. V tomto specificky vymezeném území můžeme sledovat těžký osud v období německé okupace za druhé světové války, kdy tato oblast byla násilně vystěhována nacisty pro účel zřízení vojenského cvičiště pro výcvik zbraní vojsk SS.

Specifičnost dějin 20. století je jejich neuzavřenost a kontinuita, která ovlivňuje naše životy, skutky a myšlení. Stále ještě žijí lidé, kteří tyto dějiny vytvářeli či je dosud tvoří. Nalézáme zde lidské charaktery, které se chvalně či nechvalně podepsaly na historii 20. století. Na jedné straně jsou to lidé, kteří v pohnuté době neztratili tvář a na druhé straně lidé, kteří ochotně spolupracovali se všemi režimy ve svůj vlastní prospěch a za jakoukoliv cenu. Ovšem délka lidského života je omezená a čas je neúprosný. Od konce války uplynulo 65 let a pamětníků této události neúprosně ubývá.

Orální historie v současné době nabývá na významu, a tak vytváření dějin se neděje pouze na základě archivních pramenů, ale historie začíná být také tvořena opomíjenými vrstvami společnosti, které přináší individuální prožitky, postoje a názory, rozměr každodennosti. Při poslechu ona historická fakta najednou nabývají na barvitosti, plastičnosti, dynamičnosti: vystupuje před námi skutečný život s celou svou tragikou, a to namnoze působivěji než v řadě literárních děl.¹

Badatelská činnost zaměřená na výzkum, zaznamenávání a zpracování vzpomínkových vyprávění, memorátů, povídek či vyprávění ze života má zřejmě nejdelší tradici v podobě etnografických a folkloristických studií, zejména v 50. a 60. letech. Systematické zkoumání sledované oblasti tj. vystěhovaného Neveklovska započalo v podobě rozsáhlejších etnografických výzkumů v roce 1949 Jaromírem Jechem. Nejznámější jsou jeho studie *O lidských dokumentech z Neveklovska*² a stať *Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska*, vydaná v časopise *Český lid* 52, v roce 1965³. Jech těsně po válce v letech 1949 až 1950 zachytil vzpomínky 160 informátorů ze 120 vesnic a podává tak zřejmě nejkomplexnější obraz vzpomínek z Neveklovska. Dalo by se říci, že jeho zachycené paměti jsou také nejautentičtější, neboť terénní výzkum provádí těsně po válce, tedy v době, kdy vzpomínky byly ještě živé a mnohdy i bolestné. Jeho aktivní snaha dalšího zmapování a rozšíření vzpomínkových vyprávění také dokazuje opakovaný terénní výzkum, který Jaromír

¹ JECH, Jaromír: *Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska*. *Český lid* 52, 1965, s. 144.

² JECH, Jaromír: *O lidských dokumentech z Neveklovska*. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Ed. Jiří Tywoniak. Praha, Okresní vlastivědné muzeum a Dům osvěty v Benešově, 1957.

³ JECH, Jaromír: *Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska*. *Český lid* 52, 1965.

Jech provedl na Neveklovsku po dvaceti letech od svého prvního výzkumu a přinesl zajímavé výsledky.⁴

Poslední terénní výzkum ve sledovaném území, který se týkal zmapování orální historie, vzpomínkových vyprávění či memorátů násilně vystěhovaných obyvatel za 2. světové války proběhl tedy v 70. letech 20. století, vedený Jaromírem Jechem. Od té doby se touto problematikou nikdo podrobněji nezabýval. Výjimku tvoří historické práce z řad historiků, které se týkají dějin sledovaného území.

Předložená diplomová práce na téma „Vzpomínková vyprávění z Neveklovska (Zmapování vzpomínkových vyprávění násilně vystěhovaných obyvatel Neveklovska za druhé světové války.)“ byla vypracována na základě vlastního terénního výzkumu, který odstartoval na počátku roku 2008 a terénní výzkum doposud probíhá. Lokalitou výzkumu je území Neveklovska. Předmětem výzkumu je zachycení vzpomínkových vyprávění téměř posledních pamětníků druhé světové války, kteří dosud žijí ve vybraném regionu Neveklovska.

Diplomová práce předkládá současný stav vzpomínkových vyprávění na Neveklovsku, které bylo násilně vysídleno nacisty pro účel zřízení cvičiště zbraní SS za druhé světové války. Hlavním cílem a výsledkem práce je analýza vzpomínkových vyprávění z vybrané lokality „Neveklovsko“, ve smyslu komparace a aplikace teorií, které se zabývají tímto tématem z řad významných folkloristů, kteří se tímto žánrem dlouhodobě a hloubkově zabývali se sběry vzpomínkových vyprávění, které jsem získala v průběhu vlastního terénního výzkumu. Dalším cílem analýzy bylo nalézání společných rysů vzpomínkových vyprávění, témat a námětových okruhů. Na základě vybrané literatury, která se zabývá vzpomínkovým vyprávěním a vlastního terénního výzkumu se potvrdily či vyvrátily některé již řečené teorie.

Současně cílem diplomové práce je na základě terénního výzkumu zjistit aktuální stav, resp. odraz násilné válečné perzekuce v soudobé společnosti a jeho budoucí životaschopnost. Zda fungují generační přenosy traumat v takto specificky vyhraněném území a jaké jsou šance, že historie a vzpomínky neupadnou v pozapomnění.

Úvodní část diplomové práce se zabývá nástinem vlastního výzkumu. Předkládá sledovaný výzkumný záměr a cíle, odůvodnění výběru lokality, výběr informátorů a metody a techniky, které se k vlastnímu výzkumu používaly. Závěr této kapitoly předkládá stručnou zmínku o průběhu a také o organizačně-technickém zabezpečení celého výzkumu.

⁴ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147.

Třetí kapitola přibližuje teorii a terminologii, která je zpracována na základě odborné literatury. Uvedené pojmy přibližují studované téma a šířeji tak uvádí čtenáře do sledované problematiky.

Čtvrtá kapitola nazvaná „Výsledky terénního výzkumu“ představuje hlavní a nosnou část, neboť přináší výsledky vlastního zpracování dostupných materiálů a také výsledky z vlastního terénního výzkumu. V první části této kapitoly je zpracován historický nástin a přiblížení situace v zabraných oblastech tzv. Neveklovska za druhé světové války. Analogicky se začíná od období před samotným vystěhováním, posléze se přibližuje situace ve sledovaném území v době, kdy oblast již obsadili nacističtí Němci a celé stěhování bylo rozděleno do jednotlivých etap. Následuje vylíčení situace v zabraných územích a následné osvobození okupovaného území Němci Rudou armádou. Uvedený historický nástin objasňuje situaci v historickém smyslu a v mnohém utváří představu o životě a stavu, který panoval v tomto období ve sledovaném území. Historický nástin také dokresluje svědecké výpovědi informátorů.

Další část čtvrté kapitoly tvoří pojednání o vzpomínkách a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození nejprve na základě Jechových materiálů. Poté následuje pojednání o vzpomínkách a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození, které je doplněné ukázkami autentických výpovědí pamětníků, které byly získány v průběhu vlastního terénního výzkumu. De facto se jedná o zpracování teorie a aplikace teoretických poznatků na praktickou část této práce, která vychází z vlastního terénního výzkumu. Z důvodu autentičnosti jsou v textu uvedené ukázky výpovědí přepsány v jejich původní fonetické podobě.

Poslední část čtvrté kapitoly se zaměřuje na komemoraci ve smyslu vzpomínky či památky a zabývá se způsoby komemorace ve sledovaném území, její způsob šíření dalším generacím a propagování tragické události z hlediska vzpomínkových akcí, které se s jistou pravidelností opakují a také z hlediska propagace médií.

Závěr práce tvoří textové a obrazové přílohy. Textové přílohy obsahují základní informace o informátorech, dotazník, vytvořený k rozhovoru s informátory a přepisy rozhovorů s několika pamětníky v původní fonetické podobě. Obrazové přílohy tvoří fotografie a dokumenty, které se snaží přiblížit některé historické momenty.

2. VÝZKUM

2.1 Výzkumný záměr

2.1.1 Předmět výzkumu

Předmětem výzkumu je zachycení vzpomínkových vyprávění téměř posledních pamětníků z období druhé světové války, kteří dosud žijí ve vybraném regionu „Neveklovska“ a přilehlém okolí, které se svou polohou nachází ve Středočeském kraji. Tato oblast byla za druhé světové války násilně vystěhována nacistickými vojsky pro účel zřízení vojenského cvičiště pro výcvik zbraní vojsk SS. Zřejmě se jedná o zachycení výpovědí posledních žijících pamětníků druhé světové války, neboť věk respondentů se pohybuje v průměru kolem 80 let. Jsou posledními žijícími svědky, kteří mohou předat následujícím generacím otřesné, zdrcující, poučné i zajímavé paměti o jedné z největších katastrof dvacátého století ve vybrané lokalitě Neveklovska.

Vzpomínková vyprávění z řad „obyčejných českých lidí“ a tzv. „malé dějiny“ či „dějiny každodennosti“, jsou v současné době z velké části opomíjeny. Dnešním trendem je spíše zájem zachycovat paměti „hrdinů“, odbojářů, pamětníků, kteří jsou svými činy a minulostí ostatním něčím známí. Řadoví občané vesnic a měst však trpěli mnohdy mnohem více osudem, neboť se jednalo převážně o zemědělské obyvatelstvo závislé na svém hospodářství a okolní produkci. Někteří obyvatelé byli nuceni opustit svá obydlí dokonce ze dne na den a museli se vzdát svého celého majetku, včetně hospodářských strojů a zvířectva.

Politické, hospodářské, sociální nebo vojenské dějiny se většinou zpracovávají na základě „neorálního“ pramenného materiálu, oproti orální historii. Vlastní bádání proto klade důraz na orální historii, která se snaží poukázat na opomíjené vrstvy společnosti, reflektuje více „malé dějiny“ (mikrohistorii), individuální prožitky, dějiny psané zdola (history from below), rozměr každodennosti a další.⁵ Ve své práci využívám kvalitativní i kvantitativní metodu orální historie.

Vzhledem k věku respondentů bylo nutné v první řadě zachytit samotné výpovědi pamětníků. Předmětem zájmu bylo zejména získání dat, která zachycují bezprostřední vzpomínky z doby okupace Neveklovska, jeho zabrání Němci a následné vystěhování obyvatel, život v zabraném území, návrat a rekonstrukce po válce. Součástí předmětu výzkumu byl exkurz mimo sledované časové období, jedná se o vzpomínky předválečné i poválečné, které se vztahují ke zvolené lokalitě. Jedná se například o téma živnostnictví

⁵ WEBER, David, historik Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. <http://www.pametnaroda.cz> <1.5.2010>

v Neveklově do počátku druhé světové války nebo komunistické reformy a represálie, neštěstí způsobená municí, která se na celém území bývalého cvičiště po druhé světové válce vyskytovala a dodnes vyskytuje apod.

V každém výzkumu, který se týká zachycování a zpracování vzpomínek z minulých dob se výzkumník setkává s polemikou, na kolik budou tyto vzpomínky pamětníků pravdivé a budou odpovídat tehdejší realitě? Ovšem, i když se ve vlastním výzkumu jednalo o občany staršího věku, na tyto události ve větší míře nezapomínají. Prahové zážitky zůstávají v paměti většinou do konce života a jsou mnohdy doprovázeny traumaty při jejich připomínání. Je nutné si uvědomit, že ne vše si člověk pamatuje a přirozené je zapomínání. Respondenti v tomto směru byli shovívaví a vždy sami uvedli, že na tázanou okolnost si nepamatují.

Informátoři byli dotazováni na sérii otázek, které byly řazeny do několika tématických okruhů. Některé odpovědi přesahovaly rámec mnou stanovených okruhů, jednalo se například o osobní vzpomínky z mládí, z dětství, na své příbuzné a rodinu či vzpomínky na život před válkou a dlouho po válce. Tento druh informací nebyl pro vlastní výzkum nosný, nicméně tyto výpovědi z řad respondentů představovaly jakousi formu kompenzace informátora vůči mnohdy tragickým vzpomínkám z války. Úsměvné příběhy z mládí a dětství překonávaly neveselé vzpomínání z válečného období.

Pro rozhovor s informátory byl vytvořen dotazník⁶ s podrobným výčtem tématických okruhů. V dotazníku jsou aspekty sledovány převážně na úrovni „v období celé druhé světové války“ a také „po válce“ a „v současnosti“. Pro přehlednost jsou okruhy očíslovány do 13 bodů:

1. Vzpomínky a příhody ze zabírání pohraničí, měst a vesnic od roku 1938

K tomuto okruhu se vážou otázky na první příchod německých vojsk do pohraničí, vzpomínky na zábor měst a vesnic, rozkazy vystěhovat se z rodných vsí. Téma obsazení Sudet a pohraničí Němci bylo zařazeno do dotazníku z toho důvodu, že někteří respondenti do pohraničí odcházeli a nebo zde pobývali z různých důvodů.

Dále se k tomuto okruhu váží vzpomínky na první příchod německých vojsk do oblastí Neveklovska, vzpomínky na zábor měst a vesnic, rozkazy vystěhovat se z rodných vsí. Jaké byly osudy vystěhovalců, kam odešli, jak obtížné bylo nalézt nový domov. Dále osudy těch, kteří museli z rozkazu v zabraném území nedobrovolně zůstat, neboť poskytovali práce a obživu německým vojskům a velitelům a těch, kteří si sami vybrali, že se stanou poddanými Němců.

2. Němci versus starousedlíci v letech 1939-1945

⁶ Viz Textová příloha, text č. 2.

Tento okruh se zaměřuje na zjišťování informací o tom, jaké bylo chování Němců vůči místnímu obyvatelstvu- v době stěhování obyvatel, během války a při kapitulaci. Denní režim českých obyvatel, kteří zůstali v území zabraném Němci- povolení, zákazy. Utrpení českých lidí- teror na civilních obyvatelích, přímé střety s nacistickými vojsky. Trestné výpravy, střety, střelby a popravy. Jaký byl osud místních Židů. Slabost a zrada Čechů. Groteskní situace, překvapující situace.

Do tohoto okruhu byla zařazena podskupina, která se zaměřuje na fenomén ve válečné době s názvem „Pérák“. Snahou je zachytit jeho regionální podoby a činnosti.

3. Odbojová činnost v letech 1939-1945

V této části byli informátoři dotazováni na odpor a odboj, vzpoury. Scény hrdinství, obětavost. Střet s partyzány či vzájemná spolupráce, pomoc partyzánům, jejich ilegální ukrývání. Pomoc cizím uprchlíkům. Střelby a popravy. Pobyt v koncentračním táboře, pobyt v žaláři.

4. Osvobození a rok 1945

Poslední okruh se váže na vzpomínky z posledních dnů války a osvobození. Otázka odplaty Němcům v posledních dnech války. Příchod Rusů, střety Rusů a Němců. Chování Rusů vůči místnímu obyvatelstvu. Návrat vystěhovaného obyvatelstva. Jaký byl stav movitého a nemovitého majetku po návratu do vsi- co vše bylo ve vsi Němci zničeno a poškozeno. Ztráta rodinného příslušníka během války, ztráta obyvatel vesnice.

5. Život po válce

Tento okruh měl za cíl zjistit, jaký je současný vztah respondentů k Německu, Němcům a obecně k současné situaci v České republice, například co se týče komemorace událostí z druhé světové války. Zda by si dokázali představit zrušení Benešových dekretů. Zda cítí rok 1948, 1968 jako paralelu s rokem 1939. Co bylo za války jednodušší oproti současné době. Jaké to bylo před válkou a po válce. Které situace jsou pro ně stále traumatizující a na které neradi vzpomínají. Vypráví své zážitky dětem a vnoučatům? Věří v budoucnost svých vzpomínkových vyprávění, poučí se z nich lidé do budoucna? Nezahynou?

2.1.2 Objekt výzkumu

Pro zpracování zvoleného tématu jsem spolupracovala s dvanácti informátory, kteří jsou v šesti případech starousedlíci Neveklova, ostatní informátoři pochází z nedalekých vesnic. Věková kategorie mnou oslovených respondentů se pohybuje mezi ročníky narození 1905 až 1952. Převážně byly rozhovory prováděny individuálně s každým informátorem, ve dvou

případech rozhovor probíhal za přítomnosti dvou informátorů, kteří jsou spjati dlouholetým osobním přátelstvím.⁷ Mnohdy to byla výhoda, neboť respondenti se vzájemně doplňovali a upřesňovali detaily, dávali dohromady dataci, fakta, souvislosti a závěry.

Ve dvou případech byly rozhovory prováděny za přítomnosti mladšího člena rodiny, jednalo se o děti respondentů. Respondenti svým dětem často o svých pamětech vyprávěli, a tak jejich přítomnost u rozhovoru byla velice přínosná. Zejména v případech, kdy si respondent nevzpomněl na danou událost. Některé zážitky a události respondentovi připomínali, aby o nich vyprávěl. Dále upřesňovali jména, dataci, i obsah a detaily sdělované vzpomínky.

2.1.3 Časové vymezení výzkumu

Terénní výzkum stále probíhá a v této práci jsou uvedeny ty skutečnosti, které již byly při výzkumu uskutečněny. První rozhovor s informátorem byl uskutečněn v únoru roku 2008. Další rozhovory s informátory v současné době průběžně probíhají podle vlastních časových možností i podle časové možnosti informátora. Časové vymezení průběhu výzkumu nemá zásadní vliv na závěr této práce. Je však potřeba si uvědomit, že včasné zachycení rozhovorů je vzhledem k věku respondentů nutné a přednostní. Čas zde opravdu hraje neúprosnou roli. Někteří z informátorů se naplánovaného rozhovoru bohužel již nedožili.

Protože zvolená problematika úzce souvisí s mou rodinou, která byla tímto osudem také zasažena a v současné době existuje široká materiální základna (terénní výzkumy Jaromíra Jecha, rozhlasové nahrávky, psané materiály úřední i soukromé povahy), budu se problematikou nadále zabývat a rozšiřovat ji v dalších letech. Je tedy nutné předpokládat, že časové vymezení výzkumu bude do budoucna prodlouženo i na více let.

2.1.4 Prostorové určení výzkumu

Vlastní terénní výzkum probíhá ve vybrané lokalitě, v tzv. „zabraném území“ za druhé světové války. Nicméně výběr konkrétního města či vesnice je přímo závislý na výskytu aktivních informátorů. Nosným územím pro vlastní bádání se stalo město Neveklov a okolní vesnice. Jeden z rozhovorů byl uskutečněn v Benešově v domově důchodců. Další rozhovory byly uskutečněny například v Křešicích u Olbramovic nebo ve Vrchotových Janovicích.

⁷ Jedná se o informátorky paní Marii Brožkovou a Zdenu Šebkovou z Neveklova. Paní Milenu Kunešovou a Ludmilu Havlíňovou z Křešic.

Každá vesnice je svým osudem specifická, i když se jedná o oblasti, které jsou od sebe vzdáleny jen několik kilometrů. Přesné vymezení měst či vesnic pro budoucí bádání není možné blíže konkretizovat.

2.2 Druh výzkumu

2.2.1 Užití metody a techniky výzkumu

Pro výzkum byly zvoleny kvalitativní výzkumné metody, které svou povahou nejlépe odpovídají zadanému tématu bádání. Kvalitativní výzkumné metody přináší důležité a klíčové poznatky a informace.

Jedná se o dlouhodobý terénní výzkum s užitím polostandardizovaného pozorování. Pro komunikaci s respondenty byla zvolena kombinace polostandardizovaného a standardizovaného rozhovoru.

Hlavním cílem standardizovaného rozhovoru je stručné nastínění probíraného tématu a poté vyzvání informátora k volnému vyprávění. Tento způsob rozhovoru byl zvolen z důvodu, že samovolný projev informátora odhalí právě to podstatné, co si opravdu pamatuje, co nezapomněl. Informátorům bylo ponecháno maximum prostoru, aby se mohli k tématu sami vyjádřit. Takto vedený rozhovor byl obohacen doplňujícími otázkami z mé strany, které mě v průběhu vyprávění informátora napadly a z mého hlediska se zdály být zajímavé a dokreslující pro samotný výzkum.

Protože se většina respondentů před samotným rozhovorem obávala, že k rozhovoru sdělí pouze pár faktů, pro tuto jistotu jsem si připravila polostandardizovaný rozhovor. V průběhu výzkumu však k takové situaci nedošlo, takže otázky pro tento druh rozhovoru se staly spíše doplňujícími a jednalo se spíše o doplňující osnovu. Nejednalo se tedy o běžný dotazník. Informátoři převážně hovořili „z patra“ a bez jakýchkoliv problémů.

Samozřejmě zvolený způsob rozhovoru se řídil aktuální schopností informátora. Informátoři dotazovaní otázkami z mé strany si také fakta lépe vybavovali. Cílené dotazování podle mé osnovy nastiňovalo problém, který dále informátor rozvedl, upřesnil nebo konstatoval, že se jej nepamatuje.

Velice často se stávalo, že respondenti z aktuálně probíraného tématu unikali do dalších témat, v tomto případě byla vytvořená osnova otázek nápomocná a někdy bylo i nutné informátory tímto směrem korigovat. Na druhou stranu jsem se dozvěděla informace, které s tématem sice nesouvisí, ovšem poskytují zajímavé historické svědectví. Například

informátorka Marie Brožková z Neveklova uvedla výčet živnostníků v Neveklově do roku 1942.

Průměrná doba rozhovoru s jedním informátorem činila dvě hodiny. V případě přítomnosti dvou informátorů rozhovor trval i více jak tři hodiny. Zaznamenávání rozhovoru bylo pomocí diktafonu.

Konkrétní části získaných rozhovorů byly posléze přepsány a staly se součástí kapitoly O odboji a revoluci v lidských dokumentech. Celé rozhovory se staly součástí přílohy této práce. Zvolen byl přepis doslovný, fonetický, i s hovorovými a nářečnými výrazy z důvodu autenticity výpovědí.

Metoda zúčastněného pozorování byla uplatněna zejména při veřejných komemoracích vystěhování Neveklovska a při veřejných akcích, konaných v téže souvislosti. Pro tento druh pozorování jsem využila fotoaparát, zapůjčené nahrávky z videokamery a také diktafon.

2.3 Průběh Výzkumu

2.3.1 Časový harmonogram

Samotná příprava celého projektu byla zahájena v první polovině roku 2007. Jednalo se o fázi přípravnou. V tomto období jsem zajišťovala veškeré dostupné informace a zdroje ke zvolenému tématu bádání, literaturu, internetové portály, dosavadní a právě probíhající výzkumy, dále dostupné zaznamenané výpovědi a fakta a ostatní materiály.

Další fází přípravy bylo zjišťování dosud žijících aktivních pamětníků ze sledovaného období a území výzkumu.

V konečné fázi byly uskutečněny samotné rozhovory s informátory. Rozhovory probíhaly na základě předem domluvené schůzky, převážně v místě bydliště informátora.

Informátoři rozhovory doplňovali i zajímavým obrazovým materiálem a předměty. Například fotografiemi, dobovou literaturou, památníky či dopisy, odznakem z lágru a další.

2.3.2 Organizačně - technické zabezpečení

Pro získání vzpomínkových vyprávění mimo město Neveklov bylo především zapotřebí dopravovat se na místa respondentů, převážně automobilem. Jelikož se jednalo o informátory, kteří pocházeli z malých vesnic, auto bylo jediným možným prostředkem k dopravení se k informátorovi.

Jelikož bydlím v Neveklově, odpadl mi problém s ubytováním. Ušetřené náklady na ubytování byly investovány zejména do pohonných hmot. Převoz na určené místo, doba rozhovoru a návrat do Neveklova zabralo v průměru půl dne. Pro daný projekt bylo nutné si opatřit následující vybavení- diktafon a tužkové baterie, zapůjčení automobilu a fotoaparátu.

3. TEORIE A TERMINOLOGIE

3.1 Inspirace a zhodnocení literatury

Badatelská činnost zaměřená na výzkum, zaznamenávání a zpracování vzpomínkových vyprávění, memorátů, povídek či vyprávění ze života má zřejmě nejdelší tradici v podobě etnografických a folkloristických studií, zejména v 50. a 60. letech. Systematické zkoumání sledované oblasti tj. vystěhovaného Neveklovska započalo v podobě rozsáhlejších etnografických výzkumů v roce 1949 Jaromírem Jechem. Nejznámější jsou jeho studie O lidských dokumentech z Neveklovska (1957) a stať Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska, vydaná v časopise Český lid 52 (1965). V této stati Jech připojuje doslovné zápisy lidových vyprávění o koncentračních táborech v této oblasti. Vyprávění stylisticky neupravoval, nepřeváděl je do nářečního systému kraje ani je nepřepisuje foneticky. Jednotlivá vyprávění jsou lokalizována a doprovázena údaji o vypravěčích.

Jech těsně po válce v letech 1949 až 1950 zachytil vzpomínky 160 informátorů ze 120 vesnic a podává tak zřejmě nejkomplexnější obraz vzpomínek z Neveklovska. Dalo by se říci, že jeho zachycené paměti jsou také nejautentičtější, neboť terénní výzkum provádí těsně po válce, tedy v době, kdy vzpomínky byly ještě živé a mnohdy i bolestné. Navíc se jedná o vystudovaného etnologa, který je ke zdejšímu kraji také vázán svým nedalekým rodištěm.⁸ Jeho aktivní snaha dalšího zmapování a rozšíření vzpomínkových vyprávění také dokazuje opakovaný terénní výzkum, který Jaromír Jech provedl na Neveklovsku po dvaceti letech od svého prvního výzkumu a přinesl zajímavé výsledky.⁹

Téměř dva roky po válce v roce 1949 Markéta Vrlová vydala publikaci s názvem Psané skály. Tato kniha sice vychází z autentických vyprávění, které autorka bezprostředně po válce zaznamenala ve sledovaném území, ovšem sepsané vzpomínky v knize beletrizovala. Dále, uvedené hlavní postavy jsou, jak sama autorka uvádí, smyšlené, takže výpovědní hodnota faktografická je pro můj výzkum téměř zanedbatelná. Nicméně na druhé straně tato publikace přibližuje poutavé vylíčení například traumat, pocitů strachu, úzkosti, odvážnosti, nejistoty a vnitřního boje ústředních postav. Několikastránkovým vylíčením dramatické situace a pocitů, které lidé prožívali během německé okupace a teroru českých obyvatel, si vytvoří čtenář dokonalou představu vypjaté situace, čtenář jako by byl do děje vtažen.

⁸ Jaromír Jech se narodil ve Václavících u Benešova.

⁹ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147.

Ve své práci převážně vycházím z Jaromíra Jecha a jeho záznamů. Ovšem je nutné neopomenout další badatele vzpomínkových vyprávění, memorátů, povídek či vyprávění ze života, kteří se touto tematikou zabývali už před Jechem a své výsledky bádání publikovali.

Jedním z prvních badatelů, který etnograficky studuje vzpomínková vyprávění, je slovenský autor Andrej Melicherčík, který napsal dílo s názvem *Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní*, tato publikace byla vydána v roce 1946. V roce 1961 vydává publikaci s názvem *Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu*.

Následovaly další výzkumy J. Michálka na Slovensku. Michálek se memorátům, povídkám ze života věnoval soustavně už od šedesátých let v knižních rozpravách a později pak i v dalších časopiseckých, sborníkových i knižních studiích a edicích. Jeho práce většinou byly tematicky zaměřeny a Michálek si všímal zejména vojenské tematiky z první i druhé světové války a námětů ze slovenského vystěhovalectví. Mezi jeho díla patří: *Spomienkové rozprávania o Slovenskom národnom povstaní na Podjavorinsku* (1964), *Spomienkové rozprávania s historickou tematikou* (1971), *Slovenské národné povstanie v ľudovom rozprávaní*. *Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe*, Bratislava (1974). *Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu* (1985).

Michálek v poslední uvedené publikaci zmiňuje o rozsáhlých výzkumech, které se organizovaly v letech 1960-1970 v partyzánských územích, kde se nejkonkrétněji konfrontovaly historické skutečnosti s ústním podáním. Tehdy bylo získáno 4000 zápisů prozaických textů. K tématice slovenského národního povstání se dle Michálka lidé neustále vracejí a uplatňují nové pohledy a hodnocení. Osobní výpovědi, které měly dokumentární funkci se stávají vyjádřením názoru a folklorizují, tj jsou zařazeny do ostatní lidové prózy. Autor rozebírá základní tematické okruhy vzpomínek, jejich chronologickou posloupnost, námětovou koncentraci v souvislosti s příslušnými přírodními podmínkami (parašutisté v horách), žánrovou formou podání (agitky, memoráty), dokumentárností, informativností a později již s nepřímým vzpomínkovým charakterem.¹⁰

Zajímavými jsou také Michálkovy poznatky o potencionální folklórní hodnotě vyprávění (na počátku folklorizace), o změnách v průběhu folklorizace a o výsledném folklórním tvaru, který je upravován v průběhu neustálých vyprávění. Za důležitou složku považuje kvalitu vypravěče, jeho hodnověrnost, schopnost improvizovat a charakterizovat hrdinu vyprávění.

¹⁰ BENEŠ, Bohuslav: Jan Michálek: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. *Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1988- číslo 1*, s. 46.

Pak je možné postupně dospět k typizaci partyzána, který nabývá tradičních folklórních rysů. Nespornou úlohu zde hraní sdělovací prostředky a memoárová literatura.¹¹

Michálkova zaznamenaná vyprávění, upravená do spisovné slovenštiny, ale v promluvách byla ponechána hovorová vyjádření a vypravěčský styl, zachycují slovenské národní povstání ve svém celém průběhu v různých lokalitách, včetně partyzánských center. Převážně se jedná o krátké epizody nebo části souvislého vyprávění, převažují individuální vzpomínky mluvčích.¹²

Knihy Michálka je jistě přínosem k problematice vzpomínkových vyprávění. Slovenské národní povstání je bráno jako celonárodní závažná tematika, k tomuto tématu přistupuje jako k přímému prožitku přímých účastníků, ponechává její emocionální spoluúčast v národním odboji. Spoluprožitek tisíců účastníků umožňuje mluvčímu, aby vyvolal obdobnou odezvu i v nepřímých posluchačích a v další generaci vnímatelů.¹³

V roce 1987 vyšla další Michálkova kniha s názvem „Keď je dobrá klobása. Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu“. Jedná se o obsáhlý a souhrnný soubor slovenských vzpomínkových vyprávění. Memoráty a povídky ze života se již řadí mezi ostatní folklórní žánry a badatelé je již berou na odborné vědomí. Michálek zde publikuje 275 ukázek, převážně z nepublikovaných archívních záznamů z novější doby. Povídky jsou uspořádány do tří okruhů: Práce a život, Vystehovalectvo, Vojny. V posledním okruhu se nachází povídky z první a druhé války a ze Slovenského národního povstání. V doslovu se autor zmiňuje o rozkolísanosti a neustálenosti terminologie tohoto žánru. Michálek rozlišuje předně „rozprávanie zo života“ (tj. česky vyprávění, povídky ze života), které odráží vypravěčovy vlastní osobní zážitky. V případě „vzpomínkového vyprávění“, takto označuje povídky, které vypravěč od něho převzal. Tyto dvě navzájem odlišné formy tedy mají rovněž jiný poměr ke skutečnosti, a to buď přímý, anebo zprostředkovaný. Velká část povídek ve sbírce patří spíše k první formě, k vyprávění ze života. Michálek obohatil českou i slovenskou folkloristiku knihou, která má význam zakladatelský.¹⁴

Odborný zájem o studium vzpomínkových vyprávění je zaznamenán v sedmdesátých letech. Marta Šrámková vydala stať, která vyšla v časopisu Národopisné aktuality s názvem

¹¹ BENEŠ, Bohuslav: Jan Michálek: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1988- číslo 1, s. 46.

¹² BENEŠ, Bohuslav: Jan Michálek: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1988- číslo 1, s. 46-47.

¹³ BENEŠ, Bohuslav: Jan Michálek: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1988- číslo 1, s. 47.

¹⁴ SIROVÁTKA, Oldřich: Keď je dobrá klobása. Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1989- číslo 3, s. 210.

Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození (1975)¹⁵. Šrámková ve své stati přináší aktuální stav vzpomínkových vyprávění z období druhé světové války a pokrývá oblast Čech, Moravy, Slezska i Slovenska. Autorka ve své práci vychází z bohatých literárních pramenů, ale rovněž z vlastních terénních výzkumů. Vychází z přímých záznamů ústního podání, a to z vlastních sběrů, ze starších zápisů v archivu Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Brně, a i z některých zápisů tohoto druhu, tištěných na různých místech. Dalším pramenem se staly nahrávky pracovníků brněnského pracoviště Ústavu pro jazyk český ČSAV. Materiály pochází z Čech, Moravy i Slezska. Jako srovnávacího materiálu autorka použila i četných pramenů písemných a literárních (vzpomínky, líčení válečných událostí atd.) Autorka čerpá i ze zahraniční literatury, inspiruje se slovenskými folkloristy jako je Melicherčík nebo Michálek, odkazuje se i na ruské autory, pracuje se statěmi, například Jevišovské noviny, Zpravodaj Obce Drnovic či Kronika Sebranic. Jednotlivé náměty doprovází pro ilustraci texty, výňatky z vyprávění, které jsou ponechány ve své fonetické podobě. Na základě seznamu zachycených vypravěčských látek s odbojovou tematikou zjistila, že tato vyprávění mají na celém našem území v hrubém obrysu jednotný ráz, můžeme v nich najít specifické místní a krajové rysy.

Sledovanou problematikou se také zabývá práce Antonína Robka s názvem Lidé bez domova (1980), která představuje pokus o kroniku vystěhování Sedlčanska. Obsah v první části knihy se věnuje obecně plánům na germanizaci, přičemž vychází zejména z článku Č. Amorta a jiných dříve nepoužitých pramenů Úřadu říšského protektora. Její význam je z hlediska uvedeného širokého záběru pramenů. Autor vychází z archivních pramenů v Národním archivu v Praze, dále z obecních kronik, rukopisných prací kronikáře ze Sedlčan Jana Pavelky a osobních výpovědí svědků na základě sběru Jaromíra Jecha na počátku 50. let.

Je nutné zde uvést také prameny, které se týkají historie a historických souvislostí a faktů, které se váží na sledovanou lokalitu a problematiku. Pro vlastní práci byly zásadní tyto uvedené publikace. Ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka (SVPP) vyšla chronologicky nejstarší práce historika Jana Hertla, Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945 (1957). Hertl se jako první pokusil podat systematickou zprávu o vystěhování sledovaného území. Autor byl sám účastníkem a tedy i pamětníkem celého procesu vystěhování. Tywoniak však upozorňuje na některé nepřesnosti, které se v jeho publikaci vyskytují, například Hertl chybně uvádí: „Soutok Vltavy a Sázavy hranici netvořil, území zabralo jen Pikovice a Hradištko“. Naopak je skutečností, že soutok

¹⁵ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1.

Vltavy a Sázavy tvořil hranici vystěhovaného území již v I. etapě.¹⁶ Kniha je napsána popularizujícím způsobem a postrádá poznámkový aparát, což zpochybňuje spolehlivost statistických údajů.

Historik Stanislav Staněk ve své práci *Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou*, vydané ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka (1975), vychází zejména z archivních pramenů Městského muzea v Netvořicích a z obecních kronik. Přesto se práce tváří spíše jako kompilace. Autor poskytuje uvedení do problematiky i s naznačením nejvýznamnějších otázek.

Historik Stanislav Kokoška sepsal práci *Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945*, vydanou ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka (1986). Autor zařazuje vznik cvičiště do celkového nacistického okupačního aparátu ve smyslu správním a vojenském. Též se obsáhle vyjadřuje k roli jednotek wehrmachtu, které byly umístěny na cvičišti v událostech Pražského povstání.

Práce historika Michala Sejka¹⁷ se skládá ze dvou částí, první část řeší problematiku germanizace českomoravského prostoru a druhá část vznik cvičišť na Benešovsku a Vyškovsku, respektive vlastní existenci cvičišť. Autor se snaží nalézt souvislost mezi poněmčováním českomoravského prostoru se vznikem cvičišť, postavení vojenských cvičišť v rámci nacistických germanizačních snah. V 60. letech byl brán názor spíše na poněmčovací rozměr vysídlovacích akcí. Dnes spíše převažuje akcent vojenské potřeby nacistického Německa, než germanizační akce.¹⁸ Jak sám autor uvádí, „není možné s jednoznačností určit, který z názorů je správný, neboť není možné brát vojenské cvičiště jako jednolitou masu, ale jako vysídlování jednotlivých míst“¹⁹. Sejk se přiklání k názoru, že v případě zřízení cvičiště ve středních Čechách byl primárně důvod vojenský a v případě zřízení cvičiště na Vyškovsku, prvotním důvodem je poněmčovací důraz. Autor velice přehledně zaznamenává a hodnotí obecné germanizační plány nacistů v případě českomoravského prostoru a zpracovává konkrétní přesídlovací akce ve středních Čechách a na Vyškovsku. Obě vojenská cvičiště vycházela z naprosto odlišných podmínek a zřejmě směřovala jinými směry, proto jsou Sejkem cvičiště na Benešovsku a Vyškovsku popsána nejprve samostatně, aby mohla být následně vzájemně komparována. Autor k tématu cvičiště na Benešovsku vychází z poměrně

¹⁶ TYWONIAK, Jiří: *Léta okupace na Benešovsku I. (1939-1942)*. Okresní muzeum v Benešově 1987.

¹⁷ SEJK, Michal: *Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku*. FFMU Brno 2005.

¹⁸ Jedná se například o články Petra Němce z 90. let 20. století.

¹⁹ SEJK, Michal: *Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku*. FFMU Brno 2005, s. 1.

rozsáhlých pramen, zdrojů literatury a z archivů (Národní archiv Praha, fond Ministerstva vnitra a další).

3.2 Vymezení pojmu „vyprávění ze života“ dle Jaromíra Jecha

Jaromír Jech definuje vyprávění ze života jako rozsáhlou část lidového podání, které nejen vychází ze života, ale také vypovídá o životě podle vypravěčových zkušeností nebo jeho předků a známých. Spadají sem vyprávěné životní příhody, vzpomínky na celý uplynulý život nebo jeho významné úseky, vzpomínky na význačné osobnosti i na význačné události, které se staly v kraji.

Vyprávění ze života je pojmenování poměrně mladé. Toto pojmenování bylo dříve ve folkloristice prakticky neznámé, folkloristika se zaměřovala spíše na studium jiných druhů lidové prózy, hlavně pohádky, pověsti a humorky. Pracovníci v oboru lidové slovesnosti tak měli zúžený předmět bádání. Do popředí jim vystupovala otázka závislosti lidové prózy na knižní předloze²⁰ a unikala jim tvůrčí schopnost našeho lidu, která se projevovala právě v realisticky založených vyprávěních ze života. Sběratelé lidových povídek jen výjimečně věnovali pozornost vyprávěním ze života, příkladem lze uvést Josefa Štefana Kubína.²¹ Ovšem z toho také nelze usuzovat, že dříve nebylo možné se s nimi vůbec či jen vzácně setkat. O dávné existenci vyprávění ze života svědčí například záznamy ve smolných neboli černých knihách.²² Dále existují nepřímé doklady v literatuře: Z vyprávění ze života vyrůstaly renesanční rozprávky, dále na základě vzpomínek, dochovaných v lidové tradici psal například Alois Jirásek dílo *Skaláci*, z otcových vzpomínek čerpal K. V. Rais pro svou práci *Zapadlí vlastenci*, na základě vyprávění ze života psala M. Majerová své dílo *Havířská balada*. Vyprávění ze života jsou důležitá pro prozaickou tvorbu, spisovatel musí dobře poznat prostředí, lid, jeho způsob myšlení a důležitá fakta. To je pro spisovatele cenným pramenem, ne však jediným.

Je tedy možné říci, že vyprávění ze života zde žila odedávna. Předávala z generace na generaci životní zkušenosti, poté sloužila i zábavě a získávala estetickou funkci. Vyprávění ze života se zde vyskytovala, pouze pojmenování dostala nové, dnešní. Jech toto pojmenování pokládá za pojmenování pracovní a dočasné a předpokládá, že se časem najde více vyhovující termín. Nevhodné je například slovo „vyprávění“, neboť značí též činnost a ne jen výsledek

²⁰ Srovn. TILLE, Václav: *Soupis českých pohádek*, díl I. Česká akademie věd a umění, 1929, s. 4.

²¹ Srovn. doslov Jiřího Polívky ke Kubínovým *Lidovým povídkám z českého Podkrkonoší – Úkrají východní*. Česká akademie věd a umění, 1926, s. 443.

²² OBERFALCR, František: *Vyznání na mučidlech*. Fr. Borový, 1937.

této činnosti, to znamená folklórní skladbu. Vadí mu také, že to není jednoslovné pojmenování, a proto folkloristé uvažovali i o jiných slovech, jako například rozprávka,²³ povíadačka²⁴ a vyprávěnka. Nicméně tato pojmenování jasně neoznačují skutečnost, není z nich poznat pravý význam.

Po všemožných úvahách nakonec folkloristé zůstali u pojmenování „vyprávění ze života“. Je to z toho důvodu, že toto pojmenování má značně široký rozsah a zahrnuje v sobě dělení na dvě velké skupiny vyprávění:

1. skupinu předně představují reminiscence, které jsou pouhým stručným sdělením, rozvedenou odpovědí na dotaz, myšlenkově a formálně neurovnanou výpovědí o životních osudech. Jinými slovy jsou to vzpomínky bez umělecké ctižádosti. Tato skupina se nezařazuje do folklóru. V této skupině vyprávění ze života odporuje základním požadavkům lidovosti: vyprávění neodpovídají zájmům lidu, jsou přetížena subjektivními prvky, se kterými by se myšlení a cítění lidu neztotožňovalo a jsou podávána způsobem, který je lidovému kolektivu vzdálený. Všechna tato vyprávění se někdy označují jako „lidské dokumenty“.²⁵ Jech také připomíná, že folklorista by je měl sbírat a studovat, neboť jejich poznáním získáme ucelenější představu o vypravěčově profilu a často představují výchozí studium, z něhož vznikají folklórní prozaické skladby. Také jsou důležitým pramenem zejména pro etnografy a historiky.

2. skupinu tvoří umělecky ztvárněné vzpomínky. Tyto vzpomínky odrážejí typické úseky či životní jevy, které jsou oblíbeny nebo mohou být oblíbeny v posluchačském kolektivu- zejména proto, že vyrůstají z kolektivního lidového umění a zároveň způsob podání zahrnuje prvky, které jsou společné s tradiční lidovou slovesností.²⁶ Vyprávěním této skupiny se někdy říká „povídky ze života“.²⁷ „Povídky ze života“ spolu s „lidskými dokumenty“ tvoří souhrnný pojem „vyprávění ze života“.

Povídky ze života jsou zvláštním druhem lidové slovesnosti. Jsou pokládány za součást netradiční lidové prózy, a to proto, že přinášejí nová, netradiční témata. V této skupině „vyprávění ze života“ lze podle poměru k tradičnímu folklóru rozeznávat tři vývojové stupně:

²³ Označení rozprávka nechtěli folkloristé přijmout, neboť má jiný význam ve slovenštině.

²⁴ Slovo navrhl Josef Štefan Kubín.

²⁵ Toto označení Jech přejal z názvu knihy Augusty Šebestové: *Lidské dokumenty*. Kramář a Procházka, Olomouc 1900, 2. vyd. Fr. Borový, 1947.

²⁶ Ukázky a rozbor v článku Oldřicha Syrovátky: *Obráz Josefa Habeše v lidovém podání na Oslavansku*. Český lid, roč. 43 (1956), číslo 2.

²⁷ Slovo „povídka“ zde má jiný význam, než v literárně vědné terminologii. Ve folkloristice je to synonymum pro lidovou prózu vůbec (viz názvy klasických sbírek lidové prózy, které vydali J. Š. Kubín, J. Polívka a V. Tille).

1. Vzpomínky vypravěčových předků nebo jiných lidí z vypravěčova prostředí, zde je plynulá hranice mezi tradičním folklorem a vyprávěním ze života, například takové reminiscence mívají už charakter pověstí.

2. Vzpomínky a líčení z vlastního života jako pravidelná součást vypravěčova repertoáru.

3. Vyprávění aktuální události, kterou vypravěč umělecky ztvárňuje až při zápisu. I když tato vyprávění jsou umělecky propracovaná a splňují základní požadavky lidovosti, stojí na samém okraji folkloru.²⁸

3.3 Vymezení pojmu „historická paměť“

Pojem historická paměť (také kolektivní paměť nebo sociální paměť) užívaný v sociálních vědách definuje paměť jedince jako fenomén, pro jehož charakter je podstatné sociální prostředí, například rodina, náboženská skupina nebo i národ. Jedinec se ztotožňuje s těmi událostmi, osobnostmi, které považuje za důležité skupina, respektive i národ apod., ke kterým patří. Z toho vyplývá, že sociální skupiny disponují společnými představami o dějinách, ale oproti historickým vědám, které se snaží co nejvěrněji reflektovat dějinné události a skutečnosti, kolektivní paměť pracuje pouze s úzkým výběrem historických skutečností, které deformuje podstatně více než historiografie. Kolektivní paměť užívají skupiny k různým cílům, vždy ji ale sjednocuje a odstraňuje vše, čím by mohl být jedinec izolován.²⁹

K předním teoretikům sociologie paměti patří francouzský sociolog a filozof Maurice Halbwachs. Halbwachsov koncept kolektivní paměti (*mémoire collective*), vypracovaný od 20. do 40. let 20. století, patří dodnes k nejužívanějším teoretickým principům. Jeho teorie byla znovuobjevena pro současnou sociologii paměti Janem Assmannem. Assmann velkou část jeho teoretických poznatků a zásad přejal a aktualizoval. Od Halbwachse se odráží i ostatní badatelé (Jiří Šubrt, Štěpánka Pfeiferová).

Halbwachs rozlišuje mezi individuální a kolektivní pamětí. Individuální paměť si každý jedinec utváří sám v průběhu své socializace. Individuální vzpomínky se opírají o to, co se jedinec dozvěděl nebo získal v komunikaci s druhými. Tyto vzpomínky se poté přizpůsobují našemu aktuálnímu vnímání, tj. není vzpomínky bez vnímání a není vnímání bez vzpomínky. Na současnost lidé pohlížejí neustále s ohledem na minulost- ať na vlastní prožitou nebo jinak zprostředkovanou. Ale každý člověk vzpomíná jinak, v kontextu jiných souvislostí.

²⁸ Srovn. zprávu Jaromíra Jecha a Dagmar Rychnové: Předvýzkum lidové prózy ve východní polovině Čech. Český lid, roč. 42 (1955), číslo 4, s. 165.

²⁹ <http://cs.wikipedia.org> <7.2.2008>

Přítomnost jiných osob může ovlivňovat proces vzpomínání, často jej zjednodušuje. Svědkové proces vzpomínání zjednodušují a ucelují. V některých situacích určují naše vzpomínky jiní, například každý jedinec vzpomíná na určité události (např. z dětství) pouze prostřednictvím vzpomínek rodičů. Vzpomínání jedinců je často odlišné z důvodu individuálního hodnotového žebříčku každého jedince. Individuální vzpomínky je proto na rozdíl od kolektivních nesmírně těžké analyzovat a empiricky poznat.³⁰

U kolektivní paměti vzpomínka odráží pozici jednotlivce v daném sociálním prostředí. Každý jedinec považuje vzpomínku za svou vlastní, ale ve skutečnosti je ovlivněna sociálním prostředím a kolektivem, ve kterém žije a pohybuje se.³¹ Na to, co prožíváme, vzpomínáme v přítomnosti ostatních, jedno, jestli jsou přítomni fakticky, nebo jen fiktivně. Individuální vzpomínky se roztavují v kolektivním vzpomínání. Kolektivní paměť řídí vzpomínání a jednání v rámci interakce společnosti. Představuje kolektivně sdílené vzory, převádění z generace na generaci.³²

Paměť dle Halbwachse je strukturovaným orientačním rámcem jedinců a společností určujícím to, co je zapamatovatelné. Lidé nejsou schopni si vše pamatovat, tak jako vzpomínají, musí také zapomínat a umět rozlišovat podstatné od nepodstatného. Vytváří se tím „umělá“ kontinuita, která je podle Halbwachse umělá proto, protože si lidé selektivně vybírají jen ty historické události a vzpomínky na ně, které jsou významné pro další existenci sociálních skupin (například národa, etnického společenství apod.).³³

Kolektivní paměť a jeho koncept vychází z toho, že se jedná prakticky o rekonstrukce minulosti sociálních skupin, tedy adaptaci pradávných faktů tak, aby odpovídala přesvědčením a duchovním potřebám přítomnosti a vyjadřovala skupinovou identitu.³⁴ Tento proces se vytváří na základě fragmentace vzpomínání, kdy určité události dějin jsou z nejrůznějších důvodů vypuštěny, nebo dokonce tabuizovány.

Každý člověk ukládá během života vlastní historické zkušenosti a také zohledňuje jiné zdroje informací, například knihy nebo muzea. Vzájemně je pak spojuje do subjektivní sítě vztahů. Individuální vnímání dějin je tedy výsledkem komplexních komunikačních procesů.

³⁰ Alheit, P.: *Biographieforschung: eine Zwischenbilanz in der deutschen Soziologie*, Bremen: Universität. 1990.

³¹ Assmann, J.: *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München 1999.

³² Novotný, Lukáš: *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*. Socioweb 4/2007, rubrika Teorie pro všechny. <http://www.socioweb.cz> <1.7.2010>

³³ Novotný, Lukáš: *Historická paměť podle Maurice Halbwachse*. Socioweb 4/2007, rubrika Teorie pro všechny. <http://www.socioweb.cz> <1.7.2010>

³⁴ Pešková, Jaroslava. *Role vědomí v dějinách*. NLN Praha 1998.

Některé pohledy na minulost získávají institucionalizovanou podobu, jsou rozšiřovány médii a nakonec se stávají do jisté míry normativní, například v učebnicích.³⁵

Kolektivní paměť ukazuje rozdíl mezi history (historie ve smyslu vědecky fundovaného historického vědomí) a memory (nevědecké vzpomínání).

S pojmem sociální paměť také úzce souvisí „sociální zapomínání“, tedy skutečnost, že některé historické události jsou společensky záměrně opomíjeny či deformovány (např. problematika paměti v postnacistickém Německu, postvichistické Francii nebo i postsovětském Rusku apod.).³⁶

3.4 Vymezení pojmu „metoda orální historie“

Orální historie jako jedna z metod historiografie je podle nejnovějších trendů pojímána již ne jakou pouhou výzkumnou metodou, ale jako svébytný interdisciplinární obor³⁷, který se využívá ve společenskovědních a humanitních oborech. Tato metoda je užívána jak mnoha badateli a zájemci z vědních oborů, tak i v laické praxi.³⁸

Termín orální historie je možné charakterizovat takto: „Jedná se o řadu propracovaných, ale stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“³⁹

Orální historie patří do kvalitativních metod výzkumu a je pro ni typické demokratizující pojetí dějin. Oproti jiným přístupům, jako například tradiční pojetí politických, hospodářských, sociálních nebo vojenských dějin, které se většinou zpracovávají na základě „neorálního“ pramenného materiálu, se orální historie snaží poukazovat na opomíjené vrstvy společnosti, reflektuje více tzv. „malé dějiny“ (mikrohistorii), individuální prožitky, dějiny psané „zdola“ (history from below), rozměr každodennosti.⁴⁰

Její hlavním úkolem není zjišťovat data a fakta, jako je tomu při výzkumu kvantitativním, ale podívat se na svět očima subjektu. Podstatou kvality je jedinečnost, a proto

³⁵ Novotný, Lukáš: Historická paměť podle Maurice Halbwachse. Socioweb 4/2007, rubrika Teorie pro všechny. <http://www.socioweb.cz> <1.7.2010>

³⁶ <http://cs.wikipedia.org> <7.2.2008>

³⁷ VANĚK, Miroslav.: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2004.

³⁸ WEBER, David, historik Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. <http://www.pametnaroda.cz> <1.5.2010>

³⁹ WEBER, David, historik Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. <http://www.pametnaroda.cz> <1.5.2010>

⁴⁰ WEBER, David, historik Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. <http://www.pametnaroda.cz> <1.5.2010>

se kvalitativní výzkum zaměřuje na člověka, na to, jak prožíval historické události a jak o nich smýšlel, jak a čím byl formován a ovlivňován. Negeneralizuje, ale zachycuje právě tuto jedinečnost.⁴¹

Kvalitativní výzkum sdělení jednotlivce vnímá jako svébytnou poznávací hodnotu a jeho obsah se nesnaží zobecnit kvantifikujícími postupy do širších celků. Orální historie prvoplánově pracuje s rozhovory, coby produkty kvalitativního bádání, ale na druhé straně se snaží reflektovat i prameny a výsledky získané jinými cestami- například na základě archivního výzkumu. Oba přístupy mají své klady a zápory, a tak nejobektivnějším získáním obrazu minulosti je oba přístupy zkombinovat.⁴²

Orální historie jako metoda je zahraniční historiografií využívána již po několik desetiletí a na teoreticky zpracovaném základě dosáhla konkrétních výsledků, existuje o ní bohatá literatura, vycházejí odborné časopisy. Již od šedesátých let 20. století vznikala v zahraničí střediska pěstující tuto metodu, v nichž se soustřeďovali specialisté na orální historii i zájemci z blízkých humanitních oborů- etnologové, antropologové, sociologové, literární vědci a psychologové. K rozmachu orální historie mohlo dojít až s vynálezem záznamové technologie, jejím zdokonalením a cenovým zpřístupněním. V roce 1966 bylo ve Spojených státech založeno Sdružení pro orální historii (Oral History Association) jako platforma pro setkávání a diskusi odborníků, později se podobné aktivity objevily také v západní Evropě.⁴³

Jako se u nás v minulosti nemohla zkoumat určitá témata, zaostávala i historiografie v aplikaci nových metod. Situace se o mnoho nezlepšila (na rozdíl od ostatních zemí bývalého socialistického bloku) ani v první polovině 90. let minulého století. Nezastupitelnost orální historie je přitom zřejmá a má svůj specifický význam například pro výzkum posttotalitních společností, kde neexistuje pluralita pramenů, kde převažují dokumenty stranické a státní provenience, které navíc zaznamenávaly jen takové události, které jejich původci považovali ze svého hlediska za významné, kde je dodnes řada pramenů z různých důvodů nepřístupná nebo byla zničena. Některé klíčové události písemné dokumenty navíc vůbec nezachycují. Právě v takovém případě je často metoda orální historie jediným zdrojem informací o určité historické události. K vyplnění této mezery přispívají vzpomínky a vyprávění účastníků, které tak pomáhají rozšířit i naši faktografickou základnu a spolu s ostatními prameny slouží k analýze historických faktů.⁴⁴

⁴¹ PaedDr. Miroslav Vaněk, PhD. a PhDr. Stanislav Kokoška. <http://www.postbellum.cz> <1.4.2008>

⁴² WEBER, David, historik Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. <http://www.pametnaroda.cz> <1.5.2010>

⁴³ PaedDr. Miroslav Vaněk, PhD. a PhDr. Stanislav Kokoška. <http://www.postbellum.cz> <1.4.2008>

⁴⁴ PaedDr. Miroslav Vaněk, PhD. a PhDr. Stanislav Kokoška. <http://www.postbellum.cz> <1.4.2008>

V případě problematiky „vzpomínkových vyprávění“ lze tuto metodu uplatnit například v základním výzkumu- zmapování a interpretace určité historické události, problému nebo fenoménu v konkrétně vymezeném území, za pomoci orálně- historických pramenů. Nejedná se jen o vlastní sběr materiálu, ale především o interpretaci a začlenění do obecného historického kontextu. A tak za pomoci orální historie podstatně přispět k obecnému poznání dějin za pomoci výzkumu „dějin viděných zdola“. Na základě tohoto výzkumu je možné zmapovat další témata, například poznání motivace činnosti jednotlivců, jejich postojů a názorů nebo jejich retrospektivní interpretace, mechanismy fungování informačních a rozhodovacích procesů v rámci určitých dobově podmíněných skupin a kolektivů (partyzánské hnutí, opoziční skupiny v době války apod.). Dějiny viděné zdola široce pojímají problematiku dějin všedního dne a „každodennosti“.⁴⁵

V České republice byla založena Česká asociace orální historie (COHA) 8. ledna 2007. Založení asociace provázelo značný mediální ohlas, a to nejen u veřejnosti, ale i v odborných institucích i mezi jednotlivci, což se projevilo a projevuje nebývalým zájmem badatelů o orální historii.⁴⁶ Členy jsou odborníci a badatelé, kteří se metodě věnují řadu let. Předsedou COHA byl zvolen doc. Miroslav Vaněk, ředitel Centra orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky.

Rozvoj orální historie v naší zemi lze spatřovat v nedávno konaném kongresu v Praze pod názvem „Mezinárodní kongres orální historie Praha 2010“, který se konal 29.6.2010. Konference byla určena pro odborníky a zájemce z oblasti orální historie.

Orální historie realizuje výzkum dané problematiky prostřednictvím rozhovorů s účastníky dobových událostí a takto získaný materiál propojuje s ostatními badatelskými postupy, například z oblasti historie, antropologie, psychologie nebo sociologie. Výrazně tak přispívá nejen k pochopení minulých ale rovněž současných společenských jevů.⁴⁷

⁴⁵ WEBER, David, historik Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. <http://www.pametnaroda.cz> <1.5.2010>

⁴⁶ VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007.

⁴⁷ http://press.avcr.cz/sd/novinky/hlavni-stranka/tk_kongres_oralni_historie_praha_2010.html <1.7.2010>

4. VÝSLEDKY TERÉNNÍHO VÝZKUMU

4.1 Nástin historie – přiblížení situace v zabraných oblastech za druhé světové války

4.1.1 Situace před vystěhováním

Hitlerovu knihu *Mein Kampf* z první poloviny dvacátých let lze považovat za základní text, který předkládá programový návod nacistické germanizační ideologie. Hitler za germanizaci považuje proces, který má směřovat k vytvoření nové tisícileté říše, tzv. Třetí říše německého národa.⁴⁸ Jeho prvním východiskem je stanovení rasové teorie, tj. „národnost“, „rasa“, která spočívá v krvi.⁴⁹ Z tohoto důvodu Hitler požadoval germanizaci prostoru (nikoliv obyvatelstva). Existovaly tři způsoby germanizace: 1) fyzická likvidace domácího obyvatelstva; 2) vysídlení obyvatel do oblastí, které nebyly pro nacisty zajímavými, například na Sibiř, v případě dobytí Sovětského svazu; 3) poněmčení obyvatel.⁵⁰

První částí germanizace představovalo uvolnění prostoru, poté měla následovat kolonizace, a to rasově vhodným obyvatelstvem.⁵¹ V případě otázky zřizování vojenských prostor, existují dva různé názory. První teorie předpokládá, že cvičiště vznikala výhradě k vojenským manévřům a druhá teorie je toho názoru, že vyklízení velkých území probíhalo jako první část germanizačního procesu. V případě vzniku vojenského cvičiště ve středních Čechách je historik Sejk toho názoru, že vzniklo spíše z vojensko-strategických důvodů jako místo, odkud by bylo možné vést účinnou obranu Prahy. Důvodem vzniku vojenského cvičiště byly v první řadě vojenské potřeby, ale současně se do budoucna počítalo s tím, že po vyhrané válce bude toto území osídleno německým obyvatelstvem.⁵²

Nacistický germanizační plán na území Čech a Moravy byl v první fázi poměrně klidný, připravovaly se obecné plány na vznik cvičišť a měl podobu úřednického postupu. S nástupem Reinharda Heydricha na post zastupujícího říšského protektora v roce 1941 dochází k radikalizaci, obecně se rozrůstá teror vůči českému obyvatelstvu a zrychluje se germanizační proces.⁵³

⁴⁸ PEČENKA, M.- LUŇÁK, P. a kol.: Encyklopedie moderní historie. Praha 1995, s. 491.

⁴⁹ NĚMEC, P.: Český národ a nacistické teorie germanizace českého prostoru. ČČH 1990, s. 537.

⁵⁰ NĚMEC, P.: Český národ a nacistické teorie germanizace českého prostoru. ČČH 1990, s. 537-538.

⁵¹ NĚMEC, P.: Český národ a nacistické teorie germanizace českého prostoru. ČČH 1990, s. 538.

⁵² SEJK, Michal: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku. FFMU Brno 2005, s. 9.

⁵³ SEJK, Michal: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku. FFMU Brno 2005, s. 9.

V březnu 1939 nacisté obsadili Státní lesy, statky a také Pozemkový úřad (Bodenamt), což mělo za následek, že Pozemkový úřad měl kompetenci uvalit vnučenou správu na pozemky, které mohly být poté vnučeným správcem se souhlasem Pozemkové úřadu prodávány. V květnu 1939 došlo k převedení Pozemkového úřadu pod německou kontrolu a přímé působení SS. Pozemkový úřad řízený Němci měl za úkol získávat rezervní půdy pro německé osídlenec. Jednou z jeho největších akcí byla generální zkouška na tzv. „konečné řešení české otázky“ neboli vysídlení území mezi Sázavou a Vltavou.⁵⁴

Na začátku roku 1940 byla vydána směrnice Úřadem říšského protektora pro „Umvolkung“⁵⁵. Jednalo se o zpracování Frankova memoranda a začlenění Heydrichova požadavku přísného rozdělení na skupiny a evidenci obyvatel na jejich základě. Tento dokument se dělí na dvě části, jednak obsahuje východiska a předpoklady poněmčování a prostředky a provedení. Jako východisko je uvedeno poněmčování rasově vhodných Čechů a vystěhování či fyzická likvidace zbytku. Jako vhodné objekty jsou viděny sociálně slabší vrstvy řemeslníků a obchodníků. V tomto dokumentu se také poprvé objevuje jasně formulovaná myšlenka národnostního obklíčení Prahy z jihu a jihozápadu zřízením vojenského cvičiště (cvičiště ve středních Čechách a v oblasti Brd) a ze severu německým jazykovým mostem Praha- Mělník.⁵⁶

Začátkem roku 1941 byl vykonán soupis českého pozemkového vlastnictví, aby bylo jasné, co může českomoravský prostor nabídnout novým kolonizátorům. Výsledkem bylo zjištění, že jsou využitelné zbytky z pozemkové reformy, provedené po první světové válce, provozy ve vlastnictví státu, nemovitosti v nepřátelském vlastnictví, arizované pozemky a pozemky v nucené správě.⁵⁷

V první polovině roku 1941 bylo rozhodnuto rozšířit vojenská cvičiště a zřízení nových, a to na základě zákona ze 14. července 1927. Na základě tohoto zákona bylo možné, aby stát vyvlastnil pozemky pro účely zřízení vojenských cvičišť. Z prostoru Brd tak mělo být vysídleno 2 429 obyvatel (5 500 ha), z Milovic 2 782 obyvatel (6 700 ha) a z Vyškova 9 716 obyvatel (18 500 ha). Jednalo se celkem o 14 927 osob, které měly být usazovány na Moravě mimo jazykových ostrůvků v Jihlavě a Vyškově.⁵⁸

2. října 1941 nastoupil do funkce zástupce říšského protektora Reinhard Heydrich a jedním z jeho prvních počínů byl návrh, tzv. „germanizační program“, ve kterém se mimo jiné praví:

⁵⁴ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 14, 1973, s. 179.

⁵⁵ V překladu „změna národnosti“, a to germanizací prostoru (tj. vysídlení) a novou kolonizací.

⁵⁶ Chtěli nás vyhubit. Dokumenty o nacistické vyhlazovací a germanizační politice, ed. V. Král a K. Fremund, Praha 1961, s. 130, 132, 119.

⁵⁷ BRANDES, Detlef: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999.

⁵⁸ BRANDES, Detlef: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999, s. 201-202.

„... musí nám být jasné, že českomoravský prostor se natrvalo nesmí nikdy ponechat v takovém stavu, který by vůbec umožňoval Čechům tvrdit, že je to jejich prostor... tento prostor se musí stát německým a Čech tady nemá už koneckonců co pohledávat. Tento prostor musí být definitivně osídlen Němci.“⁵⁹ Heydrich však nebyl první, kdo přišel s touto myšlenkou, mezi prvními byl K. H. Frank a Adolf Hitler, který na schůzi vysokých nacistických činovníků v roce 1932 prohlásil, že: „Českomoravská pánev bude kolonizována německými sedláky. Čechy vystěhujeme na Sibiř nebo do oblasti volyňské. Ze střední Evropy musí odejít.“⁶⁰ „Čechy musí náležet k pevnému, ocelovému jádru Velkoněmecké říše.“⁶¹ Zároveň Hitler plánoval degradaci českého jazyka za úroveň dialektu o dvacet let později.⁶²

4.1.1.1 Vznik cvičiště SS Böhmen ve středních Čechách

V případě vzniku cvičiště SS Böhmen ve středních Čechách hrál určitou a nezanedbatelnou roli H. Himmler, i když to zdaleka nebyla čistě jeho záležitost. Díky Himmlerovi se tento prostor konstituoval jako cvičiště SS, nikoliv Wehrmachtu. Tento prostor podle autorů šedesátých let zapadal do mozaiky germanizační akce. Avšak podle špiček SS Krügera a Himmlera šlo o prostor, který měl sloužit pro výcvik zbraní SS⁶³, a to také v souvislosti s boji na východní frontě a z důvodu, aby divize byly blíže bojové linii. Dále bylo nutno doplňovat a posilovat armádu.⁶⁴

Otázkou zřízení cvičiště pro potřeby německé branné moci se začala intenzivně zabývat komise expertů v létě 1939. Na základě původního plánu se mělo jednat o daleko rozsáhlejší území, než bylo poté vystěhováno. Důvodem výběru této lokality viděla komise výhodnost v geografické poloze a geomorfologickém členění, další výhodou bylo osídlení území výhradně Čechy.⁶⁵ Geografická poloha zapadala do obecných germanizačních plánů nacistů, neboť se jednalo o bezprostřední okolí Prahy. Praha měla být poté národnostně obklíčena po provedení poválečné kolonizace z jihu a jihozápadu a spojením s brdským výcvikovým prostorem. Tuto teorii však nelze s určitostí potvrdit. Další výhodou výběru této lokality byl povrch, který byl vhodný jak pro výcvik pěchoty a motorizovaných jednotek, tak i pro výcvik

⁵⁹ Chtěli nás vyhubit. Dokumenty o nacistické vyhlazovací a germanizační politice, ed. V. Král a K. Fremund, Praha 1961, s. 130, 132, 135.

⁶⁰ RAUSCHNING, H: Gespräche mit Hitler. I. Auflage, Europa Verlag New Yor 1940, Hitler str. 42.

⁶¹ BRANDES, D.: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999, s. 199.

⁶² BRANDES, D.: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999, s. 281.

⁶³ NA Praha, ÚŘP, sg. 114-9-79, list 118-119.

⁶⁴ SEJK, Michal: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku. FFMU Brno 2005, s. 32.

⁶⁵ NA Praha, MV – NR, k. 5221, sg. G 2825, Zpráva komise expertů pro zřízení vojenského cvičiště u Benešova ze dne 23.8.1939.

leteckých jednotek. Pro výcvik leteckých jednotek bylo vhodné i dostatečné množství rybníků, které umožňují dobré pozorování zásahů, stejně jako množství velkých ploch pro přistávání letadel. Obyvatelstvo vybraného území, které se živilo především jako malorolníci, bude vysídleno a odstěhováno do měst, neboť jejich asimilace je obecně jednodušší než poněmčování venkova. V předběžných plánech se také hovoří o vzniku vojenského cvičiště v blízkosti Tábora jako města přetrvávající a stmelující husitské tradice, proti níž se mělo propagandou a ideologicky působit.⁶⁶

V srpnu 1940 byla protektorátní vláda seznámena s tím, že říšská branná moc zamýšlí rozšířit stávající vojenská cvičiště v Milovicích, Brdech a Vyškově. Za tímto účelem je potřeba evakuovat některé vesnice v jejich okolí. Avšak o zřízení vojenského cvičiště v prostoru mezi Vltavou a Sázavou se nehovořilo.⁶⁷ Přesto se ve vyhlášce určené občanům Benešovska a Sedlčanska praví: *„Zřízení vojenského cvičiště benešovského není tudíž opatřením, které by směřovalo zvláště proti obyvatelstvu nebo hospodářskému složení tohoto území, nýbrž je vojenskou nutností, která je podmíněna výhradně válkou. Obyvatelstvo, které je tímto opatřením nepochybně tvrdě dotčeno, musí projevit nutné porozumění, že i tato oběť musí být přinesena pro budoucnost českého národa, která je zaručena jedině vítězstvím Říše. Neboť jen vítězství nad bolševismem zajišťuje českému lidu setrvání na jeho domácí hroudě a budoucí pokojnou práci jeho dětí ve vlasti.“* De facto se zde tvrdí, že osud českého národa je zaručen jedině vítězstvím Říše, což je absurdní tvrzení, které se rozchází s programem Grundplanung OA, ve kterém se uvádí, že: *„Cílem pro budoucnost musí být rozbití českého národního vědomí, pronikání do dosavadní české jazykové oblasti německým osidlováním.“*⁶⁸ Toto tvrzení se také rozchází s Heydrichovými slovy v tzv. „germanizačním programu“. Opačnému záměru Němců vůči Čechům také odpovídají v Německu vydané mapy, na kterých již v roce 1943 je vidět tzv. Reichsgebiet neboli říšské území do Plzně až na Českomoravskou vrchovinu.⁶⁹

Od roku 1941 se o prostor začal zajímat říšský vedoucí SS H. Himmler. Jeho exponentem a zástupcem v protektorátu byl jmenován gruppenführer SS Karl von Treuenfeld. Treuenfeld se okamžitě pustil do jednání s K. H. Frankem jako státním tajemníkem. Himmler totiž namítá, že jednotky SS nemají kde vychovávat svůj velitelský dorost. Cvičiště, které mu bylo přiřazeno k dispozici na území bývalého Polska, bylo možné užívat jen sezónně. Himmler

⁶⁶ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 18-19.

⁶⁷ ŠÍMA, Jaroslav: Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945, Praha 1945, s. 268.

⁶⁸ Chtěli nás vyhubit. Dokument číslo 1, s. 31, 38.

⁶⁹ GRIEP, Fox-Kurt Grep, Heimat und Welt, svazek 5, Das deutsche Volk und sein Siedlungsraum in Mitteleuropa, Lipsko 1944, s. 44.

požaduje zřídit cvičiště na území cca 38 000 ha⁷⁰ (vystěhovaná plocha nakonec byla 44 000 ha⁷¹)⁷².

V této fázi se proti vzniku cvičiště SS ve středních Čechách postavil i říšský protektor von Neurath. Podle Neuratha je způsob migrace v daném termínu nerealizovatelný.⁷³ V roce 1941 na poradě vedoucích činitelů SS se rozhodlo s konečnou platností cvičiště zřídit, a to postupně. Nejprve by se vyvlastnila malá část a poté by se území rozšiřovalo v časovém horizontu šesti let. Na poradě se také usneslo, že vše na vystěhovaném území má zůstat ve stávajícím stavu a že zde budou zřízeny zajatecké tábory. Ovšem jednání mezi Úřadem říšského protektora a vedením SS se protahují, a tak velice brzy přichází do Prahy kategorický rozkaz připravit cvičiště do 20. března 1942 s tím, že neexistuje varianta odpovědi, že není tento termín možný.⁷⁴

V únoru 1942 je přesto termín posunut. Zpráva od Pozemkového úřadu pro ministerstvo vnitra však neuvádí přesný termín, stejně tak obce, kterých se bude vystěhování týkat. Podle některých informací by se mělo jednat „o plán většího rozsahu“.⁷⁵ Vysoký důstojník SS Krüger zasílá K. H. Frankovi instrukce ke zřízení cvičiště, a to co možná nejdříve, neboť podle plánů Waffen SS má být ještě na jaře 1942 dislokována na Benešovsko jedna divize SS.⁷⁶ Podle zprávy H. Himmlera má být termín stěhování první etapy nakonec přesunut až na 15. května 1942.⁷⁷ Tímto byl zpečetěn osud Neveklovska, Benešovska a Sedlčanska.

4.1.2 Vystěhování Neveklovska, Benešovska a Sedlčanska

Geografické vymezení budoucího vystěhovaného území bylo jasně dáno. Na severu tvořila hranici řeka Sázava, ze západu Vltava. Východní hranicí byla státní silnice (dnes E 55) v úseku Poříčí nad Sázavou - Bystřice a dále železniční trať k Voticím. Jižní hranici tvořila železniční trať Olbramovice - Sedlčany a její prodloužení k Vltavě (osada Bučily).⁷⁸

Na základě tajných dokumentů o jednání mezi ministerstvem vnitra a pozemkovým úřadem z poloviny března 1942 byla vydána instrukce pro Okresní úřad V Benešově

⁷⁰ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 19-20.

⁷¹ STANĚK, Stanislav: Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 16, 1975, s. 205.

⁷² Mapa zabraného území nacistickými vojsky pro účely zřízení cvičiště SS za druhé světové války, viz Obrazová příloha, obrázek č. 1.

⁷³ BRANDES, D.: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999, s. 198.

⁷⁴ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 20-21.

⁷⁵ NA Praha, MV – NR, k. 5209, sg. G 2820, Informace pro ministra vnitra ze dne 10.2.1942.

⁷⁶ NA Praha, ÚŘP, sg. 114-9-79, list 118, Instrukce ze dne 5.3.1942.

⁷⁷ NA Praha, ÚŘP, sg. 114-9-79, list 119, Zpráva H. Himmlera ze dne 7.3.1942.

⁷⁸ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 20.

k zahájení příprav stěhování, které má proběhnout do 15. září. Součástí instrukce byl koncept vyhlášky o stěhování obcí první etapy a zákaz prodeje, nájmu či pachtování domů a bytů v dotčeném území. Instrukce také zahrnuje plán na zřízení Přesídlovací kanceláře v Benešově.⁷⁹ Paralelně s touto instrukcí byl vydán příkaz zemského prezidenta Naudého, aby byla neprodleně vydána vyhláška a byly zahájeny přípravné práce.⁸⁰

Oficiální název pro budoucí cvičiště zněl: SS Truppenübungplatz Böhmen (Beneschau), jeho velitelem se stal generálmajor zbraní SS Alfred Karrasch^{81 82}.

Celé stěhování bylo rozděleno do pěti etap. Ovšem tyto úseky nebyly zdaleka definitivní. Neustálé změny komplikovaly první etapu, například když se obyvatelé přestěhovali do jiné vedlejší obce, která byla pozdějšími vyhláškami určena také k vystěhování. Do plánů na vystěhování zasahovali Himmler a Frank, později i nižší důstojníci SS jako představitelé vojenské správy území.⁸³

Hlavním cílem budoucího cvičiště bylo, aby celé vystěhované území sloužilo jako cvičiště bojových manévřů pro vojáky SS. Podle prvotní představy měly z vnitřku území (neboli z Neveklova a nejbližšího okolí) vycházet tzv. Zielgebiete (zaměřovací území). Takto byla zaměřena oblast kolem hory Chlumu, tj. na východ, ostatní tři k Vltavě a Sázavě (směrem na obce Dalešice, Blaženice a Třebsín). Jednalo se o území dopadu cvičných střel. V těchto oblastech byl zákaz pobytu (oproti ostatním oblastem cvičiště) a povolení na vstup bylo vydáváno pouze omezeně, spíše vůbec. Jelikož domy v těchto oblastech sloužily jako cvičné terče, byly nejvíce poničeny a Dalešice se v tomto směru staly nejponičenější vesnicí, z Dalešic zůstaly jen ruiny.⁸⁴

Na okrajích cvičiště byly zřizovány tzv. SS Hofy, které vznikaly sloučením několika usedlostí a jejich hlavním účelem bylo zajišťovat zásobování cvičiště zemědělskými produkty. Na území cvičiště se vykytovalo celkem 39 Hofů od soutoku Vltavy a Sázavy na jih a dále kolem cvičiště: Hostěradice, Teletín, Maskovice, Rabyně, Měřín, Nahoruby, Poličany, Radíč, Chýnov, Křepeňice, Nažlovice, Líchovy, Dublovice, Příčovy, Zberaz, Luhy, Štětkovice, Minártice, Mrvice, Podolí, Zahradnice, Radošovice, Petrovice, Bezejovice,

⁷⁹ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Záznam o poradě na ministerstvu vnitra ve dnech 11.-16.3.1942. Zmiňované vyhlášky v originále tamtéž, k. 5223, sg. G 2825, složka SS- Trueppenübungsplatz Beneschau – Kundmachungen.

⁸⁰ Praha, MV – NR, k. 5224, sg. G 2825, Příkaz zemského prezidenta Okresnímu úřadu v Benešově ze dne 12.3.1942.

⁸¹ Fotografie Alfreda Karrasche viz Obrazová příloha, obrázek č. 6.

⁸² HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 20.

⁸³ KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. SVPP 27, 1986, s. 271-299.

⁸⁴ KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. SVPP 27, 1986, s. 282.

Tvoršovice, Tisem, Jírovice, Příbyšice, Chvojen, Bukovany, Vatěkov, Žabovřesky, Pomněnice, Chlistov, Vidláková Lhota, Poříčí nad Sázavou, Hvozdec, Pecerady, Podělusy.⁸⁵ Z těchto SS Hofů měly být po válce zřízeny jako tzv. „Gutsbezirky“ statky a pozemky pro válečné hrdiny.⁸⁶

4.1.2.1 První etapa vystěhování

První náznaky německého plánu na zřízení cvičiště pro SS jednotky byly zaznamenány v roce 1941 v Netvořicích. V Netvořicích a okolí se množí návštěvy německých pohlavářů. Na počátku roku 1942 se v kraji objevil cyklostylovaný ilegální leták, na kterém byl nakreslen plánec území, které mělo být evakuováno.⁸⁷ 18. února odjela do Prahy za protektorátními ministry deputace obyvatelstva. Nic se však nedozvěděla.⁸⁸

Zanedlouho 14. března 1942 přichází první vyhláška o nuceném vystěhování obyvatelstva.⁸⁹ Vyhláška se odvolává se na článek 3 zákona č. 125 Sb. ze dne 14. července 1927 o právu státu vyvlastnit pozemky pro zřízení vojenských objektů a cvičišť a tudíž nařizuje vystěhování obyvatelstva osmi obcí a jejich osad a jedné další osady soudního okresu neveklovského. Jedná se o obce Krňany, Teletín, Vysoký Újezd s osadou Větrov, Tuchyň s osadou Maskovice, Blaženice s osadou Měřín, Dalešice, Jablonná s osadou Nebřich, Rabyně s osadou Loutí, Nedvězí a osada Vensov z obce Břežany. Všichni obyvatelé vyjmenovaných obcí a osad se museli vystěhovat ze svých domovů, a to nejpozději do 15. září 1942.⁹⁰

Již z této první vyhlášky se dalo vydedukovat, že je to teprve počátek veliké vysídlovací akce. Přestěhovalcům se totiž zakazuje stěhovat se, a to i přechodně, do pětadvaceti obcí soudního okresu neveklovského, do devíti obcí soudního okresu benešovského, do pěti obcí a jedné osady soudního okresu votického a šestnácti obcí soudního okresu sedlčanského.⁹¹ Ještě téhož dne vydává okresní úřad v Benešově vyhlášku, která zakazuje prodej, pronájem staveb a

⁸⁵ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 14, 1973, s. 180.

⁸⁶ Výnos o zřizování těchto oblastí (v opise): MZA Brno, B 252, k. 65, sg. 1258, Směrnice ÚŘP.

⁸⁷ HERT- CHARVÁT- PETRÁŇ- REINŠTEIN-TYWONIAK: Podblanicko proti okupantům, Benešov 1966, s. 84-86.

⁸⁸ ŠKORPIL, Bohumil: Paběrky. Črty z Neveklovska, Sedlčanska a Podbrdska z let 1938-1945, Příbram 1948, s. 34.

⁸⁹ NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, složka SS- Truppenübungplatz Beneschau- Kundmachungen, Vyhláška o vystěhování obcí první etapy ze dne 14.3.1942.

⁹⁰ NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, složka SS- Truppenübungplatz Beneschau- Kundmachungen, Vyhláška OU v Benešově ze dne 14.3.1942.

⁹¹ STANĚK, Stanislav Evakuace s. 181.

stavební úpravy nemovitostí v obcích určených k evakuaci.⁹² Dochází ke zřízení Přesídlovací kanceláře, která je zastoupena českým personálem, nejprve v Netvořicích, později v Čerčanech s odbočkou v Sedlčanech. Postižené obce obcházely četnické hlídky a nutily obyvatele, aby si hledali náhradní domovy.⁹³

V první etapě docházelo k uzavírání trhových smluv na dobrovolném základě, jen výjimečně docházelo k vyvlastňovacímu řízení. Nemovitosti byly oceňovány podle přehledných oceňovacích tabulek, které byly vytvořeny pro každý soudní okres zvlášť. Nejnižší ceny byly v soudním okrese neveklovském a nejvyšší v benešovském. Hospodářské budovy měly cenu o 40-50% menší, cena pozemku klesala s počtem hektarů. Budovy byly vykupovány za 80% odhadnuté ceny. Na stěhovací výlohy bylo vypláceno 1500 K a 2% odhadnuté ceny usedlosti.⁹⁴ V této etapě si obyvatelé také mohli odvézt veškerý svůj inventář do nového bydliště, což se v dalších etapách již nesmělo, lidé museli odejít pouze s nejnужnějším vybavením. Zařízení objektů mohlo být odvezeno jen se souhlasem kompetentních orgánů cvičiště. Zanechaný inventář byl sepsán a odhadnut. Odhadní ceny byly velmi nízké.⁹⁵ Hlavní důvod byl ryze materiální, neboť v mnoha objektech využívaných nacisty chybělo bytové zařízení a toto byl jeden z nejrychlejších způsobů získání inventáře.⁹⁶

25. dubna 1942 vydala Přesídlovací kancelář prováděcí nařízení k vyhlášce o stěhování. Nařízení apeluje na obyvatele, aby si našli nové ubytování. Před stěhováním musí přestěhovalci bezpodmínečně provést žňové práce, přičemž penzisté a osoby, které nejsou nezbytné ke žňovým pracím, mají započít s přesídlením ihned, aby je ukončili nejpozději do 1. srpna 1942.⁹⁷

Němci se báli výtržností a sabotáží, a proto byly posíleny četnické hlídky. Zřizovaly se nové četnické stanice. Četníci spolupracovali s Přesídlovací kanceláří a dohlíželi na pořádek.⁹⁸ Nedošlo ovšem ani k náznaku vzepření. „Pouze“ k několika sebevraždám starých lidí, výměnkářů, kteří nechtěli být na obtíž svým blízkým nebo odmítli opustit svůj rodný kraj.⁹⁹

⁹² NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, složka SS- Truppenübungplatz Beneschau- Kundmachungen, Vyhláška OU v Benešově ze dne 14.3.1942.

⁹³ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Záznam o poradě na ministerstvu vnitra ve dnech 11.-16.3.1942.

⁹⁴ ŠÍMA, Jaroslav: Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945, s. 269.

⁹⁵ ŠKORPIL, Bohumil, Paběrky. Příbram 1948, s. 51.

⁹⁶ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 179-200.

⁹⁷ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Prováděcí nařízení k vyhlášce OÚ Benešov (ze dne 14.3.1942), ze dne 25.4.1942.

⁹⁸ NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, Příkaz ministerstva vnitra Zemskému četnickému velitelství v Praze dne 14.3.1942.

⁹⁹ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In: SVPP 1, 1957, s. 23.

První etapa byla rozšířena dalšími dvěma vyhláškami Přesídlovací kanceláře. Ze dne 16. a 21. června 1942 s rozšířením evakuace na dalších sedm obcí s jejich osadami. Byly to Podělusy, Břežany s osadou Vensov, Lešany, Hostěradice s osadou Rakousy, Hradištko s osadami Pikovice a Brunšov, Třebsín a část Kamenného Přívozu (jižně od řeky Sázavy). Touto vyhláškou bylo evakuované území rozšířeno až ke břehům Vltavy a Sázavy a protaženo k jejich soutoku.¹⁰⁰

S přibývajícimi vyhláškami rostou také tvrdší opatření vůči přestěhovalcům. V této druhé vyhlášce se dokonce uvádí, že: „*Budovy, části budov nebo místnosti, pokud jich je potřebí k uskutečnění stavebních prací, musí být na vyzvání velitelství SS vyklizeny již od 1. července 1942.*“¹⁰¹ Současně vzrostl počet obcí, do kterých bylo zakázáno se stěhovat. Každá vydaná vyhláška byla zakončena pohružkou: „*Nedodržení tohoto ustanovení potrestá příslušný okresní úřad pokutou do 5.000 K, nebo vězením do 14 dnů.*“¹⁰²

Vydané vyhlášky hluboce poznamenaly život obyvatel postiženého kraje. Podstatně narušily stávající život lidí, kteří pracovali převážně v zemědělství, které jim poskytovalo obživu, velké komplikace jim přineslo zařizování nové existence. Jelikož se jednalo o násilnou migraci velké skupiny obyvatelstva bylo prakticky nemožné získat náhradní ubytování „někde poblíž“. Převážná většina rodin byla nucena se přestěhovat do vzdálenějších okresů. Nabídka na bytovém trhu nestačila pokrýt poptávku. Vystěhovalci sice obdrželi od Přesídlovací kanceláře dvojjazyčné potvrzení¹⁰³, v němž bylo uvedeno, že obyvatel je sice povinen vystěhovat se z území budovaného vojenského cvičiště, ale nijak je to neopravňovalo k získání nového bytu, natož hospodářství.¹⁰⁴ Celá situace byla navíc zkomplikována vystěhovalci z pohraničních oblastí a zákazem výstavby nových staveb z roku 1943.¹⁰⁵

Pouze částečně řešil tento problém dotazník Ústavu pro péči o vystěhovalce. Na základě jeho vyplnění nabízela Přesídlovací kancelář nové ubytovací prostory. Pokud se přestěhovalce rozhodl pro daný objekt, dostal přidělovací ubytovací list a majitel objektu ubytovací příkaz.¹⁰⁶ Tím, jak přesídlenci jezdili po celých Čechách a hledali nový domov, roznášeli zprávu o neuvěřitelné zvlí okupantů vůči obyvatelům Neveklovska, Benešovska a později i Sedlčanska. Přestěhovalci se na svých cestách setkávali s dvojí reakcí, jednak se soucitem a

¹⁰⁰ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVVP 14, 1973, s. 180-183. Viz také NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, složka SS – Truppenübungplatz Beneschau- Kundmachungen.

¹⁰¹ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 183.

¹⁰² STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 183.

¹⁰³ Podoba potvrzení vydávané Přesídlovací kanceláří, viz Obrazová příloha, obrázek č. 4.

¹⁰⁴ NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, Výnos MV o zřízení PK ze dne 12.3.1942.

¹⁰⁵ ŠÍMA, Jaroslav: Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938- 1945, s. 168.

¹⁰⁶ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 184.

jednak vyvolávali strach, protože „nevystěhovaní“ lidé se domnívali, že evakuace je masovým trestem za jejich protiněmecký postoj nebo přímý odpor.¹⁰⁷ S přibližováním termínu k vystěhování se množily koňské potahy, aby odvezly majetek postižených i samotné postižené obyvatelstvo.¹⁰⁸

Všichni obyvatelé však neodešli. Zůstávali zejména zemědělci, řemeslníci či živnostníci. Ti zůstávali většinou na SS Hofech, kteří pracovali na pracovní smlouvu a předem dohodnutou mzdu. Tuto možnost využívali lidé spíše v pozdějších etapách, neboť se domnívali, že takto budou moci hlídat svůj majetek. Realita však byla jiná, mnohdy byli přesunuti na druhý konec obce nebo do sousední obce a jejich majetek byl vyvlastněn. Vystěhování obyvatelé je osočovali z přísluhovačství Němců, obviňovali je z poškození domů, mnohdy byli nazýváni kolaboranty. Někteří lidé zůstali i z toho důvodu, že se prostě neměli kam uchýlit (zejména v posledních etapách, kdy volných míst už téměř nebylo) a také zkušenosti vystěhovaných nebyly mnohdy povzbuzující.¹⁰⁹

Příliš krátké byly sdělovací termíny. Mnozí lidí nestihli usedlosti ani uklidit. To potom musely dělat ženy ze sousedních (dosud nevystěhovaných) obcí za dozoru četnictva. Dle rozkazu měly být dvory, chlévy a stodoly zameteny, měly zůstat čisté, dokonce bez pavučin v trámoví.¹¹⁰

4.1.2.2 Druhá etapa vystěhování

Druhá etapa stěhování byla vyhlášena ještě před tím, než uplynula lhůta k vystěhování v první etapě. Tato etapa také znamenala příkaz nacistů ponechat inventář na cvičišti. Druhou etapu vyhlásila Přesídlovací kancelář 26. září 1942. Vyhláška se týkala vystěhování těchto obcí: Chleby s osadou Dunávice, Netvořice, osada Všetice z obce Tuchyně, Chrástřany s osadami Ouštic, Benice, Lipka, Soběšovice a Černíkovice, Chářovice s osadou Dunávičky, Krusičany a osadou Buková Lhota a Vidláková Lhota, osady Mlékovice a Radslavice z obce Stranný, Pecerady s osadami Hůrka a Větrov, osada Hvozdec z obce Nespeky a osady Zbožnice, Žabovřesky a Chlistov z obce Konopiště, obec Běllice a část Poříčí nad Sázavou.¹¹¹

¹⁰⁷ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In: SVPP 1, 1957, s. 24. KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. SVPP 27, 1986, s. 295.

¹⁰⁸ Jen Vysokým Újezdem projelo v době od 7. do 14. září 1942 825 povozů. ŠKORPIL, Bohumil: Paběrky. Příbram 1948, s. 35.

¹⁰⁹ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 184.

¹¹⁰ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In: SVPP 1, 1957, s. 27.

¹¹¹ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Vyhláška o stěhování obcí 2. etapy ze dne 26.9.1942.

21. října 1942 vydala Přesídlovací kancelář další vyhlášku s příkazem vystěhovat část Benešova západně od železniční trati.¹¹² Ve vile Katuška blízko Konopiště bylo zřízeno velitelství gestapa, ve kterém nacisté vyslýchali a mučili zajatce.¹¹³

10. června 1942 vydala Přesídlovací kancelář vyhlášku o vystěhování Sedlčan. Ovšem Sedlčany nebyly nikdy v plánech, to svědčí o pozdější korekci plánů.¹¹⁴

4.1.2.3 Čtvrtá etapa vystěhování

Vyhlášení čtvrté etapy došlo dříve než k vyhlášení třetí etapy, přesně o čtyři dny.¹¹⁵ Bylo to 24.6.1943. Vystěhování se týkalo 11 obcí s osadami a 4 obce částečně: Hořetice s osadami Brdečný, Hůrka a Hodětice, Suchdol, Prosenická Lhota s osadami Bříšejov, Prosenice a Luhy, osada Chrastava z obce Štětkovice, Červený Hrádek (část severně od dráhy) s osadami Lhotka a Vítěz, Dublovice (část severně od státní silnice Sedlčany - Příbram), osada Buzice z obce Svatý Jan, Líchovy s osadami Bučily a Zvírotice, Křepeň, Nažlovice s osadami Hluboká, Oboz a Chlum, Radíč s osadami Hrazany a Žďár, Kňovice s osadami Kňovičky a Ousuší, Příčovy, Sestrou s osadami Hradištko a Zberaz, Osečeny s osadou Velběhy. V této etapě rovněž řemeslníci a živnostníci nebyli ve větším rozsahu vystěhováni.¹¹⁶ Byl to výraz mobilizace co nejvíce sil do zbrojního průmyslu, který se koncentroval především v tunelech posázavské dráhy a v Týnci nad Sázavou.¹¹⁷

4.1.2.4 Třetí etapa vystěhování

28. června 1943 vydala Přesídlovací kancelář v Čerčanech vyhlášku o třetí etapě vystěhování. Jednalo se o vystěhování 17 obcí s osadami: Nesvačily s osadou Petrovice, Tvoršovice s osadou Mlýny, Jírovce s osadami Chvojen, Jarkovice, Semovice a Hůrka, Tisem, Příbyšice s osadou Kožlí, Neštětice s osadami Doloplazy a Chvojínek, osada Dubovka z obce Neveklov, Stranný s osadami Břevnice, Zádolí, Borovka, Zárybnice, Hůrka- Kapinost,

¹¹² NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Vyhláška o stěhování obcí 2. etapy ze dne 21.10.1942.

¹¹³ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In: SVPP 1, 1957, s. 31.

¹¹⁴ NA Praha, MV – NR, k. 5228, sg. G 2827, Doplnění výnosu ministerstva vnitra (ze dne 12.3.1942) ze dne 8.6.1943.

¹¹⁵ Jedná se pouze o označení etap. Při korekcích původního plánu byly jednotlivé oblasti označeny pořadovými čísly, číslování etap tedy neodráží jejich pořadí, odráží pouze původní plán, který se změnil vzhledem ke konkrétním podmínkám. SEJK, David: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a Vyškovsku. Masarykova univerzita v Brně, FF, 2005, s. 51.

¹¹⁶ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Vyhláška o stěhování obcí 4. etapy ze dne 24.6.1943.

¹¹⁷ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 186.

Spolí a Tloskov, Živohošť (na pravém břehu Vltavy, tedy dnes zatopená oblast Slapskou přehradou a část dnešní obce Nová Živohošť), s osadou Ústí, Nahoruby s osadou Poličany, Krchleby s osadou Lhotka, Vlkonice s osadou Strážovice, Zderadice s osadami Mstětice, Záhoří, Řehovice, Tikovice a Vráce, Zahradka s osadami Zálesí 2. díl, Bezejovice, Libeč, Zaječí a Dlouhá Lhota, Křečovice s osadami Skrýšov a Zhorný, osada Paseky z obce Osečany, Konopiště s osadou Pomněnice, část Bystřice na západ od dráhy. Ve zvláštním odstavci této vyhlášky je dále uvedeno, že do 1. září 1943 se mají vystěhovat obyvatelé města Neveklova kromě zemědělců.¹¹⁸

Jak uvedl přednosta Přesídlovací kanceláře dr. Šrajer, třetí etapa byla největší přesídlovací akcí v rámci protektorátu. Dokončena byla několik dní před stanoveným termínem a proběhla bez komplikací.¹¹⁹

4.1.2.5 Pátá etapa vystěhování

Poslední etapa byla vyhlášena 2. července 1943 v Čerčanech, ale pouze s neurčitým datem jaro 1944. Konečné hranice a termín vyklizení byly stanoveny vyhláškou Přesídlovací kancelář z 24. listopadu 1943. Vystěhováno mělo být dalších 8 obcí s osadami a další 4 osady. Jednalo se o: Maršovice s osadami Podmaršovice a Zálesí 1. díl, Drachkov s osadou Zahořany, Božkovice s osadami Radošovice a Tožice, Rudoltice s osadami Hůrka, Libohošť a Manělovice, Šebáňovice s osadami Sedlečko a Strnadice, Vrchotovy Janovice s osadami Braštica, Janovice a Mrvice, Minartice s osadou Sledovice, Štětkovice s osadou Bořená Lhota, osada Klimětice z obce Prosenická Lhota, osada Slavkov a Podolí z obce Křešice, osada Zahradnice z obce Olbramovice. Konečná stěhovací lhůta byla stanovena do 1. dubna 1944.¹²⁰ Toto datum je posledním datem stěhování, neboť válečné události zabránily dalším evakuacím.¹²¹

Rozloha evakuovaného území činila cca 44 000 hektarů.¹²² Z obcí se mělo vystěhovat celkem 29 821 obyvatel. Reálně se vystěhovalo 17 647 obyvatel a 12 184 obyvatel zůstalo ve vysídleném území na práce, převážně u SS dvorů.¹²³

¹¹⁸ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Vyhláška o stěhování obcí 3. etapy ze dne 28.6.1943.

¹¹⁹ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Týdenní zpráva PK ministerstvu vnitra ze dne 31.12.1943.

¹²⁰ Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Vyhláška PK o vystěhování 5. etapy ze dne 24.11.1943.

¹²¹ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 189.

¹²² Plocha stanovena S. Staňkem kartometrií z německých úředních map i součtem rozloh obcí nebo jejich částí.

¹²³ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 188.

4.1.3 Situace v zabraném území

Vojenských velitelem cvičiště se stal Alfred Karrasch a správním civilním šéfem cvičiště Rakušan dr. Glaser, který byl 15. července 1943 nahrazen důstojníkem SS dr. Wildnerem.¹²⁴

Došlo ke zřízení represivního a dohlížecího aparátu. V srpnu 1942 byla zřízena německá četnická stanice v Benešově, o rok později bylo zřízeno deset jejích poboček na hranicích evakuovaného území- v Týnci nad Sázavou, Jírovicích, Kamenném Přívoze, Rabyni (dnes Stará Rabyně), Sedlčanech, Vrchotových Janovicích, Křepenicích, Staré Živohošti, Vatěkově a Tožicích.¹²⁵

V březnu roku 1943 byla zřízena služebna gestapa v benešovské vile „Katuška“ a v lednu 1944 pobočka Německé kriminální policie.¹²⁶ Četnické hlídky bylo možné zaznamenat například na mostech, a to z důvodu, aby si obyvatelé pozdějších etap nemohli stěhovat inventář.¹²⁷ Velice často docházelo k výslechům. Nejobávanějšími stanicemi byly v Živohošti, Jírovicích a ve Vatěkově. V Jírovicích působil nejobávanější četník Uhlfigg, který získal řadu kolaborantů. V centru cvičiště působil polní četnictvo SS Feldgenarmierie, lidově řečeno „cintáci“ kvůli svým plechovým pultměsícům s nápisem SS Feldgenarmierie, které nosili zavěšené na krku.¹²⁸ Nárůst kontroly obyvatel se zvyšoval s příchodem tajných zpráv, že nepřítel vyslal agenty, aby sabotovali a narušili chod cvičiště. Lidé byli nuceni podle vyhlášky hlásit každého podezřelého, pokud by tak neučinili, hrozili by jim vysoké tresty, i trest smrti.¹²⁹

Jak již bylo zmíněno, v březnu 1943 byla zřízena pobočka gestapa přímo v Benešově ve vile „Katuška“. Zahrnovala velký územní obvod (9 soudních okresů a území cvičiště zbraní SS). Benešovská služebna gestapa byla tzv. venkovskou pobočkou (Aussendienststelle) pražské úřadovny. Pobočka gestapa v Benešově byla poté ještě rozšířena územně o okres Sedlčany a Příbram. Gestapo využívalo budovy soudní věznice a Fulínovy vily na Červených Vrškách, hlavním vyšetřovacím místem však byla vila Katuška (nyní v Konopišťské ulici č. 3). Zde byla ve sklepě zřízena mučírna, vybavená kruhy ve zdi, ocelovými karabáči a dalšími

¹²⁴ NA Praha, MV – NR, k. 4954, sg. B 8109, Záznam ministerstva vnitra o ustanovení dr. Wildnera vládním komisařem pro vysídlené obce cvičiště zbraní SS Böhmen ze dne 15.7.1943.

¹²⁵ KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 27, 1986, s. 282.

¹²⁶ Tamtéž 189-191.

¹²⁷ PAVELKA, Jan: Lidé bez domova. Vzpomínka pamětníka na vystěhování Sedlčan v roce 1943. Sedlčany 1978, s. 19.

¹²⁸ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 24-27.

¹²⁹ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 24-27.

mučícími nástroji hitlerovského sadismu.¹³⁰ Příkladem krutostí, kterých se dopouštěli členové benešovského gestapa při výsleších, dokládá protokol sepsaný po válce, který líčí výslech pana Vojtěcha Komendy, jehož syn provedl sabotáž na strojích v továrně pro nuceně nasazené v Německu, utekl zpět do Čech a skrýval se pod Senohraby v chatce. Gestapo vyšetřovalo jeho otce a podezíralo ho z ukrývání syna.¹³¹

Přesídlovací kancelář zhotovovala seznamy vystěhovalců, které byly pouze v německém jazyce a sloužily pro úřední účely ihned po evakuaci. Všichni obyvatelé byli zaznamenáni podle domovních čísel. Každá politická obec vždy začínala od čísla jedna. Každý člověk dostal přiřazeno vlastní pořadové číslo, poté následovalo jméno, číslo popisné, nová adresa a pokud obyvatel v území zůstal, připisovala se poznámka „bleibt“ neboli zůstavší. Těchto lidí, zejména v posledních fázích stěhování přibývalo, neboť obyvatelé stále obtížněji sháněli nové domovy. Dalším důvodem setrvání na svém území byly zvraty válečných událostí, zejména po bitvě u Stalingradu. Lidé se domnívali, že válka již nebude dlouho trvat, a tak nemá cenu se stěhovat. Ti, kteří zůstali, obdrželi od velitele SS legitimace.

Ti, kteří byli vystěhováni a chtěli vstoupit na území cvičiště, mohli tak učinit pouze na zvláštní povolení či odůvodněnou žádost (například pohřeb). Povolenka stála 5 K, obsahovala přesnou cestu a čas pobytu. Po návratu se povolenka vracela vydavateli.¹³²

Po zabrání území a odchodu většiny vystěhovalců se rozhodovalo o osudu jednotlivých vesnic. Některé vesnice byly upraveny pro účel ubikace armády, jinde vznikly účelové stavby. V Nesvačilech bylo zřízeno letiště, v Tvoršovicích tankový park a skladiště munice. V Pikovicích též vzniklo skladiště munice. Domy ve střední části cvičiště byly vybírány za cíle. Při ostré střelbě zůstavší obyvatelé měli zákaz vycházet často od předchozího odpoledne až do rána následujícího dne. Zůstavší obyvatelé se též podíleli například na budování skladišť (ve Tvoršovicích), na kopání protitankových příkopů kolem celého cvičiště, na výstavbě nových komunikací, elektrického vedení apod. Když tito obyvatelé na fyzicky namáhavou práci nestačili, byli na tuto práci přivázeni trestanci, hlavně utečenci z pracovního nasazení v říši, kteří byli ubytováni přímo v místě probíhající práce, později bylo pro trestance zřízeno několik koncentračních táborů v blízkém okolí.¹³³

Co se týče industriální výroby, tato oblast není typicky industriální, přesto se zde vyskytovalo několik podniků. Nacházely se na okraji cvičiště a jejich chod a výroba nebyly výrazně narušovány. Podniky se nacházely v Bystřici, Benešově, Týnci nad Sázavou,

¹³⁰ HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef –REINŠTEIN, Čeněk –TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.

¹³¹ Viz Obrazová příloha, obrázek č. 9.

¹³² STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 189-191.

¹³³ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 191-192.

Nespekách, Kamenném Přívozu a v Poříčí nad Sázavou. Bylo zde zřízeno i několik polesí, zejména ve Frýdku u Benešova, Křepeenicích, Radíči, Hradištku, Jablonné, Drachkově a Bukovanech. Mezi zvláštnost lze zařadit chov karakulských ovcí v Tloskově, kdy pro tento účel bylo do Neveklova dopraveno několik ruských pastýřů i s ovceci z okupovaných území SSSR.¹³⁴

Nejen civilní obyvatelé, ale také nacisté se potýkali s problémy a rozpory, zejména mezi nacistickými orgány. Jednalo se například o konfrontace mezi civilní (hospodářskou) a vojenskou správou cvičiště. Vydávané rozkazy byly často neodborné, neekonomické a vzájemně si odporující. Příkladem lze uvést vydání příkazu v Nahorubech k vykopání jam na píci, ovšem jiný úředním nařídil okamžitě jejich zasypání. Taktéž SS Hofy nefungovaly podle původní představy. Občas na ně přijela kontrola a nastal veliký poprask. Všude bylo nutné uklidit a dát vše do pořádku.¹³⁵

I přes probíhající válečné konflikty, vystěhovaní obyvatelé se do vsí vraceli, jak jen to bylo možné. Jejich kontakty nebyly zcela přerušeny. Nasvědčuje také tomu událost z 15.8.1943, kdy se konalo velké setkání vystěhovalců o netvořické pouti. Sjelo se sem několik set lidí do blízkosti evakuovaného území na zahradní slavnost, kterou doprovázela kdysi slavná lešanská kapela.¹³⁶

4.1.4 Tábory

Na území cvičiště se vyskytovalo několik táborů, vyskytovaly se zde tři druhy táborů: tzv. Sonderlager, Eriehunglager a tábory pro politické vězně.

Sonderlager

Tyto tábory byly určeny pro židovské míšence nebo pro manželky Židovek. Tábor tohoto typu byl nejprve zřízen ve Vrchotových Janovicích a roku 1944 byl přesunut do Bystřice, kde byl umístěn na dohled železniční trati¹³⁷. Podmínky v těchto táborech nebyly tak kruté, jako v jiných táborech. Velitelem tábora byl jmenován důstojník SS Ernst Maurer. Tábor tvořilo sedm baráků a kuchyně s jídelnou a čítal kolem 1500 mužů, kteří byli nasazeni na práci

¹³⁴ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 190.

¹³⁵ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 26-27.

¹³⁶ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 195.

¹³⁷ Fotografie koncentračního tábora v Bystřici a kuchyně koncentračního tábora v Bystřici, viz Obrazová příloha, obrázky č. 10 a 11.

v okolí. Za působnosti tohoto tábora dva muži zemřeli „přirozenou smrtí“ (nebyli tedy zavražděni), další dva byli dopadeni při útěku a popraveni.¹³⁸

Erziehungslager

Jednalo se o výchovné tábory, které byly určeny pro uprchlíky z pracovního nasazení v říši a později pro říšské kriminální živly s postupující dobou i pro válečné zajatce. Tyto tábory na ve vystěhovaném území nacházely v Jírovicích, Lešanech- Břežanech, Bukovanech a Tvoršovicích. Vězni zpravidla nosili hnědý režný oděv a dřeváky a bývali nasazováni na nejtěžší práce. Například pracovali ve skladu munice ve Tvoršovicích, bourali budovy, vězni z Lešan- Břežan pracovali na výstavbě silnice a vodovodu, vězni z Bukovan chodili v doprovodu četnictva do Čerčan na dráhu nebo do SS Hofu.¹³⁹

Tábory pro politické vězně

Chlum u Nažlovic

Jednalo se o mezinárodní kárný tábor SS. Byl největší a čítal až 1800 vězňů. Tento tábor se skládal z osmi baráků, který obývali vězni, strážé pak zabrali vesnici, kde žili spolu s několika lidmi, kteří zde zůstali. Lihovar za vesnicí, postavený za první republiky a dobře prosperující, byl přeměněn na vězení. Nacházelo se zde 30 nevytápěných cel, ve kterých museli vězni přes den stát a lůžko směli použít pouze v noci. Jedna z cel sloužila k čekání odsouzeného na popravu. Popravy se konaly každý pátek na louce před parkem. Údajně na ně přijížděl i K.H. Frank. Do devíti hodin bylo v celé obci zakázáno vycházet, dokonce bylo zakázáno dívat se z okna. V lihovaru byly později zřízeny tři kremační pece, ale nebyly nikdy použity.¹⁴⁰

Hradištko

Tábor Hradištko byl zřízen v roce 1943 a sloužil pro politické vězně všech národností. Nacházeli se zde Italové, Rusové, Španělé, Poláci, Němci a čtyři Češi. V táboře se nacházelo asi 500 vězňů, kteří pracovali na silnicích, vodovodech, kanalizacích, kopali protitankové příkopy apod. Svědectví o tomto táboře dokládá autobiografie Rémy Tessonneaua Jacques, I'ami d'Achille, vydaná v roce 1946 v Paříži. Autor knihy byl organizátor zahraničních letců v Paříži, byl zatčen a dostal se přes tábory Buchenwald a Flossenbug do Hradištko. Jacques se vyjadřuje, že zde byl menší příděl potravy než v Buchenwaldu, ale vězni mohli za doprovodu esesmanů žebrať a zůstavších lidí (později žebrať i sami esesmani). Na těchto cestách uprchlo mnoho vězňů, a tak došlo k přitvrzení ve vedení tábora, které je odpovědno za více než stovku mrtvých. Již 20.4.1945 byli vězni odesláni pryč z tábora. Šli pěšky do

¹³⁸ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 127.

¹³⁹ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 192.

¹⁴⁰ DVOŘÁK, J.- PEŠKA, Z.- FIERLINGER, Z.: Neveklovsko žaluje. Praha 1947, s. 15-20.

Měchenic, kde čekali několik dní na vlak, než se uvolní tunely posázavské železnice, přičemž ještě několik vězňů zemřelo.¹⁴¹

4.1.5 Osvobození

Rozklad mocenských složek i cvičiště se začal projevovat už počátkem roku 1945. Důkazem toho je několik sebevražd důstojníků SS a žebrající esesmani v okolí. Takovýto stav je zvláště výhodný pro odbojové činnosti, ovšem na vystěhovaném území byl odboj spíše spontánní a individuální a tím méně účinný. Projevoval se hlavně podporou vězňů nebo podával a šířil informace. Pouze v Minarticích byla zřízena pobočka ilegální organizace v Borotíně s napojením na KSČ, ovšem do této organizace se dostal konfident gestapa a organizace byla následně zlikvidována. 3.3.1945 vybuchl sklad třaskavin v Semovicích. Šlo patrně o sabotáž ze strany Čechů, kteří byli ve skladu zaměstnání. 3.5.1945 došlo k výbuchu bunkru s italskou municí v Pikovicích. Počátkem května byly mocenské složky zcela v rozkladu. Koncentrační tábory začaly být odtransportovány. Vězni z koncentračního tábora Hradištko a Janovice šli pěšky do Olbramovic, odtud byli přidáváni k transportu do Osvětimi, který byl o pár dnů později osvobozen u Kaplice.¹⁴²

Ještě 1. května 1945 bylo zabito 87 vězňů v Olbramovicích a Křešicích¹⁴³. Jednalo se o vězně, kteří byli převáženi nejprve do Křepenic, pak nákladními auty koncem dubna do železniční stanice Měchenice, dále pak ve vagónech spolu s vězni z Hradištko do Prahy a odtud zpět do stanice Olbramovice. Transport se zastavil pod Křešicema. Na návsi se tehdy pohybovalo asi 100 vězňů z vlakového transportu v trestaneckých oblecích v doprovodu strážní, neboť jim bylo dovoleno, dojit si vyprosit potravu od zdejších obyvatel. Současně však přijelo nákladní auto s vojáky SS od Sedlčan a v domnění, že vězni uprchli, začali po vězňích střílet. Jen v Křešicích bylo postříleno 27 vězňů.¹⁴⁴

Z benešovského cvičiště měla zaútočit na Prahu vojska tankové divize SS Wallenstein. 5.5. se vydala část po silnici Benešov – Praha a část po železnici. Ještě toho večera revoluční rozhlas vybízí všechny ke kladení překážek této koloně. Divize, která postupovala po silnici dorazila až na jižní okraj Prahy. Druhá divize, která se vydala po železnici z Týnce nad Sázavou a přepravovala výzbroj, ovšem daleko nedojela. Trať za Čerčany byla poškozena a vlak zůstal zablokovaný při couvání v Tužince. Trať mezi Benešovem a Prahou byla na čtyřech

¹⁴¹ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 121-127.

¹⁴² HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 35-36.

¹⁴³ Viz Obrazová příloha, obrázky č. 12 a 13.

¹⁴⁴ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 117-118.

místech poškozena, stalo se tak v Říčanech, Stránčicích, Mnichovicích a v Mrači (v Tužince).¹⁴⁵ 8. května 1945 uprchl Karrasch do amerického zajetí.¹⁴⁶

6. a 7. května došlo k poslednímu incidentu v Živohošti. Trestný oddíl SS, který tam byl poslán po vzniku MNV a vyvěšení vlajek, zabil 8 lidí a 4 zranil. 9. května se Rudá armáda dostává do Prahy a Němci neorganizovaně prchají za západ, do amerického zajetí. Ze cvičiště prchají po hlavním tahu Neveklov – Křečovice – Sedlčany – Příbram. Na tomto úseku zanechávají prchající Němci zbraně, vozidla i zboží. 11. května se dostává Rudá armáda do Živohoště.¹⁴⁷

4.1.6 Návrat a rekonstrukce

Již 8.5.1945 vydal Národní výbor v Benešově vyhlášku, která zakazovala návrat vystěhovalcům na území cvičiště a to především z bezpečnostních důvodů. Zemský národní výbor v Praze se snaží o ponechání území ve státním majetku, přesto k návratu již docházelo. První návrhy na pozdější využití počítají se zřízením intenzivního zemědělství, dále by se mělo navázat na přerušenu tradici jahodářství a oblast by měla být také využívána k rekreačním účelům. Tyto plány a další budoucí jednání s ONV Benešov však byly zastaveny a upustilo se od nich díky mohutné vlně navrátilců. Do popředí zájmu se dostávala otázka materiálního nedostatku cvičiště, na kterém se nacházeli navrátilci, příslušníci Rudé armády, zajatci a ranění. Byla zřízena Národní správa zemědělských podniků bývalého cvičiště Benešov a ta rozhodla, že na zdejším území v roce 1945 bude sklizeň zajištěna kolektivně a poté proběhne parcelace pozemků. V návrhu Národního výboru v Benešově z léta roku 1945 je požadováno nějaké legislativní zakotvení řešení situace a poskytování náhrad navrátilcům, neboť stávající zákonné normy (Dekrety prezidenta republiky č. 5 a 11/1945 Sb.) jsou svými formulacemi obecné a neberou ohled na specifickou situaci cvičiště. Jednání mezi ONV a příslušnými ministerstvy jsou bez výsledku. Zcela jistě se jednalo o snahu vlády znevýhodnit cvičiště z důvodu jednání o osídlení pohraničí.¹⁴⁸

Už 10.5.1945 se začali vystěhovalci vracet do svých domovů. Ovšem jejich domy byly pobořené, okna i dveře vyražené. Co mělo nějakou cenu a šlo odvézt, bylo pryč. Pole byla zpustošena, studny otrávené, oblast zaminována a plna granátů. Mnozí začínali „s holýma

¹⁴⁵ GÖRTLER, M.: Květen 1945 na středočeských železnicích. In: SSH 15, 1980, s. 38.

¹⁴⁶ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 196.

¹⁴⁷ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 37.

¹⁴⁸ HOFFMANNOVÁ, J.: Poválečná obnova území bývalého cvičiště zbrání SS Benešov. SVPP 28, 1987, s. 263-267.

rukama“. Z nálezu Zemského národního výboru v Praze vyplývá, že v důsledku evakuace Neveklovska, Benešovska a Sedlčanska bylo zcela zničeno 188 domů, velmi těžce poškozeno 296 obytným budov, těžce poškozeno 2 475 budov¹⁴⁹, zničeno 264 studní, kilometry kanalizace a elektrického vedení. Velmi poškozeny byly cesty a kostely.¹⁵⁰

15.8.1945 byla zřízena traktorová stanice v Tloskově za účelem pomoci při rekultivaci zanedbaných pozemků, zejména v oblastech Zielgebiet. Traktory byly pořízeny z akce UNRPA. Vedoucí stanice Gustav Drahorád přináší svědectví, jaký byl stav pozemků po odchodu okupantů. Prvním příkazem pro traktorovou stanici bylo vyčištění obcí od munice. Poté mohla být uskutečněna orba a takto upravené pozemky měly být předány k dalšímu využití. Na územích, kde platilo nebezpečí zaminování se oralo pluhem na řetězu a s ocelovým pancířem z tanku mezi pluhem a traktorem.¹⁵¹ Stanice disponovala celkem s 35 traktory, které obsluhovali němečtí zajatci z řad SS. Za svou práci byli často odměňováni. Oralo se velmi intenzívně. Začínalo se ze tří hlavních center, z Tloskova, Krusičan a Blaženic. Dalším úkolem stanice bylo půjčování strojů i s řidiči k odůvodněným soukromým účelům. V květnu 1947 se uskutečnila inspekční cesta ministra zemědělství a konstatovala, že zemědělci dost obdělávají sami a bylo tedy rozhodnuto, aby se většina strojů přesunula do nově zřizovaných traktorových stanic v Konopišti, Vlašimi a Voticích.¹⁵²

V únoru 1946 se konala návštěva vládní delegace pod vedením předsedy vlády Z. Fierlingera. Vládě byl předložen benešovským ONV přehled nejnutnějších potřeb obyvatelstva¹⁵³, opět je zde předložen požadavek vydání konkrétnějších zákonných norem a upozornění na materiální nedostatek. Při této návštěvě zazněla důležitá zásada náhrady škod: „... nejedná se o válečné škody v pravém slova smyslu, ale o znehodnocení majetku, ke kterému došlo vyvlastněním. Nelze tedy majetek pouze vrátit, ..., je nutné zajistit finanční prostředky na jeho obnovu.“¹⁵⁴ Na základě těchto požadavků uvolnila vláda 30 milionů korun, které byly určeny na materiální potřeby a zřídila Koordinační výbor pro obnovu území bývalého cvičiště SS Benešov, který přebral část agendy ONV (zejména obnova hospodářství a infrastruktura) a jeho hlavním úkolem byla koordinace všech akcí spojených s cvičištěm. V roce 1947 Osídlovací úřad při ministerstvu zemědělství přejímá vedení restitučních

¹⁴⁹ Pro ilustraci, viz Obrazová příloha, obrázky č. 18, 19, 20, 21, 22, 23.

¹⁵⁰ MĚCHURA, V.: Nejen Neveklovsko varuje a nezapomíná. 65 let od vysídlení části středních Čech. Klub českého pohraničí, o.s., s. 14-15.

¹⁵¹ DRAHORÁD, G.: STS začíná. In: Roky a lidé, Benešov 1965, s. 30-31.

¹⁵² TITĚROVÁ, I.: Počátky a vývoj STS na Benešovsku. In: SVPP 22, 1981, s. 95-97.

¹⁵³ NA Praha, MV – NR, k. 5237, i. č. 3359, sg. G 6171, Zpráva ONV Benešov pro vládu ČSR ze dne 19.2.1946.

¹⁵⁴ NA Praha, MV – NR, k. 5237, i. č. 3359, sg. G 6171, Zpráva ONV Benešov pro vládu ČSR ze dne 19.2.1946.

pohledávek a pomalu napravuje rozpory mezi faktickou a knihovní držbou nemovitostí. V roce 1953 je zrušen jako nepotřebný.¹⁵⁵

¹⁵⁵ HOFFMANNOVÁ, J.: Poválečná obnova území bývalého cvičiště zbraní SS Benešov. SVPP 28, 1987, s. 268-271.

4.2 Odboj a revoluce v lidských dokumentech

4.2.1 Jaromír Jech: „Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska“

Folklorista Jaromír Jech jako první ve sledovaném území Neveklovska zaznamenal vzpomínky o okupaci, odboji a osvobození. Systematické zkoumání sledované oblasti tj. vystěhovaného Neveklovska započal v podobě rozsáhlých etnografických výzkumů v roce 1949. Na základě těchto výzkumů vychází studie „O lidských dokumentech z Neveklovska“ (1957) a stat' „Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska“, vydaná v časopise Český lid 52 (1965). Jech těsně po válce v letech 1949 až 1950 zachytil vzpomínky 160 informátorů ze 120 vesnic a podává tak zřejmě nejkomplexnější obraz vzpomínek z Neveklovska. Dalo by se říci, že jeho zachycené paměti jsou nejautentičtější, neboť terénní výzkum provádí těsně po válce, tedy v době, kdy vzpomínky byly ještě živé a mnohdy i bolestné a celé Neveklovsko se vzpamatovávalo z poválečných útrap a procházelo velkou „rekonstrukcí“. Jech je vystudovaným etnologem a ke zdejšímu kraji byl vázán svým nedalekým rodištěm.¹⁵⁶ Jeho aktivní snaha dalšího zmapování a rozšíření vzpomínkových vyprávění také dokazuje opakovaný terénní výzkum, který Jaromír Jech provedl na Neveklovsku po dvaceti letech od svého prvního výzkumu.

Výzkumy Jaromíra Jecha, který shromažďoval výzkumný materiál ve formě výpovědí, nechtěl registrovat dosud skrytá fakta. Jak sám autor říká, po osvobození vycházelo poměrně mnoho dokumentární publikace¹⁵⁷, jakož i knihy reportáží¹⁵⁸ a paměti francouzského vězně z koncentračního tábora Hradištko¹⁵⁹. Taktéž nechyběly pokusy o úplný a celkový obraz.¹⁶⁰ Nicméně při poslechu vyprávění, jakoby fakta najednou nabývala na barevnosti, plastičnosti a dynamičnosti. Před posluchače vystupuje skutečný život s celou svou tragikou daleko působivěji, než v literárních dílech. Fakta posouvají realitu a autentické údaje o realitě do odlišné, umělecké polohy.¹⁶¹ Posluchačům připadá, že slyší opravdu něco zcela nového, neznámého, nezjištěného a snad i nenapsaného. Možná je to i tím, že všechny uveřejněné

¹⁵⁶ Jaromír Jech se narodil ve Václavících u Benešova.

¹⁵⁷ DVOŘÁK, J.- PEŠKA, Z.- FIERLINGER, Z.: Neveklovsko žaluje. Praha 1947.

¹⁵⁸ ŠKORPIL, Bohumil: Paběrky. Črty z Neveklovska, Sedlčanska a Podbrdská z let 1938-1945, Příbram 1948.

¹⁵⁹ TESSONNEAU, Rémy: Jacques, l'ami d'Achille, Paris 1946.

¹⁶⁰ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957.

¹⁶¹ HORST, Bernard: Pomocník Homolka. Nový život 1954, s. 362-375. – STEHLÍK, Miloslav: Mordová rokle. Praha 1950. – SVATOŠ, Bedřich: Poslední městečko. Praha 1948. – VRLOVÁ, Markéta: Psané skály. Brno 1949.

práce zapadly mezi množství dokladového materiálu o druhé světové válce, možná je to z důvodu nedostupnosti tohoto materiálu či jeho šíření pouze v malé oblasti.¹⁶²

Jech se ve svých výzkumech nesnaží napsat historickou studii, neboť po bližším srovnání došel k závěru, že výpovědi informátorů nijak neodporují datům z úředních a jiných dokladů, ale naopak je v mnohém ještě doplňují a konkretizují. Získané reminiscence by tedy po náležité kritice mohly být dobrým pramenem i pro historiky. Reminiscence nabývají dokladový charakter.¹⁶³

Specifikem života na vysídleném Neveklovsku (jak byl kraj nazýván podle města v jeho středu) je zvláštní povaha odboje proti okupantům. Na území se nacházelo několik koncentračních táborů. Jech zachytil výpovědi těch lidí, kteří většinou nesměli prostor cvičiště opustit a byli nuceni zde pracovat, zejména jako zemědělstí dělníci na dvorech SS. Zaznamenává příběhy o jednotlivých lágrech, o utrpení vězňů, příběhy zběhů apod. Hnutí odporu mělo v této lokalitě většinou živelný a individuální ráz, který se projevoval například v pomoci partyzánům a vězňům z koncentračních táborů. U Minartic se vyskytovaly menší úkryty, které sloužily k přechovávání příslušníků jiných národností uprchlých z tábora, u koncentračního tábora ve Vrchotových Janovicích byly vybudovány partyzánské skrýše. Lid podporoval i armádní zběhy nebo jim alespoň neskrývaně projevoval své sympatie.¹⁶⁴

Zaznamenané texty je nutné zároveň posuzovat jako vypravěčský akt, jako výsledek vypravěčského procesu, a proto pro jejich interpretaci je kompetentní folkloristika. Jechovo pojmenování „lidské dokumenty“ je také folkloristicky opodstatněné. Poprvé se tento pojem objevil na přelomu 19. a 20. století u Augusty Šebestové ve svém sběratelském díle¹⁶⁵. Od této doby se výraz „dokument“ objevuje v národopisných pracích. Výhodou pojmu „lidský dokument“ je skutečnost, že lze do něho zahrnout rozmanité promluvy, které se týkají různých stránek lidového života, slovních projevů (od každodenních projevů konverzace přes vlastní etnografický materiál až po folklórní skladby). Za „Lidské dokumenty“ z Neveklovska se považují zdařilá vyprávění, ale i kusá sdělení značně individuálního rázu neboli útvary, které se nachází na okraji folklóru. Bylo by možné pořízené záznamy zařadit do kategorie vyprávění ze života (vzpomínkové vyprávění či memorát), ale na základě výše uvedených vysvětlení by tento termín nevyhovoval, neboť by nevystihoval obsahovou závažnost, která je ukryta ve slově „dokument“. V pojmu se ne vždy objevuje svědectví, ale i důležitý doklad a ve vztahu k textům i důležitý doklad o důležité události.¹⁶⁶

¹⁶² JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 144.

¹⁶³ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 145.

¹⁶⁴ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 144.

¹⁶⁵ ŠEBESTOVÁ, Augusta: Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky. Olomouc 1900.

¹⁶⁶ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 146.

Příběhy, které obyvatelé Neveklovska prožili jako přímí účastníci, se staly pevnou součástí jejich života. K příběhům se při různých příležitostech vracejí, například při vzájemných návštěvách nebo při náhodných schůzkách s někým cizím. Tyto příběhy zatlačují do pozadí starší příběhy (tradiční, zděděné), pokud ještě žily v pamětech. Pověrečné povídky a jiné rozprávky, které se pojí k určitému místu, byly válečnou tematikou odsunuty na okraj zapomnění. I když jinde pověrečné povídky vykazovaly značnou životaschopnost, na Neveklovsku se objevovaly již sporadicky. Výskyt tradičních skladeb nebo jejich zlomků, i když třeba sporadicky nebo přes jejich dočasný útlum, připomínají, že vypravěčské schopnosti nevznikají z ničeho, ale že se rodí na základě rozmanitých tradičních druhů. „Čili: že přednes i zcela „netradičních“ podání, jakými jsou vzpomínky vážící se k zabranému území a mezi nimi zejména také zdařile komponovaná vyprávění o odboji a revoluci, předpokládá existenci epické tradice.“¹⁶⁷ Respondenti se učí vyprávět na základě přejatých vypravěčských vloh od rodičů či prarodičů, kteří jim vyprávěli pověsti, povídky ze života nebo pohádky a také na základě četby. Opakovaným reprodukováním týchž projevů se ústní projev řečníka zdokonaluje a fixuje.¹⁶⁸

Vypadá to, jako když tradiční povídky pomáhaly formulovat lidské dokumenty, ale mezi oběma vrstvami existuje užší spojitost. Například se přejímá kompoziční postup jako v pověrečných povídkách- děj se odehrává často v noci, osamělý chodec potkává neznámou osobu apod. „*Dyž se tale dcera vdávala, tak sem šla vocad' asi v devět hodin. A ted' sem do Krchleb na noc. A ted' asi v jedenác hodin sem potkala tři muže, a no sem se nebála nikdy. A voni mně povídaji: „Tudle taky de náká paní a nebojí se.“ A já sem jim povídala: „No, ty co se bojeji, sou doma, a já se nebojim, tak du.“ Ale dyž sem je minula, šel po mně mráz. Voni tenkrát hledali ty Vlasovce (správně asi: Benerovce- pozn. Jaromír Jech), a já sem si myslela: Pámbu s námi, jesi sou to voni, tak budu nebohá. No ale voni se na mě už nevotočili, já sem šla svou cestou a voni taky.*“¹⁶⁹

Jaroslav Kouřimský na dotaz, zda u nich ve vsi strašilo, zavzpomínal, jak chodil za okupace v noci z Hradišťa do Třebšína: „*To bylo tady lesem vošklyvý, víte, jesi ste tady šel někdy na Třebšín. Tim lesem. Tak sem šel tady ke smrčí. Ted' vám du ve smrčí, takle bylo sněhu, já si to kráčím volně. Po mezi. Najednou vám po tý mezi mě podtrhne strašidlo nohu, víte! Ale strašidlo to nebylo. Voni měli cvičení ty pacholci v bílejch těch – nebyli vidět ve*

¹⁶⁷ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 146.

¹⁶⁸ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147.

¹⁶⁹ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147. Magnetofonová nahrávka 2.2.1965; v seznamu vypravěčů lokalita Hrazany, Anna Zoubková.

*sněhu, víte. Měly ty bílý uniformy. Tak mě porazili a zvochlovali mě.*¹⁷⁰ Tato ukázka je dokladem zachování obvyklého stavebního postupu a ukazuje, jak zde zapůsobila představa z historek o strašidlech. Vyprávění z všedního dne do své struktury přebírají fantastické prvky z různých folklórních druhů.¹⁷¹ Znamená to, že tradiční rozprávky přežívají svou fabulí a nebo se do jisté míry stávají modelem pro okupační lidské dokumenty. Významně pak rozšiřují vypravěčský repertoár, ve kterém pak suverénně dominují.¹⁷²

Jech ve svém prvním terénním výzkumu zaznamenal, že ne všechny vzpomínky byly projevem skutečného vyprávěčství, neboť žily jen pasívně, v paměti lidí. Většina z nich postrádala umělecký rys. Vzpomínky byly zapisovány brzy po válce, kdy mnohdy nebyla úplně dokončena obnova domova a minulost představovala ještě živou součást každodenních starostí. Otázkou bylo, zda tato vyprávění zůstanou natrvalo ve vypravěčském fondu.¹⁷³

Jech po dvaceti letech provedl opakovaný terénní výzkum. Nenavštívil však všech 120 vesnic a všech 160 informátorů. Rozhodl se vyhledat pouze vypravěče kapitol o odboji a revoluci. Svůj výběr zúžil ještě na ty vypravěče, kteří vynikali svým vypravěčským nadáním, neboť skýtali záruku, že jejich podání by mohlo vejít do folklórní zásobnice.¹⁷⁴

Opakovaný terénní výzkum vede ke spolehlivým výsledkům, ale v případě, že jsou zachovány stejné podmínky. To znamená, aby vyprávění zapisoval stejný sběratel, aby situace při zápisu byla podobná, aby informátor byl v podobné psychologické dispozici. U jednoho respondenta se projevilo, jak odlišné okolní podmínky pro vyprávění mohou znění ovlivnit, například pokud jsou přítomni jiní posluchači než před lety. Důležitou roli hraje zdravotní stav vypravěčů, jejich sociální zázemí, například pokud vypravěč zůstane sám a nemá komu příběhy vyprávět, pak samotné vyprávění již není soustředěné a zevrubné jako před lety. Naopak některá vyprávění byla vypravěči přednášena plynně, zachovávala dobře děj a například se u nich projevil i větší smysl pro drobnokresbu, vyprávění byla vroucnější, citově zabarvenější a hluboce při vyprávění dojímalí.¹⁷⁵

Z opakovaného terénního výzkumu dochází Jech k závěrům, že podání ze zabraného území jsou a budou na ústupu. Dalším důsledkem jejich postupného zániku je fakt, že výborní vypravěči a pamětníci odcházejí a jejich důležitá svědectví nebyla nikomu předána.

¹⁷⁰ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147. Magnetofonová nahrávka 3.2.1965; v seznamu vypravěčů lokalita Hostěradice, Jaroslav Kouřimský.

¹⁷¹ BAUSINGER, Hermann: Strukturen des alltäglichen Erzählens. Fabula, sv. 1, 1958.

¹⁷² JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147.

¹⁷³ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147.

¹⁷⁴ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147.

¹⁷⁵ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147-148.

Opakované zápisy rovněž ukazují, jak se ústní podání pohybuje po křivolaké cestě a s četnými zvraty.¹⁷⁶

Současné vypravěčství by bylo možné označit za složitou problematiku. Vypravěčství je úzce spjato s klasickým folklórním odkazem a s potřebou metody opakovaného výzkumu. Ústní podání je pohyblivé a charakterizuje se celkovou vývojovou tendencí.¹⁷⁷

V zachycených vzpomínkách z Neveklovska dle Jecha je nutno spatřovat něco více, než pouhý dobový dokument. Folkloristika je schopna se těmto dokumentům věnovat v širších kontextech- srovnávacích, „funkčních“ nebo „biologických“, a to ve spojitosti s jejich sociální základnou, s životem lidu, tedy na základně, která se společná všem národopisným jevům a která dodává celé národopisné práci jasnou koncepci. Národopis, jeho specifický pohled a široká analýza, mohou spíše pomoci při interpretaci fakt. Národopis může pomáhat zejména v historii a sociologii nebo sociální psychologii, která jistě neporozumí mentalitě lidu bez znalostí národopisného bádání.¹⁷⁸

4.2.2 Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození

Čeští národopisci na rozdíl od některých jiných zemí se poměrně málo zabývali folklórními projevy, které se vztahují k událostem druhé světové války. I přes tyto ojedinělé záznamy lze říci, že tato dějinná epocha se promítla v lidovém podání výrazně a rozmanitě. Vedle poměrně vzácných písňových projevů,¹⁷⁹ pololidových veršovaných skladeb, které však už překračují hranice folklóru a vedle některých zvláštních námětových cyklů, jakým bylo například podání o tzv. pérákovi¹⁸⁰, tvořily zvláště bohatou a výraznou složku ústní slovesné tvorby z let okupace zejména „protektorátní“, „válečné“ anekdoty a vtipy. Stovky jich kolovaly mezi lidmi od prvních momentů nacistické okupace až do osvobození. Podávaly kritický a parodický obraz doby, událostí a politických a vojenských vůdců a hodnostářů Třetí říše a protektorátu. Zaznamenávaly politickou výpověď českého lidu, byly výrazem jejich názorů a citů. Rozmanitý fond protektorátní anekdoty zůstal zachycen jen v řadě popularizujících sbírek a sbíreček¹⁸¹. Mezi ně lze zařadit jednu z prvních odborných

¹⁷⁶ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 148.

¹⁷⁷ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 148-149.

¹⁷⁸ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 149.

¹⁷⁹ Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti. Red. O. Skalníková, Praha 1959, s. 429-432, č. 88-91; PRAŽÁK, V.: Lidová píseň o Lidicích. Český lid, 1, 1946, s. 28-42; HEROLDOVÁ, I.: Druhá světová válka ve folklóru a dokumentech volyňských Čechů. Český lid, 60, 1973, s. 49-57.

¹⁸⁰ PULEC, M. J.: Podání o pérákovi. Český lid, 52, 1965, s. 158-164.

¹⁸¹ CENEK, E. - ZIEGNER, V.: Válečné anekdoty 1939-1945 (Smích v bodláči). 3. vyd. Hořovice 1945; GRUSS, J.: Jedna paní povídala. Praha 1945; KREJČÍ, O.: Země úsměvů (1939-1945), Praha 1945; Protektorát se směje

publikací, která jim byla věnována¹⁸² a znamenala první krok k jejich poznání a zhodnocení.¹⁸³

Kromě anekdoty si též zaslouhuje zvláštní pozornost část ústního podání, tzv. vyprávění či povídky ze života, vzpomínkové vyprávění anebo memoráty. Zachycují a ztvárňují ve vyprávění četné vzpomínky a skutečné příběhy, příhody, které zažily sami vypravěči a nebo jichž byli sami účastníky či svědky. Tyto projevy se vyskytují i v jiných zemích, kde jim byla věnována badateli a sběrateli systematická pozornost. Jedná se zejména o práce A. Melicherčíka¹⁸⁴ a J. Michálka¹⁸⁵ o Slovenském národním povstání a boji proti fašismu. Bádání vypravěčských forem z našeho území se dotklo vědomě a podrobně v několika pracích o vyprávění z „vystěhovaného“ Neveklovska ve středních Čechách.^{186 187}

Povšechný obraz vzpomínkového vyprávění o okupaci, odboji a osvobození z českého území, vychází z poměrně bohatého materiálu písemného a ústního, který byl doposud nashromážděn. Ať už vlastními sběry nebo z jiných pramenů.¹⁸⁸ Z těchto materiálů by bylo možné vyvodit některé obecné poznatky, na druhé straně je potřeba si uvědomit, že další sběry a další výzkumy tento náčrt v mnohém doplní a opraví.¹⁸⁹

Pokud si nejprve povšimneme pamětníků a vypravěčů těchto povídek, zjistíme některé obecnější rysy týkající se nositelů této tradice. Podle věku nositelé patří zejména ke generaci narozené zhruba v letech 1895-1920, tedy ke generaci, která v době okupace měla mezi dvaceti až padesáti lety. Od této generace vypravěčů pochází nejvíce povídek a nejzajímavější příběhy. Zřejmě proto, že šlo o lidi přímo zúčastněné na dění za okupace a na odboji.

(ileg. tisk z prosince 1944); Válečná ironie Čechů. Valašské Meziříčí 1945; VOJTĚCH, J.: Hlas lidu (1938-1945). 2. vyd. Praha 1946.

¹⁸² MARYNČÁK, E.: Mějte nás rádi ... (Protifašistické anekdoty z Těšínska a odjinud.) Ostrava 1965.

¹⁸³ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 1.

¹⁸⁴ MELICHERČÍK, A.: Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní. Národopisný sborník MS, 6-7, 1946, s. 200-202; MELICHERČÍK, A.: Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu. Slovenský národopis, 9, 1961, s. 358-395.[/]

¹⁸⁵ MICHÁLEK, J.: Spomienkové rozprávania s historickou tematikou. Bratislava 1971; týž: Spomienkové rozprávania o Slovenskom národnom povstaní na Podjavorinsku. Slovenský národopis, 12, 1964, s. 397-430; týž: Spomienkové rozprávania o Prvej československej partyzánskej brigáde Jána Žižku. Slovácko, 7, 1965, s. 23-32; týž: Výskum povstaleckej tematiky v ľudovej slovesnosti na Slovensku. Slovenský národopis, 19, 1971, s. 525-533; týž: Slovenské národné povstanie v ľudovom rozprávaní. Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe, Bratislava 1974, s. 85-148; týž: k štúdiu ľudovej kultúry na slovensko-moravskom pomedzí. Moravsko-slovenské vzťahy v lidové kultúre. Ostrava 1974, s. 9-17.

¹⁸⁶ JECH, J.: Lidová tvořivost slovesná stále žije. Lidová tvořivost, 2, 1951, s. 479-487; týž: O lidských dokumentech z Neveklovska. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Praha 1957, s. 39-57; týž: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid, 52, 1985, s. 144-158.

¹⁸⁷ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 1-2.

¹⁸⁸ Jedná se o přímé záznamy ústního podání, vlastní sběry, nahrávky z archivu Českého rozhlasu či použití četných pramenů písemných a literárních (vzpomínky, líčení válečných událostí atd).

¹⁸⁹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 2.

Nejstarší vypravěči, od kterých máme záznamy vyprávění, se narodili v letech 1874 a 1879 a zápisy od nich byly pořízeny před rokem 1949. Mezi těmito vypravěči se vzpomínky s tematikou okupace, odboje a osvobození vyskytují vzácněji a většinou v nevýrazné podobě. Z většího dílu jde o zprávy a příběhy svědeckého rázu a samotní vypravěči většinou nejsou hlavními postavami příběhu. Jako nejmladší vypravěči se vyskytují informátoři narození v letech 1926-1935. Od těchto informátorů nemají povídky zvlášť bohatý či zajímavý obsah, jsou spíše okrajové a nahodilé.¹⁹⁰

Z uvedené úvahy lze vyvodit pravděpodobný závěr. Tato vypravěčská tradice se váže především na onu generaci, která léta okupace přímo a intenzivně prožila, byla událostmi bezprostředně zasažena a ony události aktivně spoluvytvářela. Rovněž to znamená, že tato tradice jako celek se nepřenesla na mladší generaci a tyto povídky přešly do jejího podání jen výjimečně. Onen závěr lze však ověřit až na rozsáhlejší materiálu a přesnější odpověď dají zřejmě výzkumy v budoucnosti. Podobnou tendenci zaznamenávají i zápisy vzpomínkových povídek o Slovenském národním povstání.¹⁹¹ Některé ojedinělé náměty přejali i vypravěči mladší generace, kteří vyprávěné události už sami neprožili. Jedná se o jevy vypravěčské kontinuity, tzv. „folklorizace“ jednotlivých povídek a námětů a vyskytuje se poměrně vzácně. Někdy se objeví týž příběh ve dvojí či vícere verzi, ale většinou jde o nezávislé zpracování výrazného námětu dvěma nebo více vypravěči. Tyto případy paralelních verzí téže události se vyskytují dosti často. Jako příklad lze uvést materiály, které se týkají například povídky o karlovickém kominíkovi, jenž nastražil minu do ubytovny německých vojáků¹⁹² nebo i příběhy o zraněném Murzinovi.¹⁹³ Z oblasti vystěhovaného Neveklovska ve středních Čechách lze uvést vzpomínky na Křešický masakr, kdy byli vyvražděni vězni z transportu, který pod Křešicema zastavil a velitel transportu dovolil vězňům vyžebrať si jídlo ve vsi. Z důvodu špatné domluvy mezi německým velitelem transportu a německým velitelem SS z Votic, který zrovna do Křešic přijížděl a myslel si, že vězni jsou na útěku, byli vězni z transportu postřílení¹⁹⁴. Přímá recepce povídky vypravěčem od jiného vypravěče, jejího původce a tedy šíření a kolování povídek, se vyskytuje jen výjimečně.¹⁹⁵

¹⁹⁰ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 2.

¹⁹¹ Srov. data o vypravěčích v Micháلكově antologii ve sborníku Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe, s. 100-148.

¹⁹² Varianty neúplněji shrnuty u MICHÁLKA 1965, s. 2627, 31 (č. 4).

¹⁹³ MICHÁLEK 1974b, s. 16, č. 8 a 9.

¹⁹⁴ Viz Textová příloha č.4- variant Ladislava Marvana a Textová příloha č.5.- variant Mileny Kunešové a Ludmily Havlíkové.

¹⁹⁵ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 2-3.

Podstata kolektivnosti netkví v přejímání týchž příběhů více vypravěči a v jejich hromadné cirkulaci, ale tyto vzpomínky jsou ve většině vlastnictvím jednoho vypravěče. Vypravěč je jejich původcem i autorem. To obecně platí o celém tzv. vyprávění ze života, o memorátech-jejich žánrovým příznakem je individuální vlastnictví a specifčnost jejich výpovědí tkví právě v tom, že promítají individuální příběh. Mají však kolektivní platnost, neboť se v individuálním příběhu odráží společný názor a postoj prostředí, v němž se tyto povídky vyprávějí a posluchačský kolektiv tyto příběhy svým zájmem sankcionuje.¹⁹⁶

Pokud se povídky šíří mezi dalšími vypravěči jen výjimečně a každý příběh žije většinou v podání jen jediného vypravěče, celkově se dá předpokládat, že výrazné povídky a význačná témata se udrží v paměti i následující generace, ale že tato tradice v budoucnu ztratí na svém bohatství a rozmanitosti.¹⁹⁷

Mezi vypravěče povídek z doby okupace a odboje patří k nejvýznačnějším zejména ti, kteří se onom dění přímo osobně podíleli. Například Marie Kubrová z Neveklova vyprávěla dlouhou sérii dramatických příběhů, které se vázaly na její činnost za války, kdy pracovala na úřadu práce ve Vlašimi a jejím úkolem bylo vypravovat transporty lidí na nucené práce do Rajchu. Dále rozsáhle a živě líčila krvavé boje a tragické následky Pražského povstání v Praze. Marie Brožková z Neveklova ve svém vyprávění obšírně popisuje život a strasti totálně nasazených z lágru Köthen, o režimu, práci, nedostačující potravě a nelidských podmínkách, také vyprávěla o neuvěřitelné solidaritě mezi cizinci, která panovala po celém lágru. Tatáž respondentka velice zaujatě a přesvědčivě vyprávěla o svém útěku z továrny pro totálně nasazené do rodného Neveklova atp.¹⁹⁸ Pan Ladislav Marvan z Vrchotových Janovic, kronikář Vrchotových Janovic detailně vyličil masakr v Křešicích, jehož byl přímým svědkem, vyprávěl o koncentračních táborech ve Vrchotových Janovicích, o špatných podmínkách v koncentracích, hladu vězňů, jejich teroru ze strany Němců. Velice poutavé byly jeho příběhy o neustálých náletech spojeneckých vojsk, bombardování kolem trati nebo na nepříjemné osobní setkání s velitelem cvičiště SS Alfredem Karraschem. Pan Marvan také vzpomínal na pani baronku Sidonii Nádhernou, kterou znal osobně, neboť jeho otec u baronky pracoval jako porybný, velice živě vzpomínal na její milý a lidský přístup ke svým poddaným, na všední život baronky v jejím zámku¹⁹⁹.

¹⁹⁶ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 3.

¹⁹⁷ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 3.

¹⁹⁸ Fotografie Marie Brožkové z lágru Köthen, viz Obrazová příloha, obrázek č. 7. Odznak Marie Brožkové, který museli nuceně zasazení povinně nosit a řetízek se symbolem českého lva, který nosila vždy při sobě jako vzpomínku na svou rodnou vlast, viz Obrazová příloha, obrázek č. 8.

¹⁹⁹ Viz Textová příloha č. 4, Přepis paměti informátora Ladislava Marvana, pořizovaných 1.8.2010.

Vedle těchto informátorů se najdou dobří vypravěči povídek, kteří nebyli takto osobně a silně zapojeni do událostí. V tomto případě se jedná o vynikající vypravěče, kteří dobře vyprávějí i jiné povídky, například pověsti. Tito lidé dovedou pohotově ztvárnit epizody z okupace nebo osvobození svého domova. Příkladem lze uvést vynikajícího vypravěče, horníka Josefa Řehoře z Nové Vsi u Oslavan, který jinak vyprávěl zejména četné tradiční hornické a místní pověsti i povídky z hornického života.²⁰⁰ Nebo pana Ladislava Komendu z Benešova, který mimo jiné ztvárnil povídky o obyvatelích a jejich osudech v městské části Na Karlově v Benešově. Z těchto a podobných příkladů vyplývá, že tato tradice je podmíněna zejména dvěma činiteli: 1. jedná se o bezprostřední silný prožitek, 2. vypravěčská schopnost a zkušenost.²⁰¹ Nemnoho se dá říci k tomu, jakým způsobem tyto povídky v lidovém prostředí žily, při jakých příležitostech a komu se vyprávějí, jaká je jejich přirozená životnost a frekvence v lidovém podání. Mezery v těchto údajích vyplývají ze způsobu zápisů. Málokdy je totiž sběratel zaznamenaná v přirozené vypravěčské situaci a většinou je získává od vypravěčů na přímý dotaz, tedy jako výsledek záměrného a cílevědomého výzkumu. Někteří badatelé rozlišují tři modalities bezprostředního vypravěčského ztvárnění osobních zážitků a životních příběhů: 1. poprvé vyprávěný příběh, 2. vícekrát vyprávěný příběh, který už tvoří pevnou součást vypravěčova repertoáru, 3. příběh přejatý i dalšími vypravěči. Z toho je zřejmé, že první forma může být jen nahodilým jevem a vyprávěním vyvolaným v životě samotným sběratelem a že z hlediska živé tradice mají tedy největší váhu druhé dvě modalities.^{202 203}

Při použité metodě sběru se dá mnohdy zjistit, že vyprávěný příběh je konstantní složkou vypravěčova repertoáru a že jej vypravěč ve svém prostředí vyprávěl a vypráví. Některé příběhy začíná vypravěč sám a spontánně, prostě sám od sebe, bez vyzvání, sám se k nim podruhé při opakovaném sběru vrací a podává je pokaždé poměrně shodně. Znamená to, že tyto povídky žijí v pamětech vypravěčů. Tato skutečnost byla zjištěna v případech, kdy tyto povídky byly zaznamenány jakoby „navíc“ při sběrech dialektologických, vlastivědných atp. Jako příklad lze uvést zápisy V. Mazalové pro její monografii o výslovnosti na Zábřežsku (1949).²⁰⁴ Poměrně spontánní individuální příběhy a vypravěčské epizody se vyskytují ve

²⁰⁰ FOJTÍK, K. - SIROVÁTKA, O.: Rosicko-Oslavansko. Život a kultura lidu v kamenouhelném revíru. Praha 1961, s. 219.

²⁰¹ MICHÁLEK 1971, s. 115-122.

²⁰² K tomu srov. DOMANOVSKIJ, L. V.: Ustnyje rasskazy. Russkij folklor Velikoj Otečestvennoj vojny. Moskva-Leningrad 1964, s. 238.

²⁰³ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 4.

²⁰⁴ MAZLOVÁ, V.: Výslovnost na Zábřežsku. Praha 1949.

vlastivědných publikacích o místním životě lidu²⁰⁵ i v kronikářských, memoárových a historických líčeních z doby okupace a osvobození. Toto vše jsou poměrně zřetelné náznaky, že tyto povídky kolovaly a kolují jako vyhraněný vypravěčský útvar. Také terénní výzkumy podnikané dialektology pro dokumentaci stavu místního nářečí, přicházejí často k spontánnímu podání podobných zpráv. Velice zajímavé a příznačné jsou zápisy, které byly pořízeny na společné besedě s několika informátory z jedné vesnice (Holubí či Zhoř), kde se informátoři sami rozpovídali o událostech a vytvořili tak jakousi přirozenou vypravěčskou situaci.²⁰⁶ Vzpomínky často ožívají při sousedských a přátelských setkáních nebo je pamětníci vyprávějí doma dětem a vnoučatům atp.²⁰⁷ Účastníci odbojového hnutí a pamětníci dnů okupace a osvobození se mnohdy účastní vzpomínkových událostí a jejich vzpomínky a příběhy se stávají živým vypravěčským jevem i aktuálním faktem širšího společenského vědomí.²⁰⁸

Ústní podání o okupaci, odboji a osvobození zachycují četné a nejrozmanitější situace a příběhy z celého historického období od roku 1938 až do roku 1945. J. Michálek, který se podrobně zabýval výzkumem vzpomínkového vyprávění o Slovenském národním povstání a vycházel z mimořádně bohatého materiálu, poukázal na to, že tyto vzpomínky a povídky „podliehali okrem iného už aj istému výberu“ a že „pripájali sa k nim ďalšie“ a že „sústredovali sa do akýchsi celkov, námetových okruhov“. Michálek se také pokusil roztrždit celý vypravěčský materiál týkající se Slovenského národního povstání do dílčích tematických okruhů a vytkl nejvýraznější námětové body.²⁰⁹ Tato námětová cyklizace byla ostatně už odkryta ve vypravěčské tradici o boji proti fašismu A. Melicherčíkem v jeho studii.²¹⁰ Vyprávění i na omezeném regionu se charakterizuje výraznou tendencí k námětové krystalizaci do význačných celků. To se promítá například v podání o partyzánských bojích na slovenském Podjavorinsku a Podbradlansku²¹¹ i v tradici o „vystěhovaném“ Neveklovsku ve středních Čechách.²¹²

Materiál týkající se vzpomínkových vyprávění, memorátů, vyprávění či povídek ze života je poměrně početný k tomu, aby se v něm dala pozorovat námětová cyklizace. Není ovšem natolik početný, aby bylo možné vyslovit přesnější odhady o kvantitativním rozsahu

²⁰⁵ VOZAR, J.: Sobůlky. Kyjov 1949.

²⁰⁶ Boj za svobodu se zbraní a beze zbraně. Blansko 1970, s. 35-36.

²⁰⁷ To se také potvrdilo ve vlastním terénním výzkumu, příkladem mohu uvést rozhovor vedený s paní Brožkovou společně s paní Šebkovou z Neveklova.

²⁰⁸ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 4-5.

²⁰⁹ MICHÁLEK 1974a, s. 90; MICHÁLEK 1971, s. 75-81.

²¹⁰ MELICHERČÍK 1981, s. 363ad.

²¹¹ MICHÁLEK 1971, s. 72.[/]

²¹² JECH 1957, s. 43

jednotlivých námětových okruhů. Dá se ale přinejmenším usoudit, že některá témata utkvěla silně v paměti a těšila se a těší se oblibě. Například se jedná o příhody z posledních dnů války, z frontových bojů a osvobození. Je tedy možné načrtnout hlavní námětové okruhy této vypravěčské tradice, přitom je nutné si uvědomit, že další sběry nastíněný náčrt možná v něčem doplní, upřesní nebo opraví.

1. námětový okruh: V podání vypravěčů se objevují vzpomínky a příhody, které se vztahují již k době zabírání pohraničí a německé okupace v roce 1938, jak například vypráví paní Mrhová (*... já ti si pamatuju, když bylo to takle nějak vodpoledne a ted' my sme měli takovou hospodu velikou a ted' sem se podivala za tu hospodu, jelo takový černý auto, a pak když eště přijelo dřív, tak sem zjistila, že sou to ty Němci, ty, jak se jim to říkalo, takový ty zlý... a ted' voni zastavili a už se tam začli lidi jako dělat, protože to bylo hned u státní silnice, jak my sme měli barák, no a voni chtěli, my sme tam měli postavenou krásnou velikou tu na silnici barikádu, rovně přímo na silnici, prostě aby žádněj auták nemoh na Prahu. No a tak voni hned jako zjišťovali, kdo to postavil a todlevšecko no tak řekli a jesli to nezbouráte, tak vám vyhodíme tu vaši vesnici do vzduchu. Tak se radili všichni, no a teda to rozbourali a voni vodjeli xyndl. Tohle byli takový ty Němci vošklivý.*

... Barikádu udělali Mukařováci, všelijaký vozy a všecko na to nandali, aby to bylo hodně vysoký, aby se tam tudy jezdit nemohlo a tydle pacholci přijeli takle z druhý strany jako vod Žernovky, to je úplně jiná strana a krásně přijeli k barikádě a dál to nešlo. Tak hned vylezli a hned jako začli křičet: "Kdo to tady postavil? Jesi to nezbouráte hned vám to tady hodíme do vzduchu." A takle no, tak začli zas to bourat... to si tak ti na to pamatuju. To byl takovej muj zážitek a já už sem byla v jinom stavu, sice eště svobodná, ale už sem byla v tom, já sem měla takovej strašnej strach z toho... náš tatínek, my sme měli hospodu, nó tak když potom vodjeli a zbourali to, tak náš tatínek dal každemu co chtěl pít, pivo a ...jen jako aby nás teda vopravdu bejvali nevyhodili do vzduchu. To sou takový zážitky, víš. Ale tenkrát, když sme museli zbourat tu, tak jako když viděli, že už je to zbouraný, tak vodjeli. Už se nás nevšimali). Zážitky vojáků na hranicích, první střetnutí s Henleinovci. Na setkání s Henleinovci vzpomíná paní Kubrová (...no tam sem byla (v Sudetech), se učila německy, to mě tam rodiče dali na výměnu. Dřív se to tak dávalo jako na výměnu... sem přišla německá holčička a já šla zase tam, na dva měsíce sem byla, pak sem tam chodila rok do školy... už se tam ty Henleinovci sdružovali a chodili v těch bílejch podkolenkách a v takových těch oblecích.*) Zabírání rodné vsi, které dokumentuje pan Marvan (*No dolehlo to, to je pochopitelný, že to dolehlo i sem. Když to vezmu, tak tady bylo asi sedmnáct baráků, který zničili a pak to postavili znova. To bylo při stěhování. No prostě jim vadili, tak to zničili. A ty lidi se nevrátili už...*)*

(Dyť, ty co se vodstěhovali všický, dyť já vim tajde ty Kněnický, ty byli až u Kolína. Strejda ten byl támle někde u Tábora, tajdle Křížkovi, ty byli tady na Borku, no prostě to bylo rossetý, to sem nevěděl, kde kdo je. A nikdo z nich nepočítal s tím, že se domu vrátí, to byl konec, to byl konec. A každej musel nechat to co todle, tak tam musel nechat. Krávy, kozy, já nevím, co všecko bylo živý, to tam musel nechat. Moch si jen vzít, to co potřeboval nutně- almaru na šaty, postel a já nevím takovýdle věci, aby moch někde spát. Jináč vostatní všechno museli odevzdat). A další.

2. námětový okruh: Tento okruh svými náměty i laděním tvoří pestrou skupinu vzpomínek a povídek z každodenního života v protektorátu. K tomu se váží vzpomínky pana Marvana (*Meho tatínka, jo, toho se nikdo nevšimal, vůbec neměl žádný potíže, nic, akorát jednou se stalo, že nám vzali, sebrali nám plot, vojáci. Přišli německý vojáci a vzali nám celej ten plot a táta říkal: „no, co si todle dovolujete, dyť mi utečou psi a takle, tak tam šel hned na toho šarfírrera, řek mu to a von hned, že ani to nestačili rozbourat, ten plot přinesli spátky, přibili to a bylo to. Fakt!*). Život v protektorátu také dokládá paní Havlínová (*Život za protektorátu byl špatnej, každou chvilku přišla kontrola, jenže na tý vesnici tahli k sobě. Tady byl starosta přes silnici, ten dycky poslal syna a „přide kontrola“ . Kontrolovali obilí dodávky. Jednou sem přišel nákej Šípek, von taky kontroloval vlaky, kluk vodušel a tatínek říkal: „Tak a já mam plnou sípku obilí, co s tím?“ Tak šel, vzal nůši plev a poházel to plevama, no a dyš přišli, přišli tři, to byli Češi, no a tatínek říkal: „No tak pojte se podívat, ale napřed se to musí vyčistit, takovej mlejnek byl, víte? a že se musí mlejnkovat, vyčistit a to bylo v sobotu dopoledne, tak voni to se jim nechtělo, tak mě říkali: „Já k tomu nemam nikoho, holku k tomu nedám“ . Tak se sebral ten Šípek a říkal: „Dvořáku, pamatujte si, v pondělí přídem a musíte to vyčistit!“ A von říkal: „Prosim vás, já to sám čistit nebudu, na to musej bejt lidi a já jim platit nebudu. No a dali pokoj, nepřišli. Na vsi sme si pomahali. Taky slepice, voni počítali slepice. Taky sme si jednu zadusili. Daly sme je do pytle, pět dycky, to víte, měli sme třicet slepic, kam sme je měli dát, že jo? a nesměli, to bylo nařízení, kolik smíme mít slepic. Tovíte, poukaz člověku nedali na náký povlaky). Promítají se zde drobné, rozličné příhody, překvapující situace, příběhy komické nebo groteskní, jak je přinášel tehdejší život, jak například poznamenal pan Marvan (*... jo měli sme tady takovej to tady byl nákej pan Čipera, kerej byl z Čerčan, byl to nákej stavitel a já sem tady byl zrovna na hrázi a přišel nákej Němec a říkal, jako že by potřeboval kolečko, fárrajd, tak sem říkal: „co je to fárrajd?“ a von mi ukazoval jako kolečko a že se to tlačí, a von říkal: „aha, tak ty chceš kolečko!“ „No tak tady máš kolečko.“ Tak mu pučil kolečko, říká, ale pamatuj si, že... von neuměl moc německy,**

jen že curik je zpět... „pamatuj si, že ajne kolečko plechový nazpátek curik přivejst musíš!“ A von říkal: „ja, ja“ a bylo to, přives ho. No tak sme se domlouvali s Němcema tady).

3. námětový okruh: Zahnuje vypravěčské epizody, týkající se německé persekuce a teroru, utrpení českých lidí. Dokládá tak paní Kunešová (paní Kunešová, zaměstnaná na dráze špatně nadiktovala Němcům odjezd vlaku... *to byl nákej velitel a vono jich bylo víc a zeptali se mě, kdy jede vlak a vono jich bylo hafo a já sem jim to řekla vo hodinu blbě. Že sem jim řekla německy špatně vlak. No jo, a voni sem přilítli. No chtěli mě zastřelit. Voni přišli na vlak a vlak už byl vo hodinu pryč. Voni všechno brali jako sabotáš, ale já to neřekla schválně, že jo, já dyť sme toho tehdy moc neuměli německy, no... von sem přilít... vono to bylo stejně hrozný tady jéžiši. No pak to ten náčelník z těch Votic, ten mě zachránil. Tak ten přednosta mě ukryl tam, abych vodešla k ženě nahoru, voni bydleli jako to bejvalo dřív přednostové, že jo, tak sem tak utekla nahoru se schovat, jenomže voni potom, von je náák do tý pokladny, dal tam jinou, vodkaď jí vzal tehdy už ani nevím, no a...v podstatě to dopadlo dobře, voni jim to vysvětlili a já pak musela přes les, kde sem potkala ty partyzány). Přímé svědectví přináší i pan Marvan (...*dyš sem dělal v těch Selčanech. Selčany byly na půl rozbitý, půl jich bylo to... tak sem chodil pěšky do Sestrouně. V Sestrouni byla pekárna a něco sme tam dělali, já nevím co. No a tam sme si mohli vzít, co sme chtěli, protože tam co sněd, tak to tam sněd a tak sem si říkal: „já vemu jednu housku domu“, aby viděli taky, jaký tam se tam dělaj pro Němce. No, jenže sem vyles do tý louky a najedou „halt!“ , no a von to byl chlap, kerej... německej tady s tim slintákem, říká: „hende auf!“ , tak sem zved ruce, měl sem aktovku, tak sem to držel, říkal, co jako mam v aktovce, já sem říkal, že náký jídlo, von tomu nechtěl věřit, tak říkal: „přede mnou!“ , tak sem šel před nim až do Selčan pěšky, von šel za mnou s kobyloou, dovet mě až k tomu veliteli Karašovi, no a ten mi prostě řek, že sem ukrať v tý pekárně todleto pečivo, tu housku. A von říkal to že je sprostárna a to že sem neměl dělat a ten říkal hned jako koncentracions lágr a hned, že mě vodvezou, no a ptal se mě, kde sem zaměstnanej a já sem mu říkal, že Baulajtung der vafnes eses in Selčan. A von říká, takže jako u toho štumbarfirer to byl, tak aby ho zavolal, tak ho zavolali a já sem tam stál a tam měl na stole fotografie, jak tam vyraždil celou rodinu, von sám, ten Karaš. Měl to všecko na stole pod sklem, no a ted' sem se na to koukal, tak sem říkal co se mnou udělá, jó, ten přišel, ten štumbarfirer a říká jako co sem udělal a já sem říkal: „ nic“, že sem si vzal jenom housku a von říká: „to je sprostý“ a Karaš říkal: „co s nim mám udělat?“ a von řek: „nic s nim nedělejte, já ho nutně potřebuju“. Ten mě zachránil vlastně, říkal, že mě nutně potřebuje, že tam má rozdělanou a práci a jinej že by to neudělal. Tak sem si vodych, no vodešli sme spolu, von mi poplácal po zádech a říkal: „gut, gut“, no za tři nědělo to pak prasklo všecko, no bylo to, no to bych se**

tam bejval eště vohřál. Ten Karaš to byl syčák, to byl syčák, hroznej. Ten měl v Selčanech tu vilu, tam na kraji, to já vim, kde byla. To byl největší, nejlepší barák v Selčanech, kerej si tam zabral. To cvičiště řídil tam votuť). Do tohoto okruhu patří četné povídky o totálním nasazení v rajchu, o útěku mladých lidí odtud a jejich skrývání. K těmto událostem se váží vzpomínky paní Brožkové (...čtyřicet čtyry sem šla do rajchu, z Benešova sme jeli vlakama... přímo sme dojeli do města hned do těch lágrů sme šli a z lágru do fabriky. To byly řady těch lágrů, adresa byla Junkrswerke Kéten Anhalt, Grencevek 8/3. Dělalí sme součástky do letadel. Bylo nás tam po šesnáci. Volno bylo akorát v neděli, jinak se furt pracovalo, od šesti do šesti. S jídlem to bylo špatný, nebejt maminčinejch balíku, tak nevim, jak sme kdo přežil, to bylo hrůza. Ještě sem žebrala jídlo u druhejch co kde bylo a ještě sem to nosila těm Belgičanum... cizinci nám nemohli nic dát, těm nikdo nic neposílal, že jo jedině mezi sebou na lágru, na cimře. Když přišel bochník, no tak se rozdělil a druhej den sme neměli zase nic. Jedli sme polivky...přes plot sem dávala chleba tomuhle Žánovi, dvakrát mě chytil veršusák když sem to nesla v tý blůze a na co to nesu, říkám kamarádkám do práce... pak nám to zakázal ten veršusák. Tak sem chodila k plotu... my měli tyhlety hranatý odznaky, bez toho tam nesměla sem, jakmile bych to neměla připevněný, tak mě picnul... to sem musila mít furt na tý blůze... pak to všechno vybombardovali, rozbili to polovičku fabriky, vyhořelo to, baráky nám schořely, tak sme neměli kde bejt, tak nás dali potom do tuhletěch Semil právě do těch Řek, tam sme byli dva měsíce, čtyřicetpět v dubnu sme utekly s těch Semil).

(... potom přišla lágrbírka, to bylo všechno už český, ale tam to byli stejně všechno Němci nad náma a tak řekla: „Děvčata něco se bude mlít, prej náká revoluce se děje, jestli to máte někam blízko, tak byste mohli utejct“, ježiš a já říkám a když nás chytanou, tak nás hned picnou a my chceme bejt živí a my se chceme dostat domu živí. „Já vim, ale to já bych vám ještě řekla, jak to je a co a jak.“ No a potom nás jako umluvila... ted' když se smělo jezdit jenom sedumdesát kilometrů ve vlaku, tak kdybyste chtěla dál, musela bych mít ještě extra na to prodlouženou trať. „Jak to ale uděláme?“ „sežeňte si prej cigarety a dejte to tomu mašinfirovi a von vám to napíše až do toho Benešova.“ My sme se taky bály, protože můžete někomu říct a von pro vás přijde druhej den veršusák...“no pocem holka pocem, ty chceš vymajznout vid?“ Von nám to napsal to povolení do Benešova, tady sme vylezli a já sem pěšky mazala sem (do Neveklova). Strachy celá bez sebe, aby mě nikdo neviděl, aby mě nikdo nepotkal co tady chci... jenže já měla sem sebou všeljaký ty, že řeknu, že tam dělám, ale neměla sem propustku, že jo, abych mohla cestovat... že si du třeba pro věci, nebo že mi schořely, že nemam hadry. Pošťestilo se mi, že sem došla až sem... tady nikde nic nebylo ani veršusák, ani kobylák nejel, voni taky jezdili na kobylách. Došla sem až tady, kde bylo našťestí

vodemčino u Škarvanů, tak sem prošla průjezdem no a byla sem doma... maminka šla do almárky s nákou miskou pro mouku a jak mě viděla, že sem vodevěřela, tak jí ta mouka padla dolu, maminka se hnedle skácela, jak se lekla. „My sme to věděli“, řekla jenom...přišla sem domu jak nákej hastroš, takový hadry sem jenom měla... to sem měla potom strach). Stejně tak to dokládá vyprávění pana Komendy (Brácha Sláva byl v Německu na nucenejch pracích a utek. V severnim Německu to bylo, nad Berlínem. S tohodle toho fouknul, protože v týdle fabrice bylo víc těch Čechů, Čecháčků a provedli tam nákou sabotáž na strojích a voni ho klucí, von šel ze šichty a klucí, kerý šli na šichtu, tak ho hned před nádražim, eště neš šel, to byli v takovejch těch dřevěných barákách, ubikacích, tak ho varovali, aby na ty ubikace nechodil, že tam je gestapo, že se po ňom taky scháněj. To tam nešel, skoval se, vyles někde na strom u nádraží a na stromě tam seděl půl dne nejméně a pak skočil na vlak, náklad'ák nákej. Tady se ukrýval dost dlouho, tam měla v Senohrabech Božka Mrázková nákou chatu v lese, takhle nahóre, skrátka ho ukryla, jenže to víš, mladej, svobodnej kluk a ted' tam šel taky mezi lidi do hospody a todle a českaj policajt ho, protože občanskaj průkaz jako měl sfalšovanej na cizí méno, na zemřelého pána a českaj policajt ho vodved na gestapo. A pak ho poslali do flosenbirku. Tam se Rusáci zabijeli pro chleba. Po válce, všicky už byli doma, jenom Sláva ne. No a ten pak přijel jako frajer na americký motoce!). Dále tento okruh zahrnuje podání o vystěhovaných oblastech, jako bylo například Neveklovsko, tehdejší situaci komentovala paní Kubrová (...když naši už tu nebyli a já sem vždycky na kole se jela podívat, jak to tady vypadá a tak to byli samí Francouzi tady. Voni tu byli náký Francouzi, ale co tedy byli spolčený jakoby s Němcema, prej. Voni je naverbovali... no a když sem viděla, když takhle šel celej štrúdl po celý silnici, to sem se bála. Ale voni někdy se ani... jenom tak pokřikovali, ale jinak se mě nevšimli. Abych se sem dostala, musela sem mít povolenku. No já sem si napsala vždycky takový potvrzení, uměla sem napodobit toho Němce řiditele podpis, tak sem si to napsala, že jedu k tomuhle právě SS Partnerovi Léblovi pro zeleninu třeba nebo že tam jdu něco obstarávat no a nikdy se mě nikdo ale na nic neptal. Měla sem sice potvrzení, ale nikdo mě nikdy nezastavil. Lébl, ten měl tady to zahradnictví. A tady si všechno okupoval (respondentka ukazuje na své pozemky, zahradu a dvůr) a to sme měli až tady kvěťáky měl nasázený, ten tady měl úplný lathyfundie, ten Lébl. Na našech pozemních, vedle těch sousedů. Ten tady kraloval). Dále sem patří vzpomínky na pronásledování židovských občanů, utrpení cizích zajatců a další. O utrpení cizích zajatců vzpomíná pan Marvan (Ty vězni to měli dost tvrdý. Ale ne, že by je stříleli... protože my sme tam bydleli na těch sádkách, tajdle ten barák, tydle ty dva (pan Marvan ukazuje na dva domy přes ulici), tak ty byly plný těch židovskejch míšenců, tady byli zaměstnaný, ráno v pět hodin, dyž sem stával, tak voni už chodili tam po

zahradě a jak šli za sebou, tak stáli dvě proti sobě, měli ty bijáky takový a dyž někerej nespíval, tak ho majzli tim a hned musel vypadnout a šel do tý řady a dostal to znova. Takle je terorizovali. Tydle ty dva baráky byly plný. Takle jak stojej, takdy byly tady. To byli takový polovězni, to byli ty, kerý měli manželky židovky a ty tady byli. Nechtělo se jim zrovna moc dělat a to, tak je bili, tloukli je, nikoho nezabili, to sme koukali, že jako sou všický v pořádku, protože tam sme měli do zahrady, to bylo akorát vedle, tak sme viděli, jak choděj a furt jak je mlátěj).

4. námětový okruh: Vypravěči líčí povídky o ilegální činnosti, ve kterých se objevuje výrazná myšlenka odporu a odboje. Je možné do tohoto okruhu taktěž zařadit jednotlivé epizody i rozsáhlá vyprávěčská pásma o činech a osudech ilegálních pracovníků a skupin. Nejručnější dramatické, patetické a veselé situace, jež vznikaly za této činnosti. Do tohoto okruhu dále patří povídky o převádění přes hranice protektorátu, o pomoci cizím uprchlíkům, Rusům, Polákům atd. K těmto událostem se váží vzpomínky paní Kubrové (*To bylo moje první místo, to sem šla na pracák, na úřad práce. To byl úřad práce, ale byli tam Češi. A ten jeden zapisoval poštu, a já sem vždycky když přišel anonym, a třeba na tydle vystěhovalce, a tak sem to vzala a zmačkala a zahodila. A von to tam napsal vám do tý knihy „Frojlan Boušová haben zu šlist begehmissn“, že sem to zahodila, von to tam naspal... von viděl, že já sem to před nim zahodila. No a potom zase já sem se zastala těch vystěhovalců a voni na ně lidi psali anonymy, udávali je český lidi, a já sem dycky tu kartu... měla sem tam spoustu těch karet, že jo, těch lidí.... tak sem tu kartu vzala vyhodila, aby už žádněj nemoh je vyzývat, že jo, aby jim nemoh psát...vyřadila sem je s tý kartotéky, no. Kdybych je nevyřadila, tak oni by je vyslychali nebo by měli problémy a nebo by byli šli na nucený práce taky).* Dále vzpomínky paní Havlínové (*My sme toho jednoho taky tajdle schovávali. My sme tam měli slámu, tak sme ho zandali votýpkama, aby tam nebyl vidět. A voni chodili a těma píchákáma takle ho hledali, ale že sme tam dali takový ty votýpky, no je to hospodářství, tak sme měli ty votýpky slámy, že ho nedosáhli. Tatínek ho furt hlídal, chodil na zahradu jesli nejezději. A vospobodili sme ho, zachránili. A tady jich zabili sedmadvacet. My sme ho ukryli toho Francouze a potom vodešel zadem, ukazovala sem mu, protože sem mu nerozuměla, von mě taky ne, aby nechodil do vrat, to by přišel akorát k nim. Vodešel hned navečer do těch lesů, ale jesli zůstal, to nevim.).*

5. námětový okruh: Zabývá se povídkami o ilegální odbojové činnosti, které bezprostředně souvisejí se vzpomínkami na zatčení, výslechy na gestapu, na pobyt v žalářích a koncentračních táborech. Vzpomínky pochází přímo od lidí, kteří tyto osudy sami přežili, jiné od jejich příbuzných a známých.

6. námětový okruh: Zahrnuje rozmanitou a pestrou tematiku vzpomínek a povídek o partyzánských skupinách a bojích. Námětovou charakteristiku o slovenských povídkách od J. Michálka je možné použít i na české podání.²¹³ Mezi nimi se objevuje líčení a příhody bojových akcí, epizody ze střetnutí s nacistickými hlídkami a jednotkami, vyprávění o trestných výpravách a o teroru na civilních obyvatelích, dále vzpomínky na pomoc partyzánům, scény hrdinství, obětavosti, ale i slabosti a zrady. Komentář k těmto událostem podala paní Havlínová (*No, ty měli skrýš za Babicema a ten Nevařil tam měl ty vysílačky, tam byl kryt takovej v lese, víte podhrabaný, my sme se tam byli podívat, když sme tam dělali, ale to bylo hrozný. Taky ho sebrali toho Nevařila a zastřelili... no v Německu. Chytli pak z Borotína jednoho, to nevim, jak se menoval a pani Růženský tatínka ze Sledovic, toho taky zastřelili. Jéžíš, tehdy sme skusili. Tatínek tam taky můj otec tam taky chodil, tady stěma lesama, maminka se to dověděla, táta se jednou podřek a ta mu dala, nikdá už tam nesměl. No a pan Vařil byl pak volanej do Votic, šel skrs nějaký nedodávky, ale šel přes Radotín a tam ten Jiroušek starej mu říkal: „Nechoť tam, tam sou ty gestapáci, seberou tě“ no „já tam mam rodinu, musim“ no a hned ho vzali a už se nevrátil. Zastřelili ho). Pan Marvan k těmto událostem poznamenal (*U Minártic, to říkali, že je to bunkr, ale to nebyl, to byla skrýš, vopravdu. To byla skrýš, kerou si tam udělali partyzáni. To jako jesli říkáte, že tady byli partyzáni, byli. Prostě udělali jim tam skrýš u tý trati a vono to bylo tak, že tam nikdo nechodil, protože to bylo v pasekách a bylo to zarostlý, tak tam nikdo nešel, zvlášť dyš to bylo za tratí, tak tam nikdo nechodil, že jo. To bylo za tratí, tak tam už nikdo nešel. Z tohodle místa ty partyzáni operovali, ale kdo to byl, to nevim, ale vim, že jak utekli tady... tady zastřelili dva, přímo tady na tom poli zastřelili dva vězně zastřelili tajdle na tom táboře a sice dali jim řebíky, takle napíchaný řebíky na tom, na to se postavili, tam museli vydržet stát a protože to nevydržel ani jeden, tak je vodstřelili, to byli ty, kerý utekli z tohodle koncentračního tábora a chytli je tam u těch Minártic, tam je chytli, protože šli potom a tam je chytli v tom, ta skrýš u těch Minártic byla prozrazena, to někdo musel vo tom vědět, že to tam je. Ta skrýš, to bylo právě na ty, kerý dyš utekli z toho koncentračního tábora tady votud', tak aby věděli, kam mají jít).**

7. námětový okruh: Tento okruh je zvlášť rozsáhlý. Objevují se v něm vzpomínky a povídky, které zachycují poslední dny války a osvobození. Rozpětí událostí je v nich široké – pobyt německých vojáků, v některých případech i srážky s nimi, dramatické události z frontových bojů a střelby, příchod Rudé armády a setkání s ruskými vojsky. Zvlášť výrazně

²¹³ MICHÁLEK 1974a, s. 90.

se tyto vzpomínky vryly to paměti tam, kde probíhaly poslední dny války pohnutě.²¹⁴ Jak například komentuje paní Kubrová (*...po Pražskom povstání, na tom Míraku tam bylo mrtvol, celej ten parčík samej mrtvej, to bylo hrozný, jeden mrtvej vedle druhého. Tam je soustředovali. A voněly bezy, a mísila se krev s těma šeríkama ...v revoluci my sme taky stavěli barikády v týdletý Šumavský ulici s Emou naší, no a pak sme jeli domu, jeli sme až do Kublova za rodičema a neměli sme ani co jíst a chleba nám nechtěli dát bez lísku až jeden pekař, ten se nad námi smilovat a dal nám takovej malej bochníček tak sme si ho rozpůlili... ted' když sme se zpátky vraceli to bylo po revoluci, a lidi nejezdily vlaky a chodili pěšky a Rusáci jezdili a takle brali, voni byli docela hodný, no a jel náklad'ák a tady nám zastavili, vzadu už byli náký lidi, nás si vzali dopředu, nojo ale pak mě chtěli vzít, Emu nák ne a ted' Rusáci by měli tam znásilnit, no tak sem přece nák utekla a vona za mnou hned utíkala a leti sme letěli, velkej kus sme letěli přes les až sme přišli na náký nádraží no a tak sme se zachránili, to sme měli štěstí...).* Velice poutavě líčí poslední dny války paní Brožková (*... akorát, když sme mohli ven, no tak sme šli přes ulici tady barákem našim, to víš to bylo všechno rozflákaný, všade ploty žádný nebyly, to spálili všechno vid', tak sme šli s maminkou se podívat do baráku a sme tady na kraji tý zahrádky a najednou voják na náma, voják obyčejnej voják (německý) bez ničeho, jen měl čepici naraženou v tom munduru jenom v tom vojenskom, boty vysoký a najednou my se tak lekly, že by se nás krve nedořezalo, my sme myslely, že snad nás de zabít.. já sem se maminky chytla, maminka mě a ted' sme nevěděli co budeme dělat a von najednou přišel a říká: „Cvaj aj, cvaj aj..“ Jako prosil. Maminka: „Ježíš co to říká?“ Já říkám maminko, on chce dvě vejce, di pro ně... „tady nemáme my sme tamle bydlíme“. No tak maminka, že pro ně pude a já říkam mamince: „Maminko prosimtě já tady počkám, tady sem se bála s nim, von tam zůstal stát a já šla tím průjezdem a tady sem stála u toho chodníku, protože maminka musela přes silnici ke Škarvanum a tam já povídám: „Maminko vem tři vejce a von říká: „Nicht draj, nicht draj, cvaj!“ Maminka přinesla tři vejce, ta je měla v kapse, šli sme tady a von už tam na nás čekal a podávám mu ty tři vejce a von si vzal ty dvě jenom a to jedno nám nechal a utíkal tady přes ty zahrady furt pryč někam, tak jako k sokolovně. Nikde plot nebyl, tak moch jít kady chtěl. Nechtěl, nevzal si ty tři opravdu ne. Tady už se jávalo, že sou Němci pryč a najednou voják chtěl dvě vejce). Pan Marvan líčí své vzpomínky (*Dyš přišli Rusáci, to tady už Němci nebyli, kdepak to tady už nebyl nikdo z těch Němců, z těch tady už nebyl nikdo. Dyš přišli Rusáci, na ten nemám hezký spomínky. Nás tady vystříleli Rusáci poněvač ty si mysleli, že sme s Němcema, tak přišel na nás v noci. Já sem dostal tajdle kulku do nohy, to tajdle sem dostal ránu pořádnou, že sem**

²¹⁴ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 6-7.

málem udělal kotrmelec, vostatní všichni máma utekla, potokem, táta utikal někoho sehnat, no ten tam nám vystřílel všechno tady, prostě celej ten... a zůstal sem tam ležet a už mě nikdo nenašel, až mě našli ráno, ráno mě našel táta dyš volal furt, jesli někde sem, tak mě našel tady v parku). K těmto událostem se vyjádřila paní Havlínová (No pak nás okupovali Rusáci. To bylo, to bylo hrozný. To sme nesměli mít zamčeno, voni bouchali, a přišlo jich taky do kuchyně dvacet a přinesli tam kousek špeku a vajíčka, ukazovali vejce, tak maminka jim tam musela natlouct asi třicet vajec, voni si tam sedli, všechno dali stranou a sedli si na zem a jedli a kde sou báryšny, chtěli ženský, to bylo hrozný teda. No dlouho tady nebyli, asi čtyry dny. Ale ty byli hrozný, s koničkami, vozíky a koničky, jen báryšny „kde sou báryšny!“ Já byla jednou ve sklepě... musela sem dělat, že sem nemocná a voni se nemoci báli, jak viděli chorá, tak pryč z baráku. Já sem byla pro brambory ve sklepě a tatínek tam přilít, zavřel dveře a naházal dříví za ty dveře, tam sem byla dvě hodiny. No bylo to hrozný.)

Nastíněné rozřídění pouze podává hlavní a povšechné námětové celky a schematizuje rozmanitost jednotlivých vyprávění, příhod a situací. I přes toto veliké námětové rozpětí jednotlivých vzpomínek a příběhů je v nich možné nalézt ideová a citová těžiska, ze kterých smysl těchto povídek vychází. Na jedné straně tyto povídky vypráví o útisku, nespravedlnosti, teroru okupantů a o utrpení okupovaného národa, na druhé straně se v nich promítá myšlenka odporu, revolty, odplaty, odboje a hrdinství. Dokládá to příběh paní Brožkové (... to nám řekl ten bleskoun, holá hlava, ten kletkocp (v lágru)... no třeba sme si pobrukovali, Praha je krásná... to voni hned poznali: „Praga, Praga to je nejhnusnější město světa, tam ste nám zabili nejlepšího syna Německa, zabili ste nám Heidricha“ ... tak mi ani muk potom, tak sme si zpívali: „Kéten je krásný za noci světlometů... a von byl sticha. Říkali sme si: „Pane bože jen ať sem něco pustíš, pust' sem ňáký pumy nebo ať to tady rozflákaj, tak sme byli pitomý, že sme si neuvědomili, že když sem pustěj pumy, takže i my tam v tom budem. Tak sme byli hloupý... a potom je tam pustili. Tato dvě myšlenková a emocionální ohniska procházejí v různé míře všemi hlavními tématickými skupinami, které byly nastíněny výše.²¹⁵

Na celém našem území mají tato vyprávění v hrubém obrysu jednotný ráz. A protože se v nich bezprostředně zrcadlí konkrétní místní a přímo i osobní zážitky a události, je možné z nich vyčíst i specifické místní a krajové rysy. Například na Hlučínsku a na Opavsku vyprávějí lidé frekventovaně a dramaticky příběhy o posledních dnech a týdnech války, kdy zde došlo k rozsáhlým a tvrdým bojům mezi nacistickými vojsky a Rudou armádou v rámci

²¹⁵ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 7.

tzv. Ostravské operace, která trvala tři týdny a vyvrcholila v polovině dubna.²¹⁶ Hlavními náměty vyprávění z těchto vesnic byly zničené vesnice, domy a hospodářství, zranění a zabití lidí, uhořelý dobytek, útěk obyvatel před frontou nebo dlouhý pobyt ve sklepě. Vzpomínky a příhody z tzv. „vystěhovaného“ Neveklovska ve středních Čechách, ve kterém bylo zřízeno za války rozsáhlé vojenské cvičiště zbraní SS, vytvářejí pestrou mozaiku příběhů a detailů, které se týkají osudu vystěhovaných lidí z jejich domovů²¹⁷ z území, ve kterém v posledních obdobích války operovaly různé partyzánské skupiny a odbojové jednotky. Stejně tak na Českomoravské a Dražanské vysočině a zejména v beskydských horách na Valašsku se objevují mnohé povídky, které se týkají partyzánských bojů, střetnutí, pohybů, styku a spolupráce s domácími lidmi atd. Vyprávění z Valašska v sobě obsahují zvláštní ráz v tom, že těsně souvisejí s podáním o partyzánském hnutí na západním Slovensku a že se v nich objevují tytéž význačné postavy partyzánského odboje, jako byli například velitelé Ján Ušiak nebo major Murzin. Taktéž se v nich vyskytují i shodné náměty a identické příběhy, jako třeba vyprávění o smrti Jána Ušiaka nebo o velkokarlovickém komináři, který položil minu do ubytovny německých vojáků. Slovenské bádání poukázalo na tyto bezprostřední souvislosti, když konstatovalo, že je materiál vzpomínkového vyprávění z východní Moravy a Slovenska velmi blízký a že bude proto užitečné provést v budoucnu na tomto stykovém území zvláštní výzkumy a vzájemně porovnat doklady vzpomínkového vyprávění s tematikou národně-osvobozovacího boje.^{218 219}

Ve shromážděném materiálu je možné pozorovat ještě jinou vnitřní diferenciaci. Největší část těchto memorátů má povahu zpráv a povídek s vážným obsahem a zachycuje nějaké vypjaté, dramatické či zvláštní situace a příhody. Poměrně často se ovšem projevuje také sklon k humorné povídce nebo k anekdotickému příběhu. Dokonce by bylo možné říci, že si vypravěči s oblibou vybírají takové příhody a situace, ve kterých dramatická zápleтка nebo hrozivý konflikt vyústí v dobrý, někdy až v komický závěr, a to pomocí šťastné náhody nebo vtipného nápadu. Jak vyprávěla paní Kubrová (... *to bylo moje první místo, to sem šla na pracák, na úřad práce. Hodně lidí dávali do kapslovny, tam třeba z Benešova. Dávali na převodní poukaz je do Vlašimi. A teď voni mi říkali: „slečno prosim vás, my bysme si chtěli ještě vyprat a uklidit, prosim vás dejte nám to, prodlužte nám to, tam nám to v Benešově*

²¹⁶ JEREMENKO, A. I.: Ostravská operace Sovětské armády. Osvobození Ostravy ve světle vzpomínek a kronik. Red. K. Jiřík. Ostrava 1965, s. 25-52.

²¹⁷ JECH, J.: Lidová tvořivost slovesná stále žije. Lidová tvořivost, 2, 1951, s. 479-487; týž: O lidských dokumentech z Neveklovska. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Praha 1957, s. 39-57; týž: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid, 52, 1985, s. 144-158.

²¹⁸ MICHÁLEK 1974b, s. 13.

²¹⁹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 7-8.

nechtěli prodloužit a tak nám prosim vás, dejte nástup až za tejdén, my si doma uklidíme a uvaříme“ a já nevím co všechno chtěli. Já jim to prodloužila. Potom některá to tam došla říct, že tam jaká je hodná slečna... ježíši a ten na mě přilít ten kreml, to byl vedoucí benešovského i tohodle toho vlašimského úřadu... no ten mlátil, přijel s holí a mlátil tam, že gestapo bude volat. To sem měla štěstí ale, že tam byl u něj jeden doktor a ten byl muj nápadník, dycky dyž přišel do Vlašimi tak mě bral do cukrárny... ten jedině ho strh, aby prostě tam, no nedovolil mu to, aby zavolal na to gestapo. Kdyby tam nebyl, asi by mě zatklo gestapo, protože říkal, že teď že je, ten ajncas, že jako teď je válečná doba a já že si tohle dovolim, že von potřebuje každou sílu v tý muniční továrně a já že si tohle dovolim, jim prodlužovat jim dávat tejdén, jako aby si vyprali a tak). J. Michálek v rozboru vzpomínkového vyprávění o Slovenském národním povstání na tuto tendenci poukázal a uvedl, „že velká část těchto útvarov je založená na vtipnej pointě.“²²⁰ Sepjetí s tradiční pověstí s jejími představovanými a výrazovými schématy se projevuje v tomto podání slabě. Ale přesto se ojediněle najdou i takové povídky, například v Říčanech (okres Brno-venkov) vyprávěla vypravěčka, že podle tradice má být konec války zde u tzv. Černého kostela s obráceným oltářem, a opravdu tu prý vojna skončila.²²¹ Další doklady, že vazby memorátů z druhé světové války a z osvobození na tradiční pověst patří k rysům tohoto podání, dokládají obdobná podání jiných národů. Například memoráty o Velké vlastenecké válce od V.K. Sokolova, anebo vyprávění o Slovenském národním povstání, jak na to upozornil A. Melicherčík.²²²

Jednou z hlavních otázek tohoto vypravěčského podání je jeho povaha, forma, způsob a hodnota jeho výpovědi. Vlastně zde narážíme na problém celého tzv. vyprávění ze života či vzpomínkového vyprávění, memorátu. Nakolik je ovšem možné brát tyto výpovědi jako pouhou zprávu anebo jako vypravěčskou povídku, nakolik jsou jenom individuálním pramenem a nakolik mají platnost nadosobní, obecnější, kolektivní, v jaké míře je v nich třeba hledat jen osobní, faktografický dokument a v jakém stupni je lze považovat za svérázný vypravěčský akt? To tuto otázku by měl dát odpověď popis a rozbor. Odpovědi na tyto otázky jsou klíčové, neboť z nich vyplývá hodnotící postoj vůči tomuto materiálu jako celku, ale i v mnoha detailních bodech, například zda odchylky od skutečného průběhu událostí je třeba považovat jen za běžnou „chybu“ paměti nebo zda se v nich realizuje nějaký vypravěčský

²²⁰ MICHÁLEK 1971, s. 83.

²²¹ Na podobný proces poukazuje i JECH 1965, s. 147.

²²² Viz SOKOLOVA, V. K.: *Sovremennoje sostojanije predanij. Istorija, kultura, etnografija i folklor slavjanskich narodov.* Moskva 1973, s. 429; MELICHERČÍK 1961, s. 369-370; BOŠKOVIČ-STULLI, M.: *Zum heutigen Volkssagen-Erzählen in Jugoslawien. Internationaler Kongress der Volkserzählforscher in Kiel und Kopenhagen, Berlin 1961, s. 26-31.*

(podvědomý) záměr. Má se za to, že ze shromážděných materiálů, vzpomínek a vyprávění se dají vyvodit odpovědi na tyto otázky.²²³

Ve vyprávěných vzpomínkách na události z doby okupace, odboje a osvobození, nalézáme mezi nimi mnohé záznamy, jež se podobají pouhé zprávě, věcné referenci, holému dokumentu a projevuje se v nich tvořivá vypravěčská invence jen skromně. Příkladem lze uvést záznam vyprávění: Za války tam shořelo asi třináct, čtrnáct domů. Za fronty, až běželi tyto Němci z obce, tak potom ty poslední domky. Naložili tam ty fosforový zápalky. A tak to všecko, tam ten konec vyhořel. Ale některý domky shořely enom střecha, nekerý prohořely a shořelo všecko do gruntu, aj podlaha, aj tá malta shořela. Nám se nestalo nic. Půli obce se nestalo nic, jen potom ten konec (Nosislav. okres Břeclav - ÚJČ, 1967).

A nebo další zaznamenané vyprávění: A ti Němci došli do dědiny a tak všeci lidi byli jak kuřata postrašení a poskovaní. A slípky nosili do pola skovat, že budú prohlídat. A fronta, táto co včil byla, tož tá tu byla strašná, protože tam důle je všady nížina a my sme na kopci, tož nás, pravda, pořád viděli aj všecko, aj dyž nekdo přešel, tož hned' na to místo se velice bilo. (Strážovice, okres Hodonín - ÚJČ, 1970).²²⁴

Z Neveklovska vypráví paní Kubrová (*...voni potom našli nákej dopis, můj muž říkal, ten byl z toho plašan, náká slečna psala nákemú pánovi, a voni nák to zachytili a mělo to nákou souvislost s těma parašutistama a proto tohleto udělali (Heidrychiáda) a na základě tohohle dopisu vypálili Lidice, manžel tam odtud pocházel i měl nákou kopii, bylo to cenný, protože to bylo vydaný v den, kdy vypálili Lidice*).

Často jsou tyto zprávy něčím více, než pouhým pasivním odleskem skutečnosti. Projevuje se v nich individuální výběr informátora, vybírá si to, co on sám považuje za důležité sdělit. Objevuje se v nich jeho hodnotící a citový postoj, občas se tu uplatňují i účinné stylistické prvky („všeci lidi byli jak kuřata postrašení a poskovaní“).²²⁵

Hlavní tendencí podání není jen pouhá sdělovací či zpravodajská funkce, nýbrž snaha uchopit události vypravěčsky, ztvárnit ji jako vypravěčskou epizodu nebo povídku a tím zaujmout posluchače a zapůsobit na ně. Tato tendence se projevuje zejména volbou námětu i stylizací syžetu. Cílem vypravěče není povšechné vylíčení průběhu událostí a faktografická přesnost časových, místních a osobních údajů, ale jde mu o něco jiného- do centra zájmu staví zvláštní příběh, pozoruhodnou postavu či mimořádné činy. Jeho vzpomínka se soustřeďuje na

²²³ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 8-9.

²²⁴ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 9.

²²⁵ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 9.

epický obraz, jak dokládá pan Marvan (...no, ježíš, jakpak bych neznal paní baronku, dyť to bylo, dyť ta chodila k nám, protože dyž něco potřebovala, tak dycky přišla a křičela dycky: „Pepiku“ to bylo na tátu a táta říkal: „co ste chtěla paní baronko?“, „podťe sem“ a ted mu říkala, co chce. Třeba přišla a říkala: „Pane Mauvan, já potřebuju taubršlág“ a táta říkal: „já nevim, co je to taubršlág“, „no, to je takový to na ty ptáky“, tak se dohadovaly a pak říká: „jo takovýto, jak tam se daj ptáci?“, „jojo, takovýto“, no tak jí udělal ten taubršlág). Mnohdy je námětem zvláštní, neočekávaná, někdy až groteskní situace jako je tomu například v povídce V. Denka, který za války při poslechu zahraničních zpráv zapnul místní rozhlas a vysílání šlo do celé obce. Nebo tak vylíčila paní Kubrová (...když Němci vodjeli, tak některý lidi, prej voni Němci měli snad taky nějaký perský koberce tady, tak říkali, jedna pani že to dala psovi do boudy ten perskej kobereček, neznali cenu toho koberce). Někdy spočívá poutavost vyprávění v překvapivém řešení situace: ruský zajatec prchá před Němci a opatří si kolečko a jako údajný cestář uniká pozornosti.²²⁶ Pan Hrubý uvedl vzpomínku (Ten transport byl zastrčenej do Selčanky jakoby. Tajdle je takovej velkej kopec a voni jim dovolili přijít do týdle vesnice (Křešic)... a jeden se zachránil, u Vyhnalové, tam se u nich zachránil ten frantík jeden, jeden Francous sem utek a skoval se tajdle ve vsi a vles tam do vápna, jak se hasilo dřív vápno, tak von se tam schoval). Některé náměty dosáhly širší obliby, právě pro svůj překvapivý dějový průběh a zvraty, například vyprávění o mladém partyzánu, který jako kominík položil minu do kamen ubytovny německých vojáků ve Velkých Karlovicích.²²⁷ Oblíbenost námětů se může odvíjet od jediného sugestivního detailu, jako je v některých povídkách o zraněném partyzánu Murzinovi, který si vyřízl kulku z ruky střepem od skla nebo zrcátka.²²⁸ Upnutí pozornosti není jenom na samotnou situaci a na dějové zvraty, mnohdy se pozornost soustřeďuje na postavy, na psychologickou reakci, na jejich chování a povahu. Například epizoda M. Vlčnovské z Popovic- poskytně azyl parašutistovi, který hledá pomoc a spolupráci, a jde jí v první řadě o to, jak na tuto vzniklou situaci zareaguje její nedospělý syn. Napětí povídky spočívá v konfliktu mezi strachem a vědomím povinnosti. Pointa příběhu dostává mravní vlastenecký patos.²²⁹ Přibližuje tak i paní Havlínová (Byli tady Němci, těch sme se báli hrozně, že jo, no prvního května najednou přijeli, v pětaštyrcátom, přijelo nákladní auto s esesákama, měli tam dámu, pani, kerá vyskočila s auta, zastavili a tady ty věžňové běhali po vsi, ano trestanci... přijeli sem a vona vyskočila a jeden věžeň kleknul u kapličky, sepnul ruce, aby ho nadávala, nezastřelila a vona do něj dala tři rány. Můj

²²⁶ KOUŘIL, F.: Domáci odboj na Malé Hané. Malá Haná, 6, 1970, s. 27.

²²⁷ Varianty neúplně shrnuty u MICHÁLKA 1965, s. 2627, 31 (č. 4).

²²⁸ MICHÁLEK 1974b, s. 16, č. 8 a 9.

²²⁹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 9-10.

otec, my sme ho nemohli udržet, von vylít, to víte, byl nimrod, tak měl flintu, my měli ložnici přes dvůr, tak letěl pro flintu, že jí zabí. My sme ho měli co udržet, zamkli sme a nepustili sme ho. No potom tady ještě ten jeden trestanec šel zadem a byl ve stodole ve slámě, toho sme zachránili. No kdyby byl začal do nich střílet, tak nás postříleli všechny).

Ve vyprávěních se běžně objevují dialogické pasáže, které ožívují a zvýrazňují situaci i postavy. Je to záměr vypravěče, podat vzpomínku jako živý výjev a poutavý příběh vysvítá z výrazové stránky: Jeden povídá: „Človče, co tady chcete? Jak ste sem přišel?“ – „No, po ulici.“ – „No, a to ste se nebál?“ „No, co bych se bál? Co mně můžou udělat? Zabít mě, mně je to jedno, ale snad né.“ (Nosislav, o. Břeclav ÚJČ, 1967).²³⁰ Z Neveklova vyprávěla paní Brožková (*...musela sem jí (mamince při příchodu domů z útěku z lágru Řeky u Semil) napřed ukázat hlavu, že mam v pořádku... protože tehdy ta Mařena Vyskočilova, to byli v Zaječi, co byli, ty byli tady někde vystěhovaný, ty byli vystěhovaný někde u Bystřice... a vona (matka M. Vyskočilové) se někam dotáhla do toho Neveklova a říkala, že mě tam chytla mašina, že mam rozbitou hlavu...předtím povídám Vyskočilce, ta se mnou bydlela povídám: „Ne, abys to potom psala domu!, aby potom přišla k nám a něco kecala!“ „A já nebudu nic psát“ a najednou přijde vod maminky psaní: „Prosímte nám napiš, prej se ti něco stalo s hlavou, že sis jí strčila do mašiny, my sme tady bezsebe a ty si nám nic nenapsala. Tak já hned sem Mařeně vynadala, div sem jí nenaflákala, honem sem napsala, že to není žádná pravda...“ „Co ti stará baba nakecala..“, to víte, že sem jí to potom vytentočkovala...).*

Někteří z vypravěčů mají schopnost dát popisu dynamiku, spád a názornost: No jo, to flákalo do toho samýho domu; vazba lítala, křídlica lítala, no tak sem vodešel pryč. (Nosislav, o. Břeclav - ÚJČ, 1967) - ...a dyž sme došli dom, tož bylo dokořeňa pootvírané. Všecko pryč, koně pryč, prasata pryč, pozabíjaný, enom tragač ostal od krvi. (Strážovice, o. Hodonín - ÚJČ, 1970) - Nebo tam sme to měli všecko rozbite, dachu něbylo, nic ... My byli nervozni, všecko hořalo, načení bylo vystavene na placu, ten fosfor hazali, něhašili ... Střikačka byla v potoku, ale žaden se něukazał, prali ze všeckych stran, enem ve sklepě sme seděli. (Mokré Lazce, o. Opava - ÚJČ, 1966).²³¹ Paní Mrhová vpomínala (*Já sem za Němců chodila do školy v Praze, to si tak ti pamatuju, když tam zabili toho Hajdrycha, tak jak v každom tom krámě byl za voknem ten vobraz s tim černym a to sme se na to podívali a nesměli sme ani muknout nebo ani se jako tak ušklíbnout, rači pryč protože, voni chodili ty chlapi voblečený normálně a byli to takový ty pacholci německý. A kdyby třeba si šla eště z jednou holkou a řekla si: "Podívej*

²³⁰ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 10.

²³¹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 10.

se, zaplaťpánbu, že je po ňom", pánečku to by bylo! Tó se nésmělo, kdepak to bylo tenkrát hrozný, když ho zabili toho Hajdrycha... Naši byli dycky rádi, když sem přijela domu...protože furt vo tý Praze se mluvilo).

Vypravěči mnohdy k názornému popisu a zpřítomnění scény použijí citoslovce nebo příměr: Žena šla kósek tam za Švarcavo ... a uslyší: pchijú, pchijú ... (Nosislav, o. Břeclav - ÚJČ, 1967) - A tu najednu blink nam do oken (Mokré Lazce, o. Opava ÚJČ, 1966) - Přišel sem o paru takych krasnych hřebcuv, že se srdce na ně smiło. O ty mi šlo. Plakal sem jak děcko nad nima. (Mokré Lazce, o. Opava - ÚJČ, 1966) To sme vám běželi, a jak dyby nás nekdo nadnášel, víte. (Žebětín-Brno - ÚJČ, 1967) - Tož od toho času ti chlapi byli jak kost tvrdí a vylekaní ... (Velké Karlovice, o. Vsetín - ÚEF, 1956).²³² Paní Havlínová uvedla (*... ale ty je vodvezli tady vocud', tak je ty co zabili, tak je na plachtách dali na vlak ty zastřelený a tahli je tady k Písařikovum na dvůr a nakládali je jako brambory na vůz*).

Rovněž vypravěči jsou schopni charakterizovat postavy, zejména se to týká cizích lidí v domácím prostředí, a to jejich řečí (tento postup je běžný i v tradičních druzích folklórního vyprávění): Pořád ten jeden: "Fojna, fojna, fojna, fojna." A to pořád slyším, pořád to protřípál. (Strážovice, o. Hodonín - ÚJČ, 1970) ... a vtem idú Němci, Valiło se jich myslím osmdesát. A přijdú k chaupě, povidajú: "Vo ist das bandité?" (Horní Bečva, o. Vsetín - ÚEF, 1956) ... vyšli támodtuď čtyři vojáci, Tak sem nevěděł, só to Němci, nebo kdo to je? No, a volá: "Suda chod'!" (Nosislav, o. Břeclav - ÚJČ, 1967).²³³

Z rozboru výrazové stránky povídek je zřejmé, že vypravěči nezůstávají pouze u holého a chladného popisu faktů a událostí, ale snaží je evokovat jako názorný a přítomný výjev, snaží se zachytit živoucí podobu postav i jejich citové postoje. K tomuto účelu využívají i jazykových stylistických prostředků. I z tohoto úhlu se tedy jeví tyto vzpomínky jako projevy inklinující k vypravěčskému ztvárnění.²³⁴

Jestliže se zdůrazňuje odlišnost ústních memorátů od holých referencí a kronikářských zpráv a zároveň se poukazuje i na některé jejich umělecké elementy a postupy, nemělo by to znamenat, že toto podání jako celek má estetický či umělecký ráz. Někdy se v nich tendence k uměleckému zaměření projevuje- někdy slaběji, někdy silněji, avšak jako celek se tyto povídky orientují na estetickou funkci jen druhotně. Patří totiž do širší kategorie pověst'ového vypravěčského žánru (místní a historické pověsti, démonologické povídky, legendy), ve

²³² ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 11.

²³³ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 11.

²³⁴ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 11.

kterém vždy převažují mimoestetické funkce, například funkce poznávací či zpravodajská. Rovněž memoráty z doby okupace a osvobození mají především mimoestetickou funkci, ale jejich výpověď má zvláštní obsah, který je odlišný od kronikářského zápisu nebo do historického popisu či úvahy. Vzpomínková vyprávění se vyznačují obsahovou specifičností, která spočívá zejména v tom, že tyto vzpomínky a povídky podávají jedinečné, individuální události z osobního úhlu, vyzdvihují jejich dějovost a že je zabarvují emociálně a eticky.²³⁵

Pokud postavíme výpovědi ústních memotátů vedle jiných projevů a forem, které zobrazují a interpretují události okupace, odboje a osvobození, vynikne také jejich specifičnost. Má se na mysli bohaté a neobyčejně různorodé pole písemných a literárních projevů, jejich rozpětí se počítá od soukromých písemných zápisků až po uměleckou a odbornou historickou literaturu. Tyto jednotlivé formy jsou početné a různorodé, navíc přecházejí plynule jedna v druhou, a proto není snadné je přesně rozlišit. Bylo by možné naznačit alespoň hlavní kategorie:

1. kategorie: Soukromé písemné záznamy, které nejsou určeny pro širší okruh čtenářů. Jedná se o vzpomínky na účast v odboji, na zatčení, výslechy a pobyt v žaláři. Tyto zapsané vzpomínky se často velice blíží ústním memorátům, neboť vycházejí z individuálních osudů a zážitků, zdůrazňují jednotlivé situace a osobní příběhy, v některých případech jsou jakoby vlastním písemným reflexem ústního vyprávění.

2. kategorie: Písemné záznamy v obecních kronikách, ve kterých pravidelně nalézáme vylíčení roků okupace a osvobození. Tyto záznamy lze počítat na stovky. Ve většině případech se snaží zachytit události v celkovém obrysu a z perspektivy celé obce, namátkově se v nich vyskytuje i vylíčení jednotlivých mimořádných a dramatických příběhů, a to spíše ve zredigované a zkratkovité podobě.

3. kategorie: Memoárová literatura účastníků odboje s popisem a osvětlením událostí většinou z osobní perspektivy.

4. kategorie: Umělecká literatura prozaická (povídky, romány), dramatická i básnická se zaměřením na zpracování tematiky protektorátních roků z odboje.

5. kategorie: Představuje zvláštní část této umělecké literatury- literární povídky, které jakoby předstírají, že se jedná o vyprávění vlastních účastníků událostí a jsou stylizací vypravěčského stylu a nářečí.

6. kategorie: Početné, obsahově i formálně rozmanité popisy líčení a pojednání a úvahy o historii okupačních let a osvobození v jednotlivých oblastech a obcích. Tyto stati se pohybují

²³⁵ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 11.

mezi odborným historickým popisem a vzpomínkovými záznamy, mohou obsahovat i jednotlivé příběhy, které se tématicky kryjí s obsahem ústních memorátů. Nejsou jednotné z hlediska pramene a úpravy, někdy se jedná o vlastní zápis účastníka a svědka události, někdy autor zpracoval vzpomínky někoho jiného, nějakého účastníka podle jeho vyprávění. Jindy se autor opírá o zprávy a vyprávění od více pamětníků.

7. kategorie: Odborná vědecká historická literatura.²³⁶

Výše vyjmenované typy jsou v nějakém vztahu k ústním memorátům. Tyto vztahy se někdy mohou projevit jen vzdáleně (například v odborné vědecké literatuře), jindy jsou bezprostřední. Například v soukromých písemných záznamech, v memoárové literatuře, v umělecké próze, v literárních povídkách stylizujících ústní vyprávění, v kronikářských záznamech a různých článcích o dějinách okupace a odboje v jednotlivých oblastech a místech. Zde je možné nalézt mnohé námětové analogie s memoráty, někdy i podobné výrazové rysy. V tomto komplexu představují ústní memoráty zvláštní a odlišný typ. Pokud by se rozebíraly všechny tyto typy projevů a literatury, počínaje od ústních memorátů, výsledkem by bylo zjištění, že jejich obsah i forma jsou podmíněny více faktory. Dalo by se říci, že se tyto projevy pohybují a) mezi póly ústního podání (vzpomínková vyprávění) v přirozeném, přímém, meziosobním komunikačním aktu a písemného a literárního záznamu a zprostředkovaného, technického způsobu zveřejnění; b) mezi póly jedinečného, konkrétního, individuálního, převážně epicky pojatého faktu a mezi zobecňujícím, nadosobním pojetím a výkladem; c) mezi sebou se liší z hlediska, komu jsou adresovány a s jakým čtenářem či posluchačem se při nich počítá- buď se jedná o ohraničený okruh známých posluchačů (u memorátů) nebo se jedná o neurčité a povšechné publikum, jako je tomu zejména u tištěných forem této literatury. Ústní memoráty jsou formou, která se liší od ostatních typů tím, že je to forma vysloveně ústní, je orientována na jedinečné fakty a příběhy podávané z osobní perspektivy a je zaměřena na okruh posluchačů, které si vypravěč zvolí a vypravěči jsou známí. Žádné z ostatních forem neobsahují ty faktory, které jsou příznačné pro ústní memoráty. V každé formě se objevují některé faktory jiné (písemná či tištěná forma, zobecňující a faktografické pojetí, orientace na „masového“ čtenáře).²³⁷

Z toho vyplývá, že ústní lidové podání o okupaci, odboji a osvobození představuje osobitou formu, zvláštní typ a zobrazuje dějinné události z jiného úhlu, než ostatní projevy. Stejně tak jako byli zaznamenáni vyprávějící ústní tradice o Slovenském národním povstání,

²³⁶ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 12.

²³⁷ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 13.

tak i u nás by měla být tomuto ústnímu podání věnována soustavná pozornost. Výpověď ústních memorátů se nekryje s výpovědí kronikářských záznamů, memoárovou literaturou, beletrií nebo vědeckou historickou literaturou. Neznamená to, že by se s nimi rozcházela nebo k nim byla v protikladu. Ústní memoráty a jejich výpověď doplňuje tyto ostatní prameny, neboť osvětluje stejnou skutečnost a stejné události z jiné perspektivy a výpověď interpretuje z jiného úhlu.²³⁸

Tato problematika a její ústní podání je v první řadě specifickým folklorním projevem, je to zvláštní druh ústního dějinného podání. Zároveň má i platnost významného historického pramene a pramene sociálně psychologického, pokud jej historici pochopí správným způsobem v jeho specifčnosti a nebudou na něj přikládat neadekvátní měřítka kronik, memoárové literatury, beletrie nebo vědeckého odborného výkladu.²³⁹

²³⁸ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 13.

²³⁹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 13-14.

4.3 Odraz násilné válečné perzekuce v soudobé společnosti

4.3.1 Komemorace

Dějiny jsou nepřetržitým kontinuem, jejich smysl ústí v budoucnost a jsou projekcí minulosti do budoucnosti. A v tom je jejich praktický význam. Mohou být chápány jako rekonstrukce minulosti.²⁴⁰

Paměť na rozdíl od dějin je živý, aktivní vztah k minulosti v celé její šíři. Paměť pochází od jednotlivců, kteří si něco pamatují, něco zapomínají, strukturují to slovně nebo obrazně. Kulturní dějiny jsou nesené konjunkturou paměti, vzpourou okrajových skupin proti velkým dějinám, které je vytěsňují.²⁴¹

Vzpomínání na vystěhování obyvatel Neveklovska za války je klíčovým bodem, kolem kterého se ztotožňují osoby zasažené stejným osudem jako příslušníci jedné skupiny. Společná vzpomínka jednotlivců na akt vystěhování jako příslušníků jedné skupiny (komemorace) je přirozeně stmelujícím prvkem takové skupiny. Její reprezentace mají na jejím posilování prakticky nebo přímo politický zájem.²⁴²

Komemorace ve smyslu vzpomínka či památka na násilné válečné perzekuce za doby okupace je velice významným a velice podstatným prvkem v soudobé společnosti a její snahou je přinejmenším varovat a upozorňovat následující generace do budoucna před možnými a nebezpečnými činy, kterých jsme byli svědky v době nedávné. Činnost Hitlera a ostatních nacistických pohlavárů se vryla do paměti samotných pamětníků, kteří byli tímto strašným osudem zasaženi, ale také těm, kterým není lhostejné tuto problematiku opomíjet. Hrozivé ukázky z nacistických koncentračních táborů by mohly být dostatečným varováním před opakováním se situace, ale to není v současné „moderní“ a „zrychlené“ společnosti dostatečné. Ve světě plném nových informací se spíše pohlíží do budoucna, než do minulosti. Přesto v současné době dochází k jakési „renesanci“ a většímu zájmu se touto problematikou zabývat a hlavně veřejně upozorňovat na tragické následky, které vzešly z rukou Hitlera. Ať už to byly miliony lidí zavražděny nacisty nebo tragické osudy, které postihly obyvatele oblasti ve středních Čechách tzv. Neveklovska. Čím dále se od těchto tragických událostí vzdalujeme, tím intenzivněji a vážněji by měly probíhat jejich vzpomínkové a pietní akce.

Obecně lze říci, že komemorace probíhají intenzivně zejména v těch místech a lokalitách, ke kterým se váží tragické následky z dob okupace a které měli spíše plošné a rozsáhlé následky, například vypálení Lidic nebo obce Ležáků. Ovšem není výjimkou komemorace

²⁴⁰ www.clavmon.cz

²⁴¹ www.clavmon.cz

²⁴² <http://lidemesta.cz/assets/files/Sedlak.pdf>

událostí, které se váží k individuálním tragédiím, například komemorace zastřeleného nebo umučeného vojáka či civilisty nacisty.

Komemorace tvoří neoddělitelnou složku společnosti, zajišťuje generační přenos, přenos traumat a apel k neopakování se něčeho podobného. Hlavní úlohou je vést naše generace k lidskosti a toleranci vůči sobě a ostatním lidem, neztratit svou tvář a mravnost.

Z hlediska generačního přenosu v jednotlivých rodinách válkou postiženého obyvatelstva z terénního výzkumu ve vybrané oblasti jednoznačně vyplývá, že respondenti se se svými zážitky svěřovali spíše svým dětem, a to v dřívějších letech, ale svým vnoučatům, pravnoučatům nikoliv. Důvodem absence vyprávění vzpomínek vnoučatům je podle respondentů zejména důvod, že o danou historickou tematiku nejeví zájem, někdy je důvod čistě osobní- připomínání si tragických událostí navozuje informátorům stavy úzkosti a deprese.

Neoddělitelnou součástí generačního přenosu sledovaných událostí tvoří zajisté veřejné instituce, zejména školy.

Před třemi roky se konalo 65. výročí vystěhování Neveklovska během 2. světové války a při této příležitosti se mi naskytla možnost hovořit s členkou pedagogického sboru základní školy v Neveklově. Na otázku, zda se tyto události připomínají nebo vyučují v neveklovské škole, právě i s ohledem na silnou vazbu místa k těmto událostem, bylo mi řečeno, že spíše nikoliv. Dalo by se říci, že komemorace tragédie, která postihla oblast Neveklovska je v současné době poměrně výrazná spíše z hlediska pořádání vzpomínkových akcí, organizovaných Městským úřadem v Neveklově nebo Sdružením obcí Neveklovska.

Jednotlivými formami komemorace se zabývají následující podkapitoly.

4.3.1.1 Vzpomínkové kulturní akce

Dějiny vystěhovaného Neveklovska a její paměť nebyly v době komunismu vytlačovány z českého prostoru oproti jiným historickým událostem. Svědčí o tom brzké komemorace po válce, i když ideologicky zaměřené, jako účelová propaganda komunistické strany, která tímto zaměřením uplatňovala své politické zájmy.²⁴³ Po roce 1989 kontinuita komemorace pokračuje.

Městský úřad v Neveklově a Sdružení obcí Neveklovska s jistou pravidelností pořádají několikadenní vzpomínkové akce s tematikou „Vystěhované Neveklovsko“ a v průběhu roku pořádají další doprovodné akce, jako jsou koncerty či jiné kulturní akce v téže souvislosti.

²⁴³ <http://lidemesta.cz/assets/files/Sedlak.pdf>

Například 15. března 2008 Kulturní komise města Neveklov uspořádala „Jarní koncert“, který se konal v aule základní školy v Neveklově. Koncert byl věnován 65. výročí vystěhování města Neveklova. Na koncertě vystoupil komorní orchestr a pěvecké sbory z Benešova a Nymburka.

Před třemi roky se konala „Vzpomínková akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska“ a probíhala ve dnech 5.- 8. července 2007. Jednalo se o jednu z větších akcí. Celý program byl rozložen do čtyř dnů. Z hlediska programu, nejvýznamnější události komemorace se konaly v první den, tedy v den zahájení. Na náměstí Jana Heřmana ve čtvrtek 5. července vzpomínková akce začala slavnostním položením věnců k památníku vystěhování Neveklovska 1942-1945, poté si přítomní diváci vyslechli hymnu České republiky, následoval přednes básně, úvodní slovo místostarosty Ing. Slabého a projevy, nejprve projev předsedy Sdružení obcí Neveklovska Karla Vojty, poté projev Anděly Dvořákové, předsedkyně Českého svazu bojovníků za svobodu. Anna Čurdová, poslankyně Parlamentu ČR přednesla závěrečný projev. Všechny projevy nesly jednotnou tematiku, a sice „nezapomínat“.

Po projevech následovala historická ukázka rekonstrukce momentu „vystěhování z rodného domova“, která byla demonstrována projíždějícím žebřinovým vozem. Za vozem šla vystěhovaná rodina v dobových oděvech za doprovodu jízdní hlídky německé armády.²⁴⁴ Jízdu dobového vozu doprovodili harmonikář Pavel Sýkora a houslista Miroslav Mašek písničkou Karla Hašlera „Chaloupky pod horami“. Zvukovou kulisu celého programu vytvořila místní kapela Kabrňáci z DÚSP Tloskov.

Vzpomínkového odpoledne se zúčastnili nejen pozvaní hosté, starostové z okolních měst a obcí, starostové družebního mikroregionu Hlinické Pohronie ze středního Slovenska, ale také pamětníci místní i ti, kteří přijeli z různých částí České republiky, kam byli za války vystěhováni a do Neveklovska se už nevrátili.

Po programu na náměstí se program přesunul do auly základní školy v Neveklově, kde si účastníci setkání vyslechli přednášku historika Michala Sejka. Večerní program vyplnilo divadelní představení v podání maršovického souboru Zornice.

V dalších dnech vzpomínkové akce byla na programu vystoupení pro děti, divadelní představení, promítání filmových dokumentů a filmů z válečného období a hudební vystoupení. K tomuto účelu se využívaly další prostory města. Kromě náměstí Jana Heřmana také aula ZŠ Neveklov, neveklovské kino a kostel sv. Havla.

²⁴⁴ Fotografie ze vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, viz Obrazová příloha, obrázky č. 24, 25, 26, 27.

V sobotu 6. července odpoledne zahrála v aule školy dechová kapela Keramička. V sobotu se promítaly filmy Smrt krásných srnců v místním kině. Sobotní večer byl zakončen komponovaným pořadem divadla Most nazvaný „Večer pro Karla Hašlera“.

Nedělní vzpomínka 7. července začala vystoupením žongléra před základní školou. Celý program uzavíral koncert sólistky Státní opery Jiřiny Markové v kostele sv. Havla v Neveklově.

Během čtyř dnů komemorace mohli zájemci navštívit k tomu výročí uspořádanou výstavu²⁴⁵ v prostorách ZŠ Neveklov. Na výstavě bylo k vidění spousta dobových fotografií, historických dokumentů, originály vyhlášek, rozličné předměty z války, jako například psací stroj či občanské průkazy zvané „Ausweis“²⁴⁶, které opravňovaly vstup do zabraného území. Výstavu doplňovaly obrazy výtvarníků Nevekovska.

4.3.1.2 Média

Informovanost veřejnosti o osudu vystěhovaného Nevekovska zajišťují místní tiskoviny, které jsou k dispozici k zakoupení při samotných vzpomínkových akcích, ale také kdykoliv v průběhu roku v nevekovském infocentru. Jedná se zhruba o dvacetistránkové brožury, které zachycují stručnou historii osudu nevekovského kraje. Zaměřují se na historické souvislosti, fakta, obsahují historické mapy a fotografie, krátké výpovědi svědků událostí, básně s tematikou vystěhování, ukázky z publikací, které se váží k tématu vystěhování a projevy členů Městského úřadu v Neveklově a Sdružení obcí Nevekovska, dále kresby, črty, kopie vyhlášek a další. Brožury mají příznačné názvy svému obsahu, jako příklad je možné jmenovat některé z nich: „Nejen Nevekovsko varuje a nezapomíná“ s podtitulem „1942-2007, 65 let od vysídlení části středních Čech“; „Nevekovsko nezapomíná“ s podtitulem „Nechceme opakování“. První jmenovaná brožura byla vydána z iniciativy Městské rady Klubu českého pohraničí v Týnci nad Sázavou ve spolupráci s Pražskou radou Klubu českého pohraničí. Druhá výše jmenovaná brožura byla vydána z iniciativy Městské rady Klubu českého pohraničí v Týnci nad Sázavou ve spolupráci s Informačním centrem v Neveklově k 60. výročí porážky fašistického Německa.

U příležitosti vzpomínkových událostí vystěhovaného Nevekovska jsou publikovány články zejména do regionálních tisků. Nejznámější z nich je týdeník Jiskra a deník Benešovské listy, obě periodika jsou vydávána v Benešově. Informovanost zajišťuje i místní

²⁴⁵ Fotografie z výstavy uspořádané ke vzpomínkové akci k 65. výročí vystěhování Nevekovska, viz Obrazová příloha, obrázky č. 28, 29, 30.

²⁴⁶ Podoba Ausweisu, viz Obrazová příloha, obrázek č. 5.

zpravodaj „Zpravodaj Neveklovska“, vydavatel Městský úřad Neveklov. Regionální tisk nejprve s předstihem minimálně jednoho týdne před samotnou komemorací informuje občany o pořádané události, mnohdy je otištěn program celé vzpomínkové akce. Po skončení vzpomínkových událostí periodika a zpravodaje publikují články s reflexí vzpomínkové akce. Články se nesou v duchu, jak celá akce proběhla, hodnotí její průběh, návštěvnost a přináší zajímavé postřehy, dále upozorňuje, jaké důležité myšlenky zazněly a jelikož je mnohdy autorem článku starosta či místostarosta, tak i poděkování všem těm, kteří se na vzpomínkové akci významně podíleli.

Projekt „Mezi řekami“

V roce 2007 byl na území Neveklovska započat dlouhodobý projekt s názvem „Mezi řekami“. Autorem projektu je Václav Šmerák, absolvent FAMU, oboru dokumentaristika, pracující v PR oblasti. Projekt vzniká za podpory senátora a starosty města Neveklova Karla Šebka, Sdružení obcí Neveklovska, Posázaví o.p.s., starostů jednotlivých obcí a Středočeského kraje.

Záměrem projektu je zdokumentování vzpomínek dosud žijících pamětníků a uložení pro budoucí generace s cílem varovat. Projekt počítá s oslovením všech obcí Neveklovska, natočením nebo zaznamenáním dostupných vzpomínek, zdokumentováním zbylých fotografií a filmových materiálů. Historické materiály by měly dostat jednak knižní formu, ale i podobu DVD, na kterém budou uvedeny výpovědi pamětníků z jednotlivých obcí. Současně by k tomuto projektu vznikl třicetiminutový dokument pro Českou televizi ve spolupráci s odbornými pracovníky, publicistou Vladimírem Kučerou, politologem Zdeňkem Zbořilem a režisérem Josefem Dlouhým. Projekt počítá s oslovením pracovníků muzeí, historiků, majitelů dobového materiálu a dalších. Získaný materiál bude poté na DVD uložen na městské a obecní úřady, dále bude předán k prezentacím na základní školy, do infocenter a knihoven, muzeí, vše s cílem rozšíření široké veřejnosti.

Na počátku projektu Václava Šmeráka byl vydán demo snímek s prvními výpovědi, které byly pořízeny ve Vysokém Újezdě, v Krňanech a v rámci koncertu a besedy 17. listopadu 2007 za spolupráce starosty města Neveklova a senátora Karla Šebka. Materiál na demo snímku je hrubým sestříhem pořízených záznamů a naznačením samotné budoucí realizace projektu.

14. července 2007 byla uspořádána vzpomínková akce prvních vyklizených obcí Krňany, Třebosín, Teletín, Vysoký Újezd při příležitosti 65. výročí násilného vystěhování území mezi Vltavou a Sázavou s titulem „1942-1945 Vysídlení Neveklovska“. Pořadatelem se stal

Okresní úřad Krňany a pořádající obce. Nosnou částí vzpomínkové akce se stala vernisáž výstavy fotografií a dokumentů „Vysídlení 1942-1945“ ve výstavní síni Obecního úřadu Krňany. Součástí výstavy tvořily ukázky historických fotografií Svatojánských proudů a života kolem řeky Vltavy od Blanky a Honzy Reichardtových. Výstavu bylo možné navštívit do 28. července 2007. Poté byla přesunuta na Obecní úřad do Vysokého Újezdu a trvala do 11. srpna 2007.

17. listopadu 2007 byl ve Vysokém Újezdě uspořádán koncert v kostele Panny Marie v rámci Hudebního festivalu „Podblanický hudební podzim“. Pořadatelům koncertu se podařilo spojit kulturní zážitek s rozvíjejícím se projektem „Mezi řekami – Vysídlení obcí na Neveklovsku za druhé světové války.“ Koncert byl vyvrcholením výstavy a přednášek k 65. výročí vysídlení. Koncert současně oživil zájem o podobné produkce. Následoval koncert koled a připravovaly se podobné kulturní akce nesené v tématice vystěhování. V roce 2008 následoval další koncert jako kontinuum započaté tradice koncertů ve Vysokém Újezdě, s cílem podpořit kulturní činnost malých obcí na Neveklovsku.

24. října 2008 proběhlo v kostele Panny Marie ve Vysokém Újezdě premiérové představení prvního dílu dokumentárního filmu „Vystěhování – Die Aussiedlung“ a křest DVD, které obsahuje první část vzpomínek pamětníků na vystěhování Neveklovska. „Die Aussiedlung - Vystěhování“ je úvodní částí celého projektu. Autor projektu Václav Šmerák, kamera Jan Osten, scénář a režie Josef Dlouhý.

„Mezi řekami“ je zastřešující název projektu, který obsahuje první díl dokumentárního filmu „Die Aussiedlung – Vystěhování“. V této souvislosti se chystá taktéž vydání stejnojmenné publikace vzpomínek, výstava s konferencí k celé problematice a vznik webových stránek „Mezi řekami – Vystěhování“, kde budou postupně ke shlednutí vzpomínky pamětníků celého regionu. Projekt se orientuje na svou základní myšlenku, a to zachování a zpřístupnění vzpomínek doposud žijících pamětníků v jednotlivých obcích mezi řekami Vltavou, Sázavou a městy Benešov a Sedlčany.

Celý dokument trvá 27 minut a představuje úvodní část projektu se základní informací o osudu regionu ve středních Čechách. Natáčení prvního dílu ukázalo jistý přesah tématu a časového ohraničení. Ve vzpomínkách pamětníků nekončí vystěhování pamětníků rokem 1945, kdy se vystěhovaní obyvatelé vraceli do svých domovů, ale jejich vzpomínky sahají do doby kolektivizace zemědělství v padesátých letech, kdy opět přišli o svůj majetek.

Autor projektu předpokládá jeho finální dokončení v roce 2012, v době 70. výročí vystěhování Neveklovska. Projekt je rozvržen do pěti let. Do konce roku 2011 by mělo být

dokončeno filmové mapování regionu a vše by mělo nakonec završit odbornou konferencí. Součástí bude filmová přehlídka s odbornými tématy „etnické nesnášenlivosti ve světě“.

V současné době se připravuje pokračování dokumentu o koncentračních táborech na Neveklovsku. Jako další témata ke zpracování do budoucna je zmapování pohybu německých jednotek a jejich zbraní ve sledovaném území. Ke konci roku 2008 bylo autory projektu natočeno přes 10 hodin vzpomínek z 12 obcí. Další plánované téma ke zpracování by se mělo zabírat materiálem, který shrnuje období od první republiky po změnu v roce 1989. Autoři projektu spolupracují se Státním archivem v Benešově, ředitelem muzea Podblanicka Mgr. Radovanem Cáderem a Vojenským muzeem v Lešanech.

Projekt „Zítřka se stěhujem...“

Vzhledem k tomu, že žáci a studenti místních škol se o podstatné části regionální historie v hodinách dějepisu zpravidla nedozvídají, rozhodla se „Nejen Geografická Společnost“ oslovit žáky a studenty ze základních a středních škol v tomto regionu projektem „Zítřka se stěhujem...“ Autory projektu je neformální skupina „Nejen Geografická Společnost“ v čele s vedoucí projektu Veronikou Dvořákovou.

Hlavním cílem projektu je připomenou obyvatelům a široké veřejnosti důležitý milník v historii neveklovského regionu za druhé světové války, ze kterého bylo v pěti etapách nuceně vystěhováno více jak 17 000 obyvatel Neveklovska z důvodu zřízení vojenského cvičiště SS. Dalším cílem bylo pokusit se díky aktivní účasti žáků, studentů a mladých lidí navázat na nit, které přispěje k prohloubení vztahu obyvatel k místu, kde žijí.

Zadaný projekt byl určen pro školy a zájmové skupiny, žijící v oblasti bývalého cvičiště SS- Neveklovsko, Benešovsko, Voticko a Sedlčansko. Projekt byl rozdělen do dvou věkových kategorií. První věková kategorie zahrnovala 2. stupeň základních škol a zájmové skupiny do 15 let. Druhou věkovou kategorií tvořily střední školy, gymnázia a zájmové skupiny do 19 let.

Projekt se skládal ze dvou částí. První část „fotodokumentární“, v této části žáci a studenti měli nalézt fotografie míst z období vystěhování obyvatel regionu během druhé světové války z důvodu zřízení vojenského cvičiště SS a nafocení těchto míst, jak vypadají nyní. Druhá část „literární“ byla založena na vyhledání a zaznamenání výpovědí pamětníků, kteří toto období prožili a byli ochotni svůj příběh vyprávět. Žáci a studenti měli za úkol příběh zpracovat spolu s poznatky z knižních publikací, archivu a sepsat ve formě reportáže.

Projekt byl podpořen z programu „Make a Connection - Připoj se“, který je společným programem Nadace rozvoje občanské společnosti a společnosti Nokia. Program „Make a Connection – Připoj se“ se zaměřuje na pozitivní rozvoj mladých lidí, program je určen všem

mladým lidem ve věku od 16 do 26 let v celé České republice. Hlavním posláním programu je podpora dobrovolnictví a aktivní zapojení mladých lidí do komunity, ve které žijí. Mladí lidé mohou v rámci programu získat finanční podporu až 30 000 Kč na svůj vlastní projekt, zrealizovat ho a získat tím také mnoho nových zkušeností a dovedností pro život. Témata projektu nejsou omezena, projekty však musí být zaměřeny směrem k podpoře komunity, ve které mladí lidé žijí. Podstatnou podmínkou účasti v programu je dobrovolnický charakter projektů, ochota realizačního týmu zapojit se bez nároku na finanční ohodnocení. Projekty se mohou pohybovat na poli sociální, ekologické, sportovní, kulturní a jiné oblasti.²⁴⁷

18. února 2009 odvysílala ČT24 reportáž²⁴⁸, ve které Nadace společnosti vyzývá mladé lidi: "Připoj se!" Zájemci od 16 do 26 let mají možnost získat peníze na užitečné projekty, které by pomohly vylepšit prostředí, ve kterém mladí žijí. Mimo jiné je reportáž věnována projektu „Zítř se stěhuju...“, skupina mladých lidí se rozhodla připomenout důležité období v historii regionu.

Uzávěrka přihlášených projektů byla stanovena 27. února 2009. Do projektu se zapojilo celkem 7 skupin z pěti škol.²⁴⁹ 27. března 2009 se konalo slavnostní vyhlášení výsledků projektu v aule základní školy v Neveklově. V sále se shromáždilo kolem 120 žáků a studentů a široká veřejnost. Celý program moderovala Kateřina Roušavá. Úvodní program vyplnil zpěv a přednes básně. Poté se představila vedoucí projektu Veronika Dvořáková, uvedla důvody, proč „Nejen Geografická Společnost“ zaměřila svou pozornost na téma vystěhování Neveklovska za druhé světové války. Přiblížila aktivity Nadace rozvoje občanské společnosti (NROS), která projekt finančně podpořila. Následovalo vyhlášení nejlepších projektů. Cenu za nejlepší literární část předal regionální spisovatel Bohumil. Ježek žákům ze 2. Základní školy Propojení ze Sedlčan. Cenu za nejlepší fotografickou část byla předána z rukou Hany Zákostelné, zástupkyně Muzea umění v Benešově, žákům ze Základní školy Krhanice. Za nejlepší fotografickou prezentaci byli oceněni studentky Obchodní akademie Neveklov režisérem dokumentu „Mezi řekami – Vystěhování“ Josefem Dlouhým. Poslední ocenění, Cenu města Neveklov, předal Janu Jiráňovi z Gymnázia Benešov místostarosta obce Neveklova Ing. Jan Slabý. Závěrem celého programu přítomní shlédli dokumentární film režiséra Josefa Dlouhého a autora scénáře Václava Šmeráka „Mezi řekami – Vystěhování“.

²⁴⁷ <http://www.pripojse.cz> <15.7.2010>

²⁴⁸ www.ct24.cz/regionalni/stredni-cechy-a-praha/45975-grantovy-program-pripoj-se-je-sanci-pro-mlade/

²⁴⁹ Za **Gymnázium Benešov** Jan Jiráň, za **OA Neveklov** Marek Skupa, za **2. ZŠ Propojení Sedlčany K.** Brunová, T. Repetná, O. Delijannis, J. Janoušek, A. Kruchňová, E. Neradová, T. Nováková (4), za **ZŠ Krhanice** - P. Beránek, M. Filip, J. Šmíd (5), A. Veselá, V. Voláková (7), **ZŠ Neveklov** - sl. Neradová. <http://www.zitrasestehujem.cz> <15.7.2010>

Zástupcům „Nejen Geografické Společnosti“ se podařilo naplnit cíl svého projektu, dostat do povědomí studentů a veřejnosti informace o podstatné události za druhé světové války.

Získané fotografie budou prezentovány ve formě putovní výstavy, které si mohou školy zapůjčit k seznámení sledované problematiky žáků, studentů a spoluobčanů. Získané příběhy pamětníků budou nabídnuty ke zveřejnění místním i celorepublikovým periodikům, literární práce budou otisknuty v regionálním tisku. Školy zúčastněné v projektu obdrží DVD se všemi zrealizovanými výstupy.

5. ZÁVĚR

Napsaná diplomová práce předkládá současný stav vzpomínkových vyprávění na Neveklovsku, které bylo násilně vysídleno nacisty pro účel zřízení cvičiště zbraní SS za druhé světové války. Hlavním cílem a výsledkem práce je analýza vzpomínkových vyprávění z vybrané lokality „Neveklovsko“, ve smyslu komparace a aplikace teorií, které se zabývají tímto tématem z řad významných folkloristů, kteří se tímto žánrem dlouhodobě a hloubkově zabývali se sběry vzpomínkových vyprávění, které jsem získala v průběhu vlastního terénního výzkumu. Dalším cílem analýzy bylo nalézání společných rysů vzpomínkových vyprávění, témat a námětových okruhů. Na základě vybrané literatury, která se zabývá vzpomínkovým vyprávěním a vlastního terénního výzkumu se potvrdily či vyvrátily některé již řečené teorie.

Současně cílem diplomové práce je na základě terénního výzkumu zjistit aktuální stav, resp. odraz násilné válečné perzekuce v soudobé společnosti a jeho budoucí životaschopnost. Zda fungují generační přenosy traumat v takto specificky vyhraněném území a jaké jsou šance, že historie a vzpomínky neupadnou v pozapomnění.

Z hlediska literatury byly pro mě zásadní publikace vydané etnologem Jaromírem Jechem, který se aktivně a dlouhodobě zabýval tematikou vzpomínkových vyprávění z Neveklovska. Vycházím tedy zejména z Jecha, ovšem velice přínosné byly také publikace vydané Melicherčíkem, Michálkem, Sirovátkem, Šrámkovou či Benešem, kteří se danou problematikou zabývali dříve, v současnosti se danou problematikou zabývá například Hana Hlôžková.

Zpracování historie vystěhovaného Neveklovska nebylo pro moji práci zásadní, ale stalo se nezbytnou složkou, která uceleně přibližuje situaci v zabraných oblastech za druhé světové války. Tento přehled slouží ke snazšímu pochopení a k orientaci v historických souvislostech vyprávěných vzpomínek od informátorů.

Ve vlastním terénním výzkumu byli dotazováni informátoři z oblasti Neveklovska, konkrétně z Neveklova, Křešic, Vrchotových Janovic, Břevnic a Benešova.

Výběr informátorů byl poměrně náhodný. Vybírala jsem si jak informátory, kteří byli vystěhovaní, tak ty, kteří zde během okupace zůstávali. Jako cennější se mi jevily výpovědi svědků, kteří v zabraném území Neveklovska za války přímo působili či zůstávali i s rodinami a pracovali zde pro Němce jako zaměstnanci. Lidé vystěhovaní ze svého domova jsou omezeni vzpomínkami ze samotného aktu vystěhování a vzpomínkami na návrat a rekonstrukci po válce. I když v některých případech tzv. „přestěhovalci“ líčí zajímavé vzpomínky ze svého nového bydliště, například srážky s nacisty, stavění barikád apod.

Podstatnou roli pro tento výzkum hrálo momentální rozpoložení a nálada samotných informátorů, neméně podstatný byl aktuální zdravotní stav informátora. To se mi potvrdilo při opakovaném terénním výzkumu, při opětovném rozhovoru s respondentkou se mi dostalo mnohem více informací, než při našem prvním setkání. Potvrdila se mi také teorie, že při opakovaném terénním výzkumu některé příběhy začíná vypravěč sám a spontánně, bez vyzvání, sám se k nim podruhé při opakovaném sběru vrací a podává je pokaždé poměrně shodně. Znamená to, že tyto povídky žijí v pamětech vypravěčů.

Při vyhodnocování informací o vyprávění z okupace, odbojového hnutí a osvobození se ukázalo výjimečné postavení roku 1975, tedy roku oslav třicátého výročí ukončení osvobozeneckých bojů, pro existenci a podmínky života vzpomínkového vyprávění s touto tematikou. Tehdy se podařilo shromáždit celou řadu látek, které bychom nyní zjišťovali velmi obtížně.²⁵⁰

V některých bodech je možné na materiálu získaném na Neveklovsku potvrdit zjištění badatelů, zkoumajících tuto problematiku v jiných oblastech.²⁵¹ Od dosavadních příspěvků se ovšem liší náš pohled, zejména orientací na nejmladší věkové vrstvy, které prožili období druhé světové války, resp. se jedná o pamětníky, kteří jsou poslední generací, která může doložit své svědectví, v době války jim bylo mezi 9 až 24 lety. Současné příspěvky se liší od těch dříve získaných také faktem, že byly nasbírané v poněkud odlišném a do jisté míry výjimečném období existence těchto vzpomínkových vyprávění.

Na základě získaných informací z tohoto období a na základě relativně bohatého výskytu těchto vyprávění, však není možné konstatovat jejich trvalé rozšíření. Je možné si povšimnout sociálních souvislostí, které se podílí na vývoji vyprávění. Například interpreti paměti z řad odbojových pracovníků se charakterizují vyšším věkovým průměrem. Střízlivou úvahou lze dojít k závěru, že jen omezený výběr povídek, bude pravděpodobně přijímán i v budoucnu do repertoáru mladších generací, například se jedná o povídky, které jsou charakteristické svou „neslýchaností“ a „nevidaností“, ze života prostých odbojových pracovníků a další²⁵².

Pokud se podíváme na seznam materiálu, který obsahuje zaznamenaná vyprávění a vzpomínky, je možné souhlasit s tvrzením Marty Šrámkové, která se touto problematikou na

²⁵⁰ HRNÍČKO, Václav: Dětské publikum a vzpomínková vyprávění z let 1939-1945. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1979- číslo 2, s. 85.

²⁵¹ Jedná se o české a slovenské badatele, kteří prováděli výzkumy na našem území. Především to jsou práce Andreje Melicherčíka: Boj proti fašismu za Slovenského národního povstania v ústnom podaní slovenského ľudu, in: Slovenský národopis IX, 1961, s. 358-395 a další. A práce Jana Michálka: Postava partizána v ústnom podaní, in: Slovenský národopis 22, 1974, s. 619-627; Spomienkové rozprávanie o Slovenskom národnom povstaní na Podjavorinsku, in: Slovenský národopis 12, 1964, s. 397-430; Výskum povstaleckej tematiky v ľudovej slovesnosti na Slovensku, in: Slovenský národopis 19, 1971, s. 525-533 a další.

²⁵² Při selekci sehraje významnou úlohu také fakt, že většinou tato vyprávění žijí jen ojediněle v repertoáru více vypravěčů a že jejich kolektivní povaha je proti ostatním žánrům lidové prózy oslabena. SIROVÁTKA, O.: Vzpomínkové vyprávění a jeho místo ve folklóru, in: Československá etnografie VII, 1959, s. 314.

základě materiálů z našeho území intenzivněji zabývala, zjistila, že „tato vyprávění mají na celém našem území v hrubém obrysu jednotný ráz... můžeme v nich najít i specifické místní a krajové rysy.“²⁵³ Vzpomínky a příhody z tzv. „vystěhovaného“ Neveklovska ve středních Čechách, vytvářejí pestrou mozaiku příběhů a detailů, které se týkají osudu vystěhovaných lidí z jejich domovů²⁵⁴ z území, ve kterém v posledních období války operovaly různé partyzánské skupiny a odbojové jednotky. Tématicky příznačná jsou také vyprávění o osudech transportů a vězňů z koncentračních táborů z vesnic Křešice a Vrchotovy Janovice.

Na základě vlastního terénního výzkumu bylo zjištěno, že odhadem více než osmdesát procent tématických okruhů, motivů a témat vzpomínkových vyprávění se vyskytly i ve vlastním sběru a potvrdily se tak některé již řečené teorie z řad folkloristů badatelů. Některá témata byla totožná či si byla velice podobná, ale některá témata se nevyskytla vůbec.

Veškerá zachycená vyprávění je možné rozdělit podle stupně rozšíření na čtyři skupiny: 1. obecně rozšířená ve všech lokalitách, 2. rozšířená jen v omezeném počtu lokalit, 3. vyskytující se jen ojediněle. Poslední 4. skupinu tvoří vzpomínky, které se ve vlastním terénním výzkumu neobjevily, ačkoliv na základě předcházejících výzkumů byly zaznamenány.

K obecně rozšířeným tématům patří: podání o vystěhovaných oblastech- zabírání rodné vsi Němci; obsazení území německými vojsky a jejich činnost; povídky z každodenního života v protektorátu; poslední dny války a osvobození- příchod Rudé armády, setkání s ruskými vojsky.

Vyprávění rozšířená vždy v několika lokalitách tvoří témata: německá persekuce a teror; utrpení českých lidí; povídky o totálním nasazení v rajchu, o útěku mladých lidí odtud a jejich skrývání; utrpení cizích zajatců; ilegální činnost s myšlenkou odporu a odboje- pomoc cizím uprchlíkům; o partyzánských skupinách; poslední dny války a osvobození- srážky s německými vojáky.

Ojediněle se vyskytující vyprávění jsou nejpočetnější a zahrnují témata: zabírání pohraničí a německá okupace v roce 1938; první střetnutí s Henleinovci; o činech a osudech ilegálních pracovníků a skupin; ilegální odbojová činnost- vzpomínky na zatčení, pobyt v žaláři, koncentračním táboře, výslechy na gestapu; pomoc partyzánům; střety partyzánů s nacistickými hlídkami, jednotkami; poslední dny války a osvobození- pobyt německých vojáků; podání o fenoménu za druhé světové války „Pérák“.

²⁵³ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 7.

²⁵⁴ JECH, J.: Lidová tvořivost slovesná stále žije. Lidová tvořivost, 2, 1951, s. 479-487; týž: O lidských dokumentech z Neveklovska. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Praha 1957, s. 39-57; týž: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid, 52, 1985, s. 144-158.

Vyprávění dříve zaznamenaná, ale v současnosti již nevyskytující se v repertoáru vypravěčů tvoří témata: pronásledování židovských občanů; dramatické a veselé situace při ilegální činnosti, převádění přes hranice protektorátu; bojové akce partyzánů; trestné výpravy partyzánských skupin; scény hrdinství a obětavosti partyzánů; slabosti a zrady partyzánů; poslední dny války a osvobození- události z frontových bojů a střelby.

Vlastním terénním výzkumem bylo zjištěno, že konkrétní tématické okruhy vzpomínkových vyprávění se vyskytují vždy ponejvíce tam, kde bylo jejich centrum nejintenzivnější, například vyprávění o koncentračních táborech na Neveklovsku bylo jasně soustředěno do vesnic na Olbramovicku, kde se koncentrační tábory vyskytovaly. Vyprávění na téma partyzánů se ve vesnicích Křešice a Vrchotovy Janovice nejvíce překrývá, neboť se zde nedaleko (u Minártic) ukrývali partyzáni a ve spojitosti s jejich činností vlivem samotné jejich přítomnosti byla také ilegální činnost místních obyvatel nejintenzivnější. Se vzdáleností narůstající od centra, zhruba do deseti kilometrů, ilegální a odbojová činnost a její ohlas v lidovém vyprávění slábne. Na Olbramovicku se táhne pásmo relativně nejintenzivnějšího rozšíření ve srovnání s ostatními směry. Je to způsobeno odezvou akcí, které podnikali partyzáni, kteří se ukrývali u Minártic nedaleko Vrchotových Janovic, kde především terén poskytoval optimální podmínky pro umístění skrýše za železniční tratí v lukách. Obdobně to je i s ostatními tématickými okruhy, jejichž výskyt dokládají ukázky vypravěčů ve čtvrté kapitole, na kterou odkazují.

Třetí okruh, ojedinele se vyskytující vyprávění jsou nejpočetnější. Zahrnují lokální a osobní příběhy, například vyprávění o leteckých akcích spojeneckých armád. Obyvatelé místních vesnic se mnohdy ocitli v roli diváků neobvyklé podívané. Vzhledem k neobyčejné působivosti a síle zážitků je možné, že do budoucna budou tyto události zpracovány folklórní prozaickou tradicí a stanou se součástí první nebo druhé skupiny.

Některé tématické okruhy jako bojové akce partyzánů; trestné výpravy partyzánských skupin; scény hrdinství a obětavosti partyzánů; slabosti a zrady partyzánů na Neveklovsku se ve vlastním terénním výzkumu nepotvrdily. Zřejmě proto, že informátorům těchto tematických okruhů bylo při Jechových výzkumech kolem 35- 40 let. Jaromír Jech provedl terénní výzkumy ihned po válce, měl tedy možnost se informovat respondentů v širší věkové kategorii, oslovil respondenty v rozmezí od 25 do 70 let. Jeho výběr informátorů tedy nebyl omezen věkem, jako v mém případě, a proto se setkal s mnoha vyprávěními na toto téma. Vyprávění o Pérákově nebylo ve vlastním terénním výzkumu zaznamenáno v povědomí

pamětníků, pouze v jednom případě. Fenomén pérák se vyskytl zejména u přestěhovalců, kteří se přestěhovali do lokalit kolem hlavního města²⁵⁵.

Velice zajímavý je získaný postřeh a současně paradoxem, že informátoři, kteří zůstávali v zabraném území, ve svých vzpomínkách hodnotí pobyt Němců na okupovaném území spíše bezkonfliktní, bez stěelby a poprav. V porovnání s příchodem Rudé armády, „osvoboditelé“ Rusové se jeví jako větší nepřítel, než samotní nacističtí Němci. Vzpomínky na Rusy jsou ve všech případech negativní a mají odstrašující tendenci. Vyznačují se násilnostmi na lidech-zabití, znásilňování či rozkrádání a destrukce majetku, krádeže drahocenností.

Až na výjimky²⁵⁶, informátoři nedisponovali širším povědomím o historických souvislostech a politických událostech v průběhu druhé světové války a krátce po ní. Důvod je prozaický, Neveklovsko se vyznačovalo spíše zemědělskou lokalitou a hlavní činností informátorů bylo převážně zaměstnání v hospodářství.

Na udržení tradice vzpomínkových vyprávění z okupace, odboje a osvobození působí nejvíce regionální tradice. Připomínání si tragédie, která postihla Neveklovsko je hlavně v zájmu veřejných institucí (Městský úřad v Neveklově, Sdružení obcí Neveklovska). Nejintenzivnější způsob komemorace je v podobě vzpomínkových akcí, které Městský úřad a Sdružení obcí pořádá.

V současné době dochází k jakési „renesanci“ vzpomínkových vyprávění. Dokládá to několik nových projektů, věnovaných vysídlení Neveklovska za druhé světové války, jedná se například o projekt „Mezi řekami“ nebo „Zítř se stěhujem...“. Záměrem prvního projektu je zdokumentování vzpomínek dosud žijících pamětníků a uložení pro budoucí generace s cílem varovat. Druhý projekt apeluje na absenci historického povědomí o Neveklovsku za druhé světové války u žáků a studentů místních škol, kteří se o důležité části regionální historie v hodinách dějepisu zpravidla nedozvídají.

Zdá se, že komemorace dějin vystěhovaného Neveklovska se ubírá správnou cestou, dějinné události sledovaného území se dostávají do širšího povědomí a zejména do povědomí mladších generací. Tato generace je zvlášť důležitá, neboť hraje podstatnou roli pro další přenos událostí a traumat z druhé světové války. Generace narozená po válce, cca patnáct let po osvobození, zná okupaci a odboj z vyučování dějepisu, z beletrie a z vyprávění rodičů pamětníků. Tito vypravěči znají tyto látky většinou jen pasívně a k jejich oživení u nich

²⁵⁵ Vyprávěla tak paní Zdena Šebková z Neveklova, za druhé světové války byla jejich rodina vystěhována do Kostelce: „*Já si na něj pamatuju... že rozřezával kožichy, že rozřezával nějaký kabáty, to bylo po Praze.. že tam jezdí pérák. Říkali, že snad skáče na pérách... sme se dycky báli... že jel kdesi v tramvaji a nějakmu rozříz kabát. Nevím jakej byl (jestli hodný nebo zlý) a rozřezával ty kabáty. Když byla pres vždycky v tramvaji, tak jednou pořád se tam na mě chlap furt tlačil, to sem se tak bála, aby mi něco neuřízнул, aby to nebyl pérák.*“

²⁵⁶ Výjimkou je pamětník Ladislav Marvan, který je kronikářem Vrchotových Janovic

dochází v případech, když mají možnost se k danému tématu vyjádřit nebo doplnit vyprávění o své získané zkušenosti. Nejmladší věková kategorie spíše neprojevuje zájem o vzpomínková vyprávění a o historické folklorní žánry vůbec. Bohužel se potvrdil i fakt, že informátoři nevypráví a nepředávají své paměti svým vnoučatům, až na malé výjimky. Hlavním důvodem je podle respondentů zejména nezájem vnoučat o sledovanou problematiku. Několik pamětníků zdůvodňovalo nekontinuitu přenosu vlastních vzpomínkových vyprávění z pochopitelné příčiny, jak vystihl například pan Marvan: „*von to nikdo nepochopí, ty děti to nepochopějí, ty řeknou: „to bylo tehdá“.* Prostě nikdo tomu nechce věřit s těchle mladejch lidu jako ste vy. To si nedokáže prostě jako uvědomit, jak to bylo, jak to bylo vopravdu vošklivý.“

Zpracovaná diplomová práce předkládá pouze vybrané problémy bádání a pro její komplexní zpracování je třeba daleko rozsáhlejšího výzkumu. Vzhledem k široké materiální základně (terénní výzkum, rozhlasové nahrávky, psané materiály úřední i soukromé povahy), je nutné se touto problematikou zabývat a rozšiřovat ji v průběhu dalšího bádání. Zvolené téma, které je předmětem bádání lze považovat za rozsáhlou problematiku, která vyžaduje i týmovou práci. Unikátem této práce je, že zde existuje vymezené území, kde se lze zabývat různými okruhy bádání, například- orální historie, kolektivní paměť, vzpomínková vyprávění či komemorace, problematika Places a non-places a předložená diplomová práce tímto směrem směřuje. Unikátem je také proto, že existuje mnoho materiálu, který je třeba zpracovat, roztrdit a interpretovat (například nahrávky Českého rozhlasu vystěhovalců, materiály úředního a soukromého charakteru, písemné pozůstalosti či komemorace, archivní prameny).

Smyslem dalšího pokračování práce je dospět k teoretickým závěrům, týkající se problematiky vzpomínkových vyprávění a kolektivní paměti (fenomén kolektivní paměti), dále vysvětlení povahy zvoleného prostoru výzkumu na základě nejnovějších publikací (například Marc Augé, Non- places).

Budoucí bádání by se mělo pokusit podat ucelenější obraz sledované problematiky, neboť naposledy byla tato tematika uceleně zkoumána v 70. letech 20. století, kdy byl proveden poslední terénní výzkum tohoto typu ve sledovaném území. Cílem bude také upozornit na tuto historickou událost, která pomalu upadá v pozapomnění a hrozí tak zánik přenosu traumat dalším generacím.

Vzhledem k časové náročnosti tohoto výzkumu nebylo možné navštívit všechny dosud žijící aktivní vypravěče. Autentická svědectví pamětníků mají vysokou hodnotu, neboť se jedná o výpovědi téměř posledních žijících informátorů a další výzkumy vzhledem

k vysokému věku informátorů zaměřené na toto téma nebude již pravděpodobně do budoucna proveditelné, a proto je potřeba zaznamenat výpovědi dalších pamětníků, v co nejkratší době. Jedná se mnohdy o informátory, kteří mohou osvětlit některé historické momenty, nad kterými stále visí otazníky. Velice zajímavá bude jistě výpověď informátora, který pracoval na Hradištku od začátku výstavby koncentračního tábora až do konce druhé světové války jako zedník.

Současně čekají na své zpracování nahrávky na magnetofonových páskách vystěhovalců, které byly natočeny zhruba v 60., 70. letech minulého století Českým rozhlasem. Tyto nahrávky má k dispozici archiv Českého rozhlasu a základní škola v Neveklově.

Zpracování pole orální narativity- vzpomínkových vyprávění, vyprávění ze života či memorátů může ukázat jejich možnosti proměny v širokém průsečíku disciplín jako je folkloristika, etnologie, lingvistická antropologie, kulturní antropologie, psychologie, psychoanalýza a historiografie. Dále nástup moderní folkloristiky- městské legendy a fámy, studium fiktualit (Petr Janeček).

Význam orální narativity je zejména pro studium moderních českých dějin a pro studium historické literatury, týkající se druhé světové války a okupace (Jan Kuklík, Jan Gebhart).

Využití metody orální historie do budoucna znamená, zkombinovat oba její přístupy, a sice kvalitativní a kvantitativní přístupy. Této metody je možné využít při základním výzkumu- zmapování a interpretace určité historické události, problému nebo fenoménu ve sledovaném území, za pomoci orálně- historických pramenů. Nejde pouze o vlastní sběr materiálu, ale především o interpretaci a začlenění do obecného historického kontextu. A tak za pomoci orální historie podstatně přispět k obecnému poznání dějin za pomoci výzkumu „dějin viděných zdola“. Tento výzkum může přinést takové svědectví jako například poznání motivace činnosti jednotlivců, jejich postojů a názorů nebo jejich retrospektivní interpretace, mechanismy fungování informačních a rozhodovacích procesů v rámci určitých dobově podmíněných skupin a kolektivů (partyzánské hnutí, opoziční skupiny v době války apod.).

V současné době jsou k dispozici nahrávky v archivu Českého rozhlasu, pořízené v 60. a 70. letech 20. století ve sledovaném území Neveklavska, které zachycují rozhovory s „vystěhovalci“ a těmi, kteří v „zabraném“ území zůstali jako zaměstnanci Němců. Dále je připraven materiál, který se nedávno našel na půdě pana Červenky v Benešově, který se týká zpravodajské činnosti na Benešovsku během druhé světové války. Tento materiál původně patřil panu majoru pěch. Karlu Voleveckému, bývalému veliteli jednotek odboje v prostoru Benešova. Pozůstalost obsahuje zprávy o podzemní zpravodajské činnosti proti Němcům od roku 1939, zprávy o organizaci a činnosti jednotek odboje v prostoru Benešov. Dále zprávy o

postupném obsazování vesnic jednotkami SS, došla hlášení o pohybu jednotek SS a jejich činnosti v prostorách zabraných Němci, o ilegální činnosti místních obyvatel, o partyzánské činnosti a další. Materiály jsou v kopiích, ale i originálech.

Komparace mentálních map (v rámci fenoménu kolektivní paměti) v 60. letech 20. století (nahrávky výpovědí vyhnanců Českého rozhlasu z tohoto období) versus současné mentální mapy a způsob jejich přenosu budou jistě zajímavou sondou, která také čeká na své zpracování.

Stejně tak vysvětlením povahy zvoleného prostoru výzkumu na základě nejnovějších publikací (například Marc Augé, Non- places) lze dojít k zajímavým teoretickým závěrům.

POUŽITÁ LITERATURA

ADAMEC, Josef: Štramberk a německá okupace 1939-1945. Město Štramberk 2005.

BENEŠ, Bohuslav: Jan Michálek: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Krajské stredisko ľudového umění ve Strážnici 1988- číslo 1.

FIERLINGER, Zdeněk- PEŠKA, Zdeněk- DVOŘÁK, Josef: Neveklovsko žaluje. Praha 1947.

Podblanicko ve vzpomínkách a fotografiích. Benešov 1965.

HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef –REINŠTEIN, Čeněk –TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.

HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 17-38.

HORELOVÁ, Eliška: Kluci ze zabraného. Praha 1979.

HRNÍČKO, Václav: Dětské publikum a vzpomínková vyprávění z let 1939-1945. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1979- číslo 2.

JECH, Jaromír: Vyprávění ze života. Československá ethnografie 4, 1956, s.201-202.

JECH, Jaromír: O lidských dokumentech z Neveklovska. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Ed. Jiří Tywoniak. Praha, Okresní vlastivědné muzeum a Dům osvěty v Benešově, 1957, s. 39-57.

JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 144-158, 7 obr. + 1 mapka.

KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 27, 1986, s. 271-299.

- MĚCHURA, V.: Nejen Neveklovsko varuje a nezapomíná. 65 let od vysídlení části středních Čech. Klub českého pohraničí, o.s.
- MELICHERČÍK, Andrej: Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní. Národopisný zborník MS, 6-7, 1946, s. 200-202.
- MELICHERČÍK, Andrej: Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu. Slovenský národopis, 9, 1961.
- MICHÁLEK, Jan: Spomienkové rozprávanie s historickou tematikou. Bratislava 1971.
- MICHÁLEK, Jan: Spomienkové rozprávanie o Slovenskom národnom povstaní na Podjavorinsku. Slovenský národopis, 12, 1964, s. 397-430.
- MICHÁLEK, Jan: Slovenské národné povstanie v ľudovom rozprávaní. Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe, Bratislava 1974, s. 85-148.
- MICHÁLEK, Jan: Keď je dobrá klobása. Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu. Bratislava: Tatran 1987.
- MICHÁLEK, Jan: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Bratislava: Veda 1985.
- NOVOTNÝ, Lukáš: Historická paměť podle Maurice Halbwachse. Socioweb 4/2007, rubrika Teorie pro všechny. <http://www.socioweb.cz> <1.7.2010>
- ROBEK, Antonín: Lidé bez domova. Praha 1980.
- SIROVÁTKA, Oldřich: Keď je dobrá klobása. Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu. Krajské stredisko ľudového umění ve Strážnici 1989- číslo 3.
- STANĚK, Stanislav: Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 16, 1975, s. 197-236.

SEJK, Michal: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku. FFMU Brno 2005.

ŠKORPIL, Bohumil: Paběrky. Příbram 1948.

ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975- číslo 1.

TYWONIAK, Jiří: Léta okupace na Benešovsku I. (1939-1942). Okresní muzeum v Benešově 1987.

VRLOVÁ, Markéta: Psané skály. Praha 1949.

VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007.

VANĚK, Miroslav: O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty. Ústav pro soudobé dějiny AV, v.v.i. Praha 2007.

INTERNETOVÉ ZDROJE

http://cs.wikipedia.org	<7.2.2008>
http://www.postbellum.cz	<1.4.2008>
http://www.zapomenutihrdinove.cz	<1.4.2008>
http://www.zivapamet.cz	<15.3.2008>
http://www.coh.usd.cas.cz	<20.3.2008>
http://www.zasvobodu.cz	<10.5.2008>
http://lidemesta.cz/assets/files/Sedlak.pdf	<10.7.2010>
http://www.clavmon.cz	<10.7.2010>
http://www.mix.cz/clanky/2008/13371-mezirekami-zachycuje-vzpominky-pametniku-valky	<10.7.2010>
http://www.pripojse.cz	<15.7.2010>
http://www.zitrasestehujem.cz	<15.7.2010>
http://www.socioweb.cz	<1.7.2010>
http://press.avcr.cz/	<1.7.2010>
http://www.pametnaroda.cz	<1.5.2010>

TEXTOVÉ PŘÍLOHY

Text č. 1: Základní údaje o informátorech

Text č. 2: Dotazník pro informátory

Text č. 3: Ukázka výpovědi informátorky Marie Kubrové, pořízené 20.4.2008

Text č. 4: Přepis paměti informátora Ladislava Marvana, pořízených 1.8.2010

Text č. 5: Přepis paměti informátorů Mileny Kunešové, Ludmily Havlínové a Milana Hrubého, pořízených 24.7.2010

Text č. 6: Ukázka výpovědi informátorky Ludmily Mrhové, pořízené 23.3.2008

Příloha č. 1: Základní údaje o informátorech

Věra Richterová, * 2.10.1936 v Praze

Zdena Šebková, * 22.2.1927 v Neveklově

Marie Brožková, * 23.3.1924 v Neveklově

František Bumbálek, * 4.11.1905 ve Stranném

Marie Kubrová, * 28.11.1921 v Neveklově

Ludmila Mrhová, * 23.5.1925 v Mukařově

Milena Kunešová, * 2.12.1924 v Křešicích

Ludmila Havlínová, * 28.10.1923 v Křešicích

Ladislav Komenda, * 15.6.1932 v Benešově

Ladislav Marvan, * 15.7.1926 ve Vrchotových Janovicích

Milan Hrubý, * 16.3.1952 v Benešově

Emil Bumbálek, * 21.3.1952 v Benešově

Příloha č. 2: Dotazník pro informátory

DOTAZNÍK PRO PAMĚTNÍKY „VYSTĚHOVANÉHO NEVEKLOVSKA“ ZA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Jméno a příjmení:.....

Rok a místo narození:.....

Současné bydliště:.....

- 1) Jaké máte vzpomínky a příhody ze zabírání pohraničí v roce 1938?
(Příchod Němců, vojáci na hranici, zábor rodné vsi...)
- 2) Kde jste bydleli za okupace? Museli jste se vystěhovat? Pokud ano, kolikrát a kam? V jaké etapě.
- 3) Vaše první setkání s Němci.
- 4) Kolik lidí zůstalo ve vesnici a kolik se jich vystěhovalo? (Kdo, kam?) Vrátili se všichni?
- 5) Jaké bylo vaše (rodičů) zaměstnání před válkou a jaké za války? Co se změnilo a proč?
- 6) Bydleli Němci ve vsi nebo okolí? Co dělali?
(Střelnice, pozorovatelny, SS Hofy...)
- 7) Jak se k vám či k ostatním chovali Němci? Jak při stěhování, během války a při kapitulaci?
(Frontové boje, střety s nacistickými vojsky, trestné výpravy, teror na civilních obyvatelích, utrpení českých lidí, utrpení cizích zajatců, scény hrdinství, obětavost, slabost a zrada, střety a střelby, popravy, nasazení v rajchu či útěk z rajchu, útěk hledaných lidí a jejich ukývání, Židé a jejich osudy z vesnic, denní režim v zabraném území- povolenky, zákazy, groteskní situace, překvapující situace apod., fenomén Pérák.)
- 8) Máte zážitky s partyzány? Pomáhali jste partyzánům?
- 9) Ilegální činnost
(Zatčení osob, výslechy gestapem, pobyt v žaláři, pobyt v koncentračním táboře, odpor a odboj, vzpoury, pomoc cizím uprchlíkům- Rusům, Polákům, Francouzům.
- 10) Lidé měli často schované zbraně. Schovávali jste zbraň? Kde je schovávali a kde zbraně skončily.
- 11) Co bylo za války jednodušší než jindy a co bylo zvláště složité nebo nebezpečné?
- 12) Co bylo ve vsi za války poškozeno nebo zničeno?
(Domy, ploty, pole, sochy, kaple, zanechání min a zamoření území jedy, otrávené studny...)

- 13) Zahynul za války někdo z vaší rodiny, z blízkých nebo z vaší vesnice? Za jakých okolností?
- 14) Poslední dny války a osvobození.
(Otočila se situace? Odplata Němcům či pomoc Němcům)
- 15) Příchod Rusů a jejich chování, střety Rusů s Němci.
- 16) Jak se vystěhovaní lidé dívali na ty, kteří zde zůstali a sloužili Němcům?
- 17) Vrací se vám vzpomínky, traumata?
- 18) Jaká byla Vaše nejhorší chvíle?
- 19) Vyprávíte vaše osudy dětem, vnoučatům?
- 20) Máte dnes odpor k Němcům?
- 21) Dokážete si představit zrušení Benešových dekretů?

Příloha č. 3: Ukázka výpovědi informátorky Marie Kubrové, pořízené 20.4.2008

Marie Kubrová, * 28.11.1921 v Neveklově

(Poznámka autora: J.Š.- tazatel, M.K.- respondent, M.P.- Martina Pacltová, dcera respondentky).

J.Š.: V době okupace, vy jste zde zůstávala nebo jste byli vystěhovaní?

M.K.: Vystěhovaní jsme byli, ale já sem byla zaměstnaná v tom bódmamtě, co vyřizoval ty pozemky a tady to vyvlastňoval.

M.P.: A ve Vlašimi to bylo, že jo?

M.K.: Ne ve Vlašimi to sem byla na pracáku a já sem se sem právě jezdila dívat a napsala sem si vždycky takovej.. já sem uměla napodobit toho našeho řiditele podpis, a tak sem si vždycky napsala, že jedu sem k Léblově- to byl SS Oberforvalte a ten tady pak ho sem nepustili, ten byl při Němcích ten Lébl.

Ten měl tady to zahradnictví..

A tady si všecko okupoval (respondenta ukazuje na své pozemky, zahradu a dvůr) a to sme měli až tady kvěťáky měl nasázený, ten tady měl úplný latyfundie, ten Lébl. Na našich pozemních, vedle těch sousedů. Ten tady kraloval.

J.Š.: Vy jste byla vystěhovaná v kolikátém roce?

M.K.: My jsme byli vystěhovaní, ve čtyřiačtyřicátom v lednu jsme se museli vystěhovat. Tatínek náš nemusel, kdyby bejval tady chtěl zustat, protože voni ty Němci sem chodili a von jim dělal různý kufry a takový věci všechny možný co chtěli a...

M.P.: ...byl truhlář a oni tu řemeslníky chtěli tady, že jo?

M.K.:...ale tatínek právě říkal voni sem lítají a chtějí, aby si s nima mluvila německy, pak ještě tě zavřou, že jo, tak radši se vystěhoval.

J.Š.: Takže ze strachu o vás a o rodinu se radši vystěhoval?

M.P.: A nechtěl taky asi dělat pro Němce, že jo?

M.K.: No pro Němce, no právě.

J.Š.: A kam jste se vystěhovali?

M.K.: Do Kublova u Zdic, u Berouna to bylo.

J.Š.: Takže vy jste se stěhovali v té poslední fázi?

M.K.: To byla asi poslední fáze. To bylo v lednu čtyřycet čtyry a v pětaštyřicátom jsme se stěhovali zpátky.

M.P.: Rok jste tam byli jenom, jo?

M.K.: Nó, přes rok, půldruhého roku.

J.Š.: A co jste si mohli sebou vzít, protože v posledních fázích si lidé už toho vzít mnoho nemohli?

M.K.: Voni nám zjednali auta, někdo se taky stěhoval jenom třeba do vesnice nebo tak, tak ty se mohli stěhovat třeba koňma. Ale nám dali jako auta, pak už, na stěhování.

J.Š.: V těch Zdicích jste tedy byli do konce války a pak jste se vrátili?

M.K.: Ano.

J.Š.: A jak to tady vypadalo? Jak vypadal váš dům?

M.K.: No jak to tady vypadalo, bylo to hrozný, takhle tady trávy bylo

M.P.:...ve studni byl mrtvej kůň si říkala...

M.K.: ... a francouzský vojáci tu lítali, voni snad je naverbovali taky ty Francouze a bylo tady většinou ty Francouzi ke konci války.

J.Š.: A to bylo když jste se vrátili, tak tady ještě byli Francouzi?

M.K.: To už ne.

J.Š.: Takže to bylo v době, kdy jste v Neveklově ještě zůstávali?

M.K.:... když naší už tu nebyli a já sem vždycky na kole se jela podívat, jak to tady vypadá a tak to byli samí Francouzi tady.

M.P.: Voni tu byli nějaký Francouzi, ale co tedy byli společní jakoby s Němcema, prej.

M.K.: Voni je naverbovali.

J.Š.: A to jste se nebála, když jste sem jezdila na kole?

M.K.: No, když takhle šel celej štrúdl po celý silnici, to sem se bála. Ale voni někdy se ani... jenom tak pokřikovali, ale jinak se mě nevšimli.

J.Š.: To jste ale musela mít propustky nebo povolenky..

M.K.: No já sem si napsala vždycky takový potvrzení, uměla sem napodobit toho Němce řiditele podpis, tak sem si to napsala, že jedu k tomuhle právě SS Partnerovi Léblovi pro zeleninu třeba nebo že tam jdu něco obstarávat no a nikdy se mě nikdo ale na nic neptal. Měla sem sice potvrzení, ale nikdo mě nikdy nezastavil.

J.Š.: A to jste se nebála?

M.K. Asi neměla pocit strachu, protože byla ještě mladá. Kolik ti bylo mami let?

M.K.: Bylo mě asi třiaadvacet.

M.P.: V tomhle věku ještě člověk ten pocit strachu nemá.

J.Š.: Jaké bylo vaše první setkání s Němci? Pamatujete si, jak Hitler začínal obsazovat pohraničí? Nebo jste se setkala poprvé s Němci až tady, když přišli?

M.K.: No, až tady asi..

M.P.: Mami, ty už jsi je znala, ty jsi byla rok v tom Ústí jako v Sudetech přece.

M.K.: No tam sem byla, se učila německy, to mě tam rodiče dali na výměnu. Dřív se to tak dávalo jako na výměnu.. sem přišla německá holčička a já šla zase tam, na dva měsíce sem byla, pak sem tam chodila rok do školy.

M.P.:... a naučila jsi se perfektně německy.

M.K.: Ta holčička se tu učila česky a já zas německy.

J.Š.: Takže obsazení Sudet si pamatujete?

M.P.: To tam nebyla, ale říkala jsi mami přece, že už se tam ty Henleinovci sdružovali, když si tam byla. Tos mi vyprávěla nějaký příhody. Kolik ti bylo, šestnáct když jsi tam byla v těch sudetech?

M.K.: No, asi patnáct.. sem tady vyšla školu, no a tak mě tam dali.

M.P.: Ale říkala jsi, že tam chodili v těch bílejch podkolenkách a v takových těch oblecích jako takový se sdružovali..už v té době vlastně.

M.K.:...no to jo... taky jednou šli takový lidi, takový jako primitivní a měli takový prapor nesli a já říkám ty pani, kdo to je? A vona říká „dasindíkomunisten“...se pamatuju, že říkala „dasindíkomunisten“ (smích).

M.P.: Tak ty tam se taky sdružovali

M.K.: No, ty s praporem a byli takový jenom vošklivě voblečený, jenom tak chudě, uboze.

J.Š.: A byla jste svědkem nějakých střetů v Ústí?

M.K.: No já sem byla v rodině potom a to na mě tatínek platil pětset korun měsíčně a ten Němec, ta jeho žena, ta jeho myslim uměla česky a myslim si spíš, že to byla Češka, ale neprohlásila se, ale ten Němec byl zuřivej, já sem si kolikrát chtěla pustit Prahu a von mi to nedovolil a řek, že Praha byla vodjakživa německá... ten byl hroznej tedleten, co sem tam se učila tu němčinu. Tak ten byl hroznej. „Praha byla vodjakživa německá“ mi říkal.

M.P.: Pak byla asi ještě ve škole v Praze, vid’? V anglickom ústavu, že jo a na té obchodní akademii.

J.Š.: Takže jste učila ještě anglicky?

M.K.: Ještě sem se učila...

M.P.: A z němčiny..

M.K.: Ještě sem byla do francouzskýho institutu už zapsaná, ale přišli Němci a už sem nemohla... já chtěla bejt stevardkou.

J.Š.: Když přišli Němci, odešla jste ze školy?

M.P.: Zavřeli školy, vid’?

M.K.: No, to bylo hrozný když v tý Praze přišli, voni, třeba sem byla někde v řeznictví a teď voni jako nerozuměli, tak chtěli, jestli někdo umí německy, tak já sem jim to dycky překládala. To byli hordy Němců, ty se tady živili.. v řeznictví, tam si nakoupili..

J.Š.: Takže vy si pamatujete příjezd Němců do Prahy?

M.K.: Do Prahy se pamatuju spíš než tady.

J.Š.: A jak se chovali?

M.K.: Nabubřelý, nafouklý... byli povýšený.

M.P.: No a potom mami, jak zavřeli školy, tak ty jsi šla pracovat? Když už jsi nemohla na ten francouzskej institut.

M.K.: Když sem šla, to bylo moje první místo, to sem šla na pracák, na úřad práce. A tam ten mě tam šikanoval ten Němec.

J.Š.: A tam byli úředníci Němci?

M.K.: Ne, Češi. To byl úřad práce, ale byli tam Češi. A ten jeden zapisoval poštu, a já sem vždycky když přišel anonym, a třeba na tydle vystěhovalce, a tak sem to vzala a zmačkala a zahodila. A von to tam napsal vám do tý knihy „Frojlan Boušová haben zu šlíst begešmisn“, že sem to zahodila, von to tam naspal.

M.P.: Von to našel v koši, že jo?

M.K.: Ne, von viděl, že já sem to před nim zahodila.

No a potom zase já sem se zastala těch vystěhovalců a voni na ně lidi psali anonymy, udávali je český lidi, a já sem dycky tu kartu.. měla sem tam spoustu těch karet, že jo, těch lidí.... tak sem tu kartu vzala vyhodila, aby už žádněj nemoh je vyzývat, že jo, aby jim nemoh psát...

M.P.: ...no, vyřadilas je s tý kartotéky tím pádem.

M.K.: Vyřadila sem je s tý kartotéky, no.

J.Š.: A kdyby jste je nevyřadila, tak oni by je vyslychali nebo by měli problémy?

M.P.: A nebo by byli šli na nucený práce taky, že jo.. kdyby to nevyřadila.

M.K.: No taky, ano.

J.Š.: A ta udání byla také z této oblasti? Z Neveklovska?

M.K.: Z týchle oblasti, představte si, že voni některý vystěhovalci, některý nebyli vystěhovalci... byli vystěhovaný a voni je ještě udávali.

J.Š.: A proč je udávali, z jakého důvodů?

M.P.: Třeba, že zabili prase, že jo?

M.K.: Napsali tam, že je zajímavý, že voni jako dou do Německa, do říše pracovat a tyhle ty vystěhovalci, vystěhovaný ty že vůbec žádněj nevolá... takle kolikrát tam psali.

M.P.: Ale mami, udali je třeba, že zabili prase nebo že prodali maso.. našli si důvod prostě když je chtěli zlikvidovat.

M.K.: No, no.. a taky, že nejdou do zaměstnání, že musej do tý kapslovny, to byla přece ta munyční továrna ve Vlašimi.. a že je nepředvolá nikdo. A potom ještě taky dávali je do kapslovny, tam třeba z Benešova. Dávali na převodní poukaz je do Vlašimi. A teď voni mi říkali, slečno prosim vás, my bysme si chtěli ještě vyprat a uklidit, prosim vás dejte nám to, prodlužte nám to, tam nám to v Benešově nechtěli prodloužit a tak nám prosim vás dejte nástup až za tejdén, my si doma uklidíme a uvaříme a já nevím co všechno chtěli.

Já jim to prodloužila. Potom některá to tam došla říct, že tam jaká je hodná slečna... ježíši a ten na mě přilít ten krempl, to byl vedoucí benešovského i tohodle toho vlašimského úřadu... no ten mlátil, přijel s holí a mlátil tam, že gestapo bude volat. To sem měla štěstí ale, že tam byl u něj jeden doktor a ten byl muj nápadník.. dycky dyž přišel do Vlašimi tak mě bral do cukrárny.. ten jedinež ho strh, aby prostě tam, no nedovolil mu to, aby zavolal na to gestapo.

J.Š.: A kdyby tam nebyl, co by se s vámi stalo? Gestapo by vás zatklo?

M.K.: Asi jo. Protože říkal, že teď že je, ten ajncas, že jako teď je válečná doba a já že si tohle dovolím, že von potřebuje každou sílu v tý muniční továrně a já že si tohle dovolím, jim prodlužovat jim dávat tejdén, jako aby si vyprali a tak.

J.Š.: A pak jste tam ještě zůstala?

M.K.: Potom řek náš tatínek, ty tam nemůžeš bejt, tebe by zavřeli, ty musíš dát vejpověď a pudeš sem k tomu bódnamtu, to není takový zlý zaměstnání.

Tak sem pak šla do toho bódnamtu a to sme byli v tom zámku vystěhovaný, ve Vojkově.

J.Š.: A tam bylo sídlo Bodenamtu (u)?

M.K.: Tam bylo sídlo toho bódnamtu.

J.Š.: A jakou práci jste tam dělala?

M.K.: Úřednici.

Příloha č. 4: Přepis paměti informátora Ladislava Marvana, pořizovaných 1.8.2010

Ladislav Marvan, * 15.7.1926 ve Vrchotových Janovicích

(Poznámka autora: J.Š.- tazatel, L.M.- respondent).

J.Š.: Vrchotovy Janovice byly vystěhovány v roce 1943, vy zde ale zůstal.

L.M.: Já sem byl převelenej do Baulajtnugdervafnes eses Selčany.

J.Š.: To jste si sám vybral?

L.M.: Ne, to mě převedli, musel sem tam jít, ale hned, to prostě to neexistovalo žádný rozhodnutí, jestli chci nebo nechci, prostě musel sem, protože já sem tam byl nasazenej jako takle... měl sem udělat schody do tý budovy, co byl ten pracák ve Voticích, já sem vyučenej tesařem. Nasadili mě tam, protože sem řek, že to dělat nebudu, že je to pro Němce a z toho důvodu mě poslali do rajchu jako. Měl sem jít a když už sem byl na nádraží v tom ve Voticích, že měl vlak vodjet, tak přijel ještě jeden s těch esesáků a řek, že mám vystoupit, sem vystoupil a že abych hned jel do Selčan. No tak sem jel do Selčan. A tím to vlastně pro mě skončilo. Ne, že by to skončilo, to neskončilo teda, ale tím to jako skončilo, ta říše.

J.Š.: Jak to vypadalo ve vsi po obsazení Německými vojsky?

L.M.: No dolehlo to, to je pochopitelný, že to dolehlo sem. Kdyš to vemu, tak tady bylo asi sedmnáct baráků, který zničili a pak to postavili znova. To bylo při stěhování. No prostě jim vadili, tak to zničili. A ty lidi se nevrátili už.

J.Š.: A vy jste bydleli kde?

L.M.: My sme zustali tady celá rodina, ale nejen my, zustali tady... táta byl porybnej, takže se musel starat vo rybníky. Takže porybneho potřebovali, tak tady musel zustat. Cestáři tady zustali, protože se museli starat vo cesty. Kdo eště, lidí kerý byli u dvora, ty sloužící u těch eses hófů, tak ty tady zustali všichni. Pekař zustal. Prostě to, co voni potřebovali, musel zustat. Tady kovář, ten se nesměl vystěhovat a vystěhoval se za každou cenu, prostě říkal: „já tady s Němcema nebudu, tak se vystěhuju!“. Tak se vystěhoval a druhej den pro něj přijeli a musel se nastěhovat zpátky. To neexistovalo, že by řek já se budu stěhovat. Musel tady zustat, byl tady, no jako kovář, voni potřebovali kováře, tak to tady jako zustal.

J.Š.: Jaké bylo teda soužití s Němci?

L.M.: Soužití s Němcema nebylo tak špatný, protože my sme dělali, to co voni potřebovali. Voni nás neterorizovali.. kontrolovali nás, každej měl auvajs svůj, a na tendle průkaz sme mohli jít ven a zase se vracet zpátky. Klidně, bezevšeho sem moh jít do zabraneho území, ale musel sem mít sebou tenhle průkaz. Bez toho bych se nevrátil. Dvakrát mě sebrali, to bylo

v noci, když sme se vraceli zpátky, protože já sem měl vlastní harmoniku, tak dycky sme někam vyrazili, byly tam ty tanečky a když se někde někdo jel, tak se to prostě zlikvidovalo a zábava je normální... no to se nesmělo, kdepák zábavy.

J.Š.: Kam jste chodil hrát?

L.M.: Třeba až na Hostišov. Kamkoliv, do těch Křešic, tam sme chodili dost často. Šlo to jedině tak, potajmu. No a právě v těch Křešicích sem byl, protože sem tam měl tu harmoniku, byli sme u tý kapličky tam, nó to sem celý viděl, tak jak to bylo, celý sem to viděl, do dneška na to nemůžu zapomenout. To bylo tak něco hrozného, že nemůže člověk přenést... takle jel ten velitel s těch Selčan, jel po silnici, v Křešicích se zastavil, protože viděl, že tam sou tydlety štráfátý, ty vězni z toho transportu, ty byli po celý vesnici. Tak nechal zastavit auto akorát u tý kapličky tam u nás, tam sme byli.. holky ňáký a todle, já sem tam hrál na harmoniku, no když přijeli, tak sme prostě zustali viset a... von vystoupil s toho, nevystoupil, ale vyles z toho auta a viděl toho trestance, tak vzal pistoli a namířil na něj zmáčk pistoli a vono to nevystřelilo. Tak prostě zařval, já nevím, „farn sí vajtr“ nebo něco takového, no tak ty se rozjeli, ujeli pryč a my sme si z toho dělali legraci, sme si říkali „vono jim to ani nestřílí“, no tak sme hráli dál, najednou se, to netrvalo snad ani deset minut, se to vrátili s autem spátky, plný auto Němců, všecko todle a ty tam vyskákali a už to začali střílet. Začali to hned bouchat. No tak, já sem nic jineho neznal, než abych tu harmoniku aspoň zachránil, tak sem to tach zasebou a utíkal sem po tý silnici pryč. A když sem přišl k tý hospodě, tam jak se ta, tak tam před nima, akorát před tou hospodou, klečel ten trestanec a ten řval: „nestrilaj, nestrilaj“, nebo něco takového, „mám doma děti“ a v tom to zařvalo a udělal „drrrrr“ takle a akorát mu to vzalo takle hlavu, ta mu vodpadla dolu na zem, no to bylo něco hrozného. No a to sem utíkal domu do Janovic teda, no a do dneška na to nemůžu zapomenout. To bylo hrozný. To se vrací, to se vrací, to bylo hrozný.

L.M.: Protože sme se rozutekli všichni a co postřileli, tak to tam leželo, tak to sesbírali, na to auto to naházeli, ty mrtvý, těch bylo asi sedmadvacet nebo tak ňák a vodvezli je na Libohošť. Dozvěděl sem se dodatečně, že to byli hlavně Francouzi, byli to cizí, ale hlavně Francouzi tam byli i další jiný. Ale dozvěděl sem se to z toho důvodu, že naproti (v Libohošti) byla taková chalupa, kde bydlel zaměstnanec, kterej byl u táty zaměstnanej a ten se tam koukal na to a viděl, jak tam jede a že tam něco dělaji, tak to sledoval, co se tam děje a když vodjeli, tak se tam došel podívat a už to bylo zahrabaný. Ty tam byli zakopaný, je tam hrobka velká.

J.Š.: Věznům z transportů bylo občas dovoleno jít do vsi si něco vyžebrot nebo se umýt k rybníku.

L.M.: No jo, to jim dovolili. Jenže byla smůla ta, že jel ten velitel s těch Selčan, to byl nákej štorbandfirer, nebo něco takovýho, ještě s jednou ženou tam byl, ale ta se vrátila spátky a postřílela potom toho u tý hospody ho vodstřelila a to bylo hrozný teda. Akorát vim, že ty lidi, co tam byli, voni tam stříleli až u tý kovárny, tam byla nahoře kovárna, no a u tý kovárny tam byli nákej Němci taky, tam někoho střelil a kdo to dostal, já nevím. Byl střelenej do nohy.

L.M.: Ty vězni s těch transportů byli hladoví, dyš je pustili s těch vlaků, ty tam trhali tu trávu a jedli to jen tak, jen trávu, protože to byl celej vlak lidí, kerý vezli a protože tam přijeli... takle předtim ten vlak kerej jel s těmadle trestancema, tak nacouvali až na tudletu trat' (Selčanku), to byl celej vlak těchletých trestanců a sestra moje byla zaměstnaná v Heřmaničkách, nebo tam někde a ty trestanci, jak... letěli s tím letadlem (spojenecká letadla) na ten vlak a viděli tam tu lokomotivu, tak začali do toho střílet, no lokomotivu voddělali, to je jasný, jinak se lidem nic nestalo, protože voni dyš něco stříleli, tak to dycky stříleli dobře, to nejdřív vyrazili zelenou, pak druhou zelenou, třetí zelenou, a pak šli na to a po třetí zelený neměl nikdo možnost se zachránit.

L.M.: To byly zelený varovací signály. To střelili zelenou, to bylo vidět, votočil se a vystřelil druhou zelenou, votočil se znova, vystřelil třetí zelenou a pak už konec, ať tam byl nebo nebyl prostě strkali do toho a tam to rostřelili to úplně. Vězni utekli z vlaku, těm se nestalo nic a todle to právě zůstali, potom lidi, kerý jeli v tom vlaku, tak ty vyskákali taky, sestra přišla domu celá vyděšená, ty věci, co měla sebou někde nechala, no tak no to sme měli takovýdle potíže všichni nákej. No a ty lidi, co byli ve vlaku, ty vyskákali všický, protože jak viděli, že je zelená... to bylo tady pod těma Křešicema.

L.M.: Zrovna tak, dyš sem měl, dělali sme v Dublovicích, a jeli sme domu, ale protože sme museli dělat, tam neznamenal, že by někdo nechtěl dělat, no tak sme dělali tak dlouho, dokat' neřekli dost. No tak nám řekli dost, tak sme jeli a ten myslel, že to stihneme na tu Selčansku, jo jenže to sme nestihli, akorát sme vodjeli a najednou zase ten leteckej nálet, viděl, že tam je auto německý, vystřelil jednu, druhou, třetí, votočil to a napral to tam do toho, my sme vyskákali všický ven, no voni rostřelili to auto, na hadry to bylo. To dyš rostřelil, to už nikdo nedal dohromady. To byly takový velký koule, tak pětcentimetrový, no velký silný, to dyš někam vletělo, to byl konec. No to sme viděli víckrát.

L.M.: Jak tady letěly ty dvě spojenecký letadla, kerý, stříleli po nich Němci. Letěli tady dvě, jeden a za nim druhej a tam nahoře tamdle na tý stráni, tam měli (Němci) kulometry, voni to byly spíš děla a prostě stříleli po těchletých... voni to tady vostřelovali víckrát, to jako tady sme měly věčně něco a sem viděl, jak letěj a tydlety začali po nich střílet po těch letadlech a to první letadlo trefili, to se rostříklo, to sem viděl právě, ta pravá púlka mu upadla, von

vyskočil ven a bylo to vidět, jak někam letí, katapultoval se a viděli sme jak dopad někde, tak tam ho chytli Němci samozřejmě a stříleli na to druhý a to druhý letadlo, to bylo to samý, jak po něm vystřelili, tak se tady rozlítlo, taky púlka a pak taky dolu. A toho chytli naši lidi někerý, ale mimo tohle území, u Bezmíře. Tam ho chytli, von tam byl skovanej v tom, tam bylo prostě byla to zastávka jako na nějaký letadlo, nebo na co já nevím a von se tam skoval a právě někerej ten chlap s toho Bezmíře to na něj prásk a tam ho chytli. Jo Čech to byl, pitomej, kdyby bejval ho nechal bejt, tak von by se někde skoval, tak by ho bejvali nenašli. Potom, jak je chytli, tak je vodvezli na Konopiště, jestli je postříleli, to nikdo neví. Prostě vypadalo to, že je voddělali, že je tam zastřelili.

L.M.: Tady byl koncentrační tábor, tady na naší zahradě, ještě je z toho tam vidět vodovodní trubka, to byl prostě přívod vody sem, to je původní. Ta voda vedla tam vodtoho pomníku a to vedlo do těchletěch míst (současná zahrada pana Marvana)... tady měli umejvárky, tady venku, to bylo všechno venku, no jó i v zimě, to neexistovalo něco... dyť to byly dřevěný baráčky, každej měl asi třista metrů. V těch barákách spali a podél nich měly ty umejvárky. To byl koncentrační tábor, kerej byl celej vobehnaněj drátama až nahoru a tam byly takle další baráky postavený. Bylo to hodně veliký. Ten tábor postavili vězni. Támhle ty sousedi tam měli takovej kanál a tam to šlo všechno dolu do toho, někam to tam teklo. Ale nikdo k tomu rači nešel, to byl koncentrák, tak se tomu rači každej vyhejbal. Po válce to rozebrali hned. Dneska je to tam všechno zastavěný.

J.Š.: Jak to bylo s hygienou?

L.M.: S tím si nedělali žádnou... to měli vevnitř a jako to tady bylo, já nevím. Bylo jich tam já nevím... voni se stráceli no, jak umírali, tak se stráceli... a to byli samý mladý lidi, samý mladý lidi, co voni sebrali.

J.Š.: A vy jste bydleli tady, kde nyní bydlíte?

L.M.: Ne, nás tady nenechali bydlet, my sme bydleli na sádkách tady, otec tam byl jako porybnej, no tak tam musel zustat, jináč se museli vostatní přestěhovat. Tady byl ten koncentrační tábor, kerej byl vobehnaněj vostatným drátem, to bylo všecko... no jako koncentrační tábor. A naproti přes silnici měli, tam jak je ten pomník, tak tam byli ty psi, tam měli psi na to hlídání těch vězňů. Tady byli vězni, no hodně, hodně... skutečně jich tady zustalo jen, no prostě tady byli Němci, Italové, Francouzi, Rusové, asi pět nebo šest národností a ty tady byly namíchaný mezi tím a protože tady vlastně dlouho dělali, protože voni tady měli tábor a z toho tábora chodili přes Mrvici do Šebáňovic do toho lomu. Tak tam pracovali, to každej den šli. Dostali snídaní a šli tam a večer pak šli zpátky. A to měli velký štěstí, že tam byl ten bejvalej majitel, kerej měl nad nima takovej dozor, ty vlastně sledovali

to jejich jednání tam, jak voni tam dělali. Tam je posílali na práci, chodili tam každý den, no a tady v bytě, co tady byli takle tak vobčas dycky máma naše a nebo jiný lidi, viděli dyž dou a byl s nima ten vedoucí a ten šel napřed obyčejně, tak máma vzala tašku, v tom nakrájený chleba, takle to tam nastrčila, voni se do toho prali dycky obyčejně, no a pak už to zakázali, už tam nesměl ani nikdo stát nikde... takže to bylo takový, no eště, že ty Němci jako na to tak ňák při těch lidech byli, a ty tam měli sebou Francouze, kerej jim tam sloužil mši. Aby měli ňákej vstah takovej k tomu a věřili tomu, že se z toho dostanou, tak jim tam sloužil mši těm vězňům. Tam byl kříž, no a to ste nesměli dělat, ale protože to jako, že když řekli, že to bude mše normální, tak je nechali všechny stát, prostě to nebylo každý den, ale v neděli.

J.Š.: To znamená, že se Němci ke vězňům špatně nechovali.

L.M.: Ne, ne, no nechovali, to víte, záleželo na tom, kdo to byl. Měli tam toho dozorce takového, to měli Němce taky, ale ten to tak ňák bral jako, že museji a že sou to vězni, tak to tak ňák bral.

L.M.: Ale nejhorší bylo to, že koncem války přišli tydlety vostatní, voni je sem dováželi z toho Flossenburku, prostě když jich měli tady málo a vymřeli jim, tak přivezli další.

J.Š.: Vymřeli hlady?

L.M.: No, hlady. Potom jistili, že to byla nemoc blekfibr, skrnitej tyfus, no tak tady jich zustalo asi dvacetdevět nebo tak ňák, málo už jen vopravdu, kerý potom jim dali ke konci války německý uniformy, a vyhnali je po silnici na Křešice, právě to nikdo neví, to sme viděli jen my tady. Prostě měli, protože s nima neměli co dělat, už nevěděli kam, ty Němci se stěhovali na západ, tak těmle naházeli německý uniformy, řekli: „voblečte si to a děte po tý silnici!“, tak někoho brali sebou, to já nevim, ten je tam ved. A dovedli je právě k tý trati, jak tam byli, já nevim, s těma to dopadlo dobře, protože ty tam nešli, ty věděli, co je čeká, tak ty tam nešli, možná že tam někerej třeba šel, ale těch bylo málo. Ale ňáký Francouzi tady zustali, tak pak sem jezdili s Francie, dycky tady dělali obřady a todle jako, tak sem jezdili často.

L.M.: Když umřeli první dva, tři vězni, nebo tak, tak je tam někde blízko zakopali nebo je dali na řbitov tam, to bylo zavřený, tak voni nevěděli kam, tak je někde zakopali, to ani nikdo neví kde. Akorát jeden, jedneho tam našli, ten byl zvlášť, a ten tam má hrob ten Francouz taky. Ten tam má hrob na tom hřbitově. Když umírali na tyfus, tak už nevěděli, co s nima, tak je nosili, tady jak sou ty louky k Miláčovu, tak tam je takový bahniště, tak voni tam je házeli někam, prostě sou tam někde, ale nikdo neví kde. Sou tam zahrabaný. Kolik jich je, nikdo neví. Tydlety vostatní, kerý je nesli, tak ty věděli, kam je dávaj, jenže se toho větinou nedočkali.

L.M.: Hodně se jich tady vystřídalalo na tom, protože hodně jich padlo. To prostě ty co nevydrželi, ty je vodvezli někam a tady sou někde pochovaný, ale neví nikdo kde. To už se nikdo nedověděl a nikdo ani nezjistil, akorát dva našli, jeden byl na hřbitově a druhej na druhý straně.

J.Š.: Na konci války stříleli Němci vězně úmyslně, jako například, když vězeň vybočil z řady.

L.M.: No to jo, to byli dost tvrdý. Ale ne, že by je stříleli... protože my sme tam bydleli na těch sádkách, tajdle ten barák, tydle ty dva (pan Marvan ukazuje na dva domy přes ulici), tak ty byly plný těch židovskejch míšenců, tady byli zaměstnaný, ráno v pět hodin, dyž sem stával, tak voni už chodili tam po zahradě a jak šli za sebou, tak stáli dvá proti sobě, měli ty bijáky takový a dyž někerej nespíval, tak ho majzli tim a hned musel vypadnout a šel do tý řady a dostal to znova. Takle je terorizovali. Tydle ty dva baráky byly plný. Takle jak stojej, tak byly tady. To byli takový polovězni, to byli ty, kerý měli manželky židovky a ty tady byli. Nechtělo se jim zrovna moc dělat a to, tak je bili, tloukli je, nikoho nezabili, to sme koukali, že jako sou všický v pořádku, protože tam sme měli do zahrady, to bylo akorát vedle, tak sme viděli jak choděj a furt jak je mlátěj. Voni je potom, tady to likvidovali a vodstěhovali je do Bystřice. V Bystřici tam byl židovskej tábor, tak tam je vodstěhovali.

L.M.: Lehký to neměli, ale prostě vydrželi je ta práce, že voni museli, než tam došli do těch Šebáňovic, za Šebáňovicema to bylo u tý skály, a nebo zase zpátky, no tak vlastně to nic nedělali, jen šli. A tam museli makat v tom lomu.

J.Š.: Co bylo s vězni na konci války?

L.M.: Tady nezustal ani jeden, když bylo osvobození, tak už tady nikdo nebyl. Voni je právě vyhnali z toho koncentračního tábora, dali jim ty německý uniformy a vyhnali je tam k tý Hati, aby tady nikdo nezustal, protože už neměli čas, viděli, že je konec, všecko se to tady votad' trápilo pryč, no tak tam tady nezustal ani jeden. Dyť voni měli dokonce, stříleli taky ty trestanci, protože voni jim, poslali je právě tajdle do toho statku a tam bylo střelivo a všecko, tak voni jim to dali a ty stříleli, dyť mi tady nemohli vůbec chodit, ty trestanci nestříleli Němce, ty stříleli jen tak sami, že dostali flinty, tak začali střílet, ale to byla jen chvilka, no tak je potom sebrali a hnali je po tý silnici k tý Hati... a právě, že je pustili do toho statku, tam se oblíkli a řekli a pudete, tak šli. Protože voni by je bejvali postříleli nebo něco s nima udělali a nechtěli je postřílet, tak si řekli: „dáme jim německý uniformy a voni pudou“, tak šli.

J.Š.: A tatínek jako porybný, měl s Němci problémy?

L.M.: Jo, toho se nikdo nevšimal, vůbec neměl žádný potíže, nic, akorát jednou se stalo, že nám vzali, sebrali nám plot, vojáci. Přišli německý vojáci a vzali nám celej ten plot a táta

řikal: „no, co si tohle dovolujete, dyť mi utečou psi a takle, tak tam šel hned na toho šarfířera, řek mu to a von hned, že ani to nestačili rozbourat, ten plot přinesli spátky, přibili to a bylo to. Fakt!.

L.M.: To voni tady měli, tady byl tábor, vlasně pracovní tábor, kerej tady dělal, prostě to, co potřebovali. Ta sokolovna co byla, to byl ten špejchar, že no a pak se tady dělala ta panchala a takovýdlety další věci, co tady museli dělat a tady bylo v těch barákách, co se vystěhovali lidi, tak tam nastěhovali všechny vostatní, co sem přistěhovali, ty lidi, kerý tady byli zaměstnaný u toho baulajtungu, tak ty tady bydleli v tom, třeba já nevim bylo jich tam pět nebo šest pohromadě, no v každom baráku někdo, takže tady bylo tolik lidí, že sme si nedovedli přectavit, že tady někdy tolik lidí bylo. To byla strašná spousta lidí a největší strach měli ze všeho Němci. Ty se strašně báli všeho každého hnutí.

L.M.: To sme jednou přišli taky z nějaký tancovačky takovýdle, to sme byli na špejchaře nebo ve starý hospodě, no, přišli sme domu, bylo asi půlnoc takňák... a (na špýchaře) najednou rána, někdo střelil, no tak sme řikali: „a jé, tak je zle“. Taky bylo, tak nás hned ruce nahoru a museli sme domu, to nás dovedli, to voni věděli kam. Tak nás dovedli domu a zjistili prostě, že se tam zastřelil ten jeden, kerej byl tady u zámku, Němec. Ty Němci, voni se tady stříleli sami, sebevraždy, protože už to nevydrželi, protože měli strach, že dyž bude konec války, že se dostanou do fronty, že pudou do Ruska, tam, že je voddělaj, že jo, tak kerý měli slabý nervy, tak to udělali takle. A těch bylo dost tady. Nevydrželi to, no.

J.Š.: Víte něco o partyzánech nebo bunkrech tady v okolí?

L.M.: Tady nebyly, tady ne.

J.Š.: U Minártic byl bunkr.

L.M.: To nebyl, to řikali, že je to bunkr, ale to nebyl, to byla skrýš, vopravdu. To byla skrýš, kerou si tam udělali partyzáni. To jako jesli řikáte, že tady byli partyzáni, byli. Prostě udělali jim tam skrýš u tý tratí a vono to bylo tak, že tam nikdo nechodil, protože to bylo v pasekách a bylo to zarostlý, tak tam nikdo nešel, zvlášť dyž to bylo za tratí, tak tam nikdo nechodil, že jo. To bylo za tratí, tak tam už nikdo nešel. Z tohodle místa ty partyzáni operovali, ale kdo to byl, to nevim, ale vim, že jak utekli tady... tady zastřelili dva, přímo tady na tom poli zastřelili dva vězně zastřelili tajdle na tom táboře a sice dali jim řebíky, takle napíchaný řebíky na tom, na to se postavili, tam museli vydržet stát a protože to nevydržel ani jeden, tak je vodstřelili, to byli ty, kerý utekli z tohodle koncentračního tábora a chytli je tam u těch Minártic, tam je chytli, protože šli potom a tam je chytli v tom, ta skrýš u těch Minártic byla prozrazena, to někdo musel vo tom vědět, že to tam je.

L.M.: To bylo právě na ty, kerý dyš utekli z toho tábora tady votud', tak aby věděli, kam mají jít.

L.M.: Tady nikde žádný jiný skrýše nebyly, ale tadleta u těch Minártic ta byla.

L.M.: Nás tady vystříleli Rusáci, protože ty si mysleli, že sme z Němcema, tak přišel na nás v noci. Já sem dostal tajdle kulku do nohy, vostatní všichni máma utekla, potokem, táta utíkal někoho sehnat, no ten tam nám vystřílel všechno tady, prostě celej ten...

J.Š.: Jak jste vycházel vy s Němci?

L.M.: Já sem se s nima ani nebavil, protože já sem přijel domu a už sem nikam nešel... jo měli sme tady takovej to tady byl nákej pan Čipera, kerej byl z Čerčan, byl to nákej stavitel a já sem tady byl zrovna na hrázi a přišel nákej Němec a říkal, jako že by potřeboval kolečko, fárrajd, tak sem říkal: „co je to fárrajd?“ a von mi ukazoval jako kolečko a že se to tlačí, a von říkal: „aha, tak ty chceš kolečko!“ „No tak tady máš kolečko.“ Tak mu pučil kolečko, říká, ale pamatuj si, že... von neuměl moc německy, jen že curik je zpět... „pamatuj si, že ajne kolečko plechový nazpátek curik přivejst musíš!“ A von říkal: „ja, ja“ a bylo to, přives ho. No tak sme se domlouvali s Němcema tady. Já sem se tady vlasně naučil němčinu, no dyť nakonec voni to nebyli špatný chlapi, dyť to byli kluci, mě bylo vosumnáct let, jemu taky. No, tak to byli samí kluci, že jo. Jenže, ty se báli strašně, jak někde něco zašramotilo, tak už hned byli vedle. Ty se báli všeho. Ty měli strach, hroznej strach měli. S těma vězněma to tak nák brali, že to musí bejt, že to jináč nejde, proč sou vězněný to nikdo ani nevěděl, ale byli vězněný... to víte, tehdá mě bylo osumnáct let, no tak co sem moch dělat taky jako kluk. My sme se nebáli.

J.Š.: Jak moc se tady střílelo?

L.M.: No dost, se tady střílelo, jó tady byla ještě donedávna, jak když sem přiletěli tydlety Američani, tak stříleli, tam na věži byl těžkej kulomet, tam stáli furt Němci, seděli v tom, no a jak letěli tydlety, viděli, že je tam věž, tak stříleli na tu věž, no jenže než tam nastříleli, tak ty utekli dolu tou věží, tak potom to vzaly z druhý strany a vostříleli tu školu starou, tady to bylo, tady se střílelo normálně, a to nikoho ani nebralo, no tak se střílí, střílí. To nebyly žádný varovný signály.

L.M.: Tak nás prostě... jedna zelená, druhá zelená, třetí zelená a začali tam střílet a ten kluk, co nás ves, to byl taky mladej, taky takovej kluk nákej, Němec, ten nás vez. My sme vyskákali poněvač sme se báli, no a tak sme vyskákali s toho tanku ven... no tam nás vozili jediná těmadle tankama nebo to byly vozy nákladní uzavřený, to voni měli všecko uzavřený, prostě nás tam naházeli a jedem... no a tak sme jeli a právě ten co viděl (letec), že je to zelený

auto, tak ten to tam pustil a kluka zastřelil. Takže sme šli pěšky, už sme neměli žádný auto, ani šoféra, nic.

J.Š.: Němci vás tedy vždycky nabrali a jeli jste, kam bylo třeba?

L.M.: No, voni potřebovali třeba na Chlum, no tak sme jeli na Chlum, tam sme dělali, tam sme byli...

J.Š.: Zámek ve Vrchotových Janovicích byl zabrán Němci a baronka Sidonie Nádherná byla vyhnána.

L.M.: Zámek byl vodstěhovanej, prostě ta se vodstěhovala do Voračič, do toho dvora.

J.Š.: Znal jste osobně paní baronku?

L.M.: No, ježíš. Jakkak bych ji neznal, dyť to bylo, dyť ta chodila k nám, protože dyž něco potřebovala, tak dycky přišla a křičela dycky: „Pepiku“ to bylo na tátu a táta říkal: „co ste chtěla pani baronko?“, „pod’te sem“ a teď mu říkala, co chce. Třeba přišla a říkala: „Pane Mauvan, já potřebuju taubršlág“ a táta říkal: „já nevim, co je to taubršlág“, „no, to je takový to na ty ptáky“, tak se dohadovaly a pak říká: „jo takovýto, jak tam se daj ptáci?“, „jojo, takovýto“, no tak jí udělal ten taubršlág.

L.M.: Nebo přišla a říkala: „Mauvan!“ táta vyšel a říká: „co potřebujete pani baronko?“ „tam, že potřebuju lávku u Musíka“, že je tam, že potřebuje chodit přes ten potok na řbitov nahoru, no tak říkal: „no, tak to uděláme“, tak to udělal.

L.M.: Pak přišla zase a říká: „Mauvan, řekněte, co mám teda dělat?, přivezou z Anglie kozla“, ale vona si ho nemohla koupit tady, ten musel přiletět letadlem. No, tak přiletěl letadlem, říká, že kozel musí mít takový vokýnko, aby viděl ven a že tam musí mít... prostě aby ten kozel, se tam cítil jako doma.

L.M.: To vona nebyla špatná ženská, vona věděla prostě jako, že byla baronka, no tak byla baronka, no ale k zaměstnancum se chovala slušně, to jako jó. Já vim, když umřel Karel Nádhernej, to byl baron taky, že jo, dostal nákou pohlavní nemoc, syfilis nebo něco takoveho, tehdá to nebylo, to byl konec, že jo, no tak měl v noci v jedenáct hodin pohřeb, protože chodil denně spát v jedenáct hodin. Tak přesně tak, taky mu udělali pohřeb. Tak tam byl Dvořák, to byl jeden hajnej, druhej byl Vácha, třetí byl táta, štvrtej byl Šprisl a za nim šla baronka. To bylo pět lidí ho pochovávalo, šli tam tou cestou nahoru do toho.

L.M.: Můj otec byl zaměstnancem baronky a dělal tady porybneho, no měl dvaatřicet rybníků, ty patřily všechny týdletý baronce. To byla říkám slušná ženská vopravdu. Byli tady takový pitomci, kerej řek, napsal dokonce do novin, že to byla baba protivná, že kouřila jenom cigarety a na lidi kašlala. A nebyla to pravda. Ta dyš s někym mluvila, tak velmi slušně a dyš

něco chtěla, tak poprosila, vona nikdy neřekla, že by chtěla... „Prosím pěkně...“ to vona vopravdu dobrá ženská.

Němci jí vodstěhovali do Voračic, ve Voračicích bydlela, a dyž skončila válka, tak se chtěla sem navrátit spátky, jenže tady byli zatím Rusáci, přišli Rusáci, tak prostě se nastěhovala do toho vedlejšího baráku a čekala jako co se bude dít. No a protože se nic nedělo a tak se domluvila s tím, z toho Chlumce, tak se domluvili, a řek, že aby si z toho nic nedělala, že jí převedou přes hranice. No, tak jí převedly přes hranice, vona chtěla vodejít, protože jí slíbili, že jí tam nenechají, že prostě se vo ní budou starat. Jenže jak vodesla za hranice, byl konec. To byl šestaštyrycátěj. Tak zustala prostě, byla zaměstnaná v zahradě, hrabala tam, dělala tam v zahradě jako zahradníka, no v zahraničí, v tý zahradě v zahraničí, pak se ňák roznemocněla... voni chyběly jí cigarety, vona kouřila sto cigaret denně, ta kouřila moc a tak se roznemohla, tak jí ty lidi, kerý ji tam znali, tak jí vodvezli do nemocnice a vona v tý nemocnici umřela. A pak ty ostatky, to převezli sem, po revoluci.

L.M.: Kdyby bejval někdo z těch, z tý rodiny Nádherných zustal naživu, tak to bylo všechno jiný. Dneska je zámek státní. Nikdo z nich nezustal. Baronka děti neměla. Ta se vdala, vdala se jednou a byla vdaná asi čtrnáct dní nebo tři neděle a rozvedli se. Trvalo to dlouho, než se rozloučili. To vona byla taková, prostě s nikym nic neměla... měla, to vona jako milence, třeba Rilke, no jó. Rilke sem jezdil na zámek. Bratry měla dva, ten jeden zemřel a druhej zemřel na zápal slepeho střeva, to byl doktor a byl v Praze a tehdá, dyš to bylo ve dvaatřicátom roce... ani ty lidi nevěděli, co to je zápal slepeho střeva.

L.M.: Rusáci ten zámek zničili, to zničili naši komunisti, ty se vrátili, co bylo heskeho, to rozmlátili, scházeli to z toho a, no na trakařích to vodvezli pryč lidi, český lidi, hlavně český lidi, takže to zustal akorát zámek, nic jineho a pak zustaly akorát knihy, kerý byly v bibliotéce v zámku a tu vodvezli do ňakeho zámku na jih, tam zustaly, tak ty se vrátili a jinak nic.

J.Š.: Jak vypdádalo osvobození.

L.M.: Dyš přišli Rusáci, to tady už Němci nebyli, kdepak to tady už nebyl nikdo z těch Němců, z těch tady už nebyl nikdo.

L.M.: Dyš přišli Rusáci, na ten nemám hezký spomínky, poněvač mě postřelili, tak, to tajdle sem dostal ránu pořádnou, že sem málem udělal kotrmelec a zustal sem tam ležet a už mě nikdo nenašel, až mě našli ráno, ráno mě našel táta dyš volal furt, jesli někde sem, tak mě našel tady v parku.

J.Š.: Jak dlouho tu byli Rusáci.

L.M.: Nebyli tady dlouho, přišli sem naši lidi jako naši zaměstnanci, kerý měli nastoupit na vojnu a ty tady zustali, ty se tady voženili a zustali tady.

J.Š.: Kolik vystěhovalců se vtátilo zpět do Janovic?

L.M.: Hodně se jich nevrátilo. Z devatenácti baráků se ty lidi nevrátili. Našli si nové domovy a zustali tam.

J.Š.: Měli jste také ve vsi Židi, jak dopadli?

L.M.: Tady bylo židů dost, a vodvezli je všechny, no jo všechny. Tady byli Pešek, Bajml... kde byl nákej kšeft, tak tam se drželi židi.

J.Š.: Vrátil se někdo?

L.M.: Ne, nevrátil se ani jeden, Jirka ten jedinej se měl vrátit, ale nevrátil se, nakonec tam zahynul jako poslední. To akorát tady ve Voticích zustali Khónovi a Kaudrsovi. Jináč se nikdo nevrátil.

L.M.: Dyš sem dělal v těch Selčanech. Selčany byly na půl rozbitý, půl jich bylo to... tak sem chodil pěšky do Sestrouně. V Sestrouni byla pekárna a něco sme tam dělali, já nevím co. No a tam sme si mohli vzít, co sme chtěli, protože tam co sněd, tak to tam sněd a tak sem si říkal: „já vemu jednu housku domu“, aby viděli taky, jaký tam se tam dělaj pro Němce. No, jenže sem vyles do tý louky a najedou „halt!“, no a von to byl chlap, kerej... německej tady s tim slintákem, říká: „hende auf!“, tak sem zved ruce, měl sem aktovku, tak sem to držel, říkal co jako mam v aktovce, já sem říkal, že nějaký jídlo, von tomu nechtěl věřit, tak říkal: „přede mnou!“, tak sem šel před nim až do Selčan pěšky, von šel za mnou s kobylou, dovet mě až k tomu veliteli Karašovi, no a ten mi prostě řek, že sem ukrať v tý pekárně todleto pečivo, tu housku. A von říkal to že je sprost'árna a to že sem neměl dělat a ten říkal hned jako koncentracions lágr a hned, že mě vodvezou, no a ptal se mě, kde sem zaměstnanej a já sem mu říkal, že Baulajtung der vafnes eses in Selčan. A von říká, takže jako u toho štumbarfirer to byl, tak aby ho zavolal, tak ho zavolali a já sem tam stál a tam měl na stole fotografie, jak tam vyvraždil celou rodinu, von sám, ten Karaš. Měl to všecko na stole pod sklem, no a ted' sem se na to koukal, tak sem říkal co se mnou udělá, jó, ten přišel, ten štumbarfirer a říká jako co sem udělal a já sem říkal: „nic“, že sem si vzal jenom housku a von říká: „to je sprostý“ a Karaš říkal: „co s nim mám udělat?“ a von řek: „nic s nim nedělejte, já ho nutně potřebuju“. Ten mě zachránil vlastně, říkal, že mě nutně potřebuje, že tam má rozdělanou a práci a jinej že by to neudělal. Tak sem si vodych, no vodešli sme spolu, von mi poplácal po zádech a říkal: „gut, gut“, no za tři nědělo to pak prasklo všecko, no bylo to, no to bych se tam bejval eště vohřál. Ten Karaš to byl syčák, to byl syčák, hroznej. Ten měl v Selčanech tu vilu, tam na kraji, to já vim, kde byla. To byl největší, nejlepší barák v Selčanech, kerej si tam zabral. To cvičiště řídil tam votuť.

L.M.: Na to taky nezapomenu, jak měl tam ty fotky pod sklem, jak tam vyvraždil... jak tam ležej všicky na zemi, celá rodina. No to je hrozný. Ten Němec mě zachránil, jedině tomu sem poděkoval. ...No za jednu housku pitomou. Já sem neměl snahu tam koukat, kdo to je, to bylo v průběhu války.

J.Š.: Měli jste schované zbraně?

L.M.: Táta měl dvě zbraně, ale ty měl normáně, moch je mít.

J.Š.: Co jste měli schovaného?

L.M.: Ne, ne, my sme neměli ani co. Vona tehdá byla bída do. Dneska už bysme v tom nechtěli žít.

J.Š.: Kdo se z války nevrátil?

L.M.: Nevrátil se Nevařil, ten to vodnes, to byl partyzán. Pak tam byl Litoš, ten se vrátil, ale neřek nic, jak se měli nebo todle, to neřek ani slovo, ten se tak bál, že neřek nic, ten byl v koncentráku. Pak tady byl ze Sledovic ten taky vodnes to tam.

J.Š.: Co se stalo s budovami koncentračního tábora?

L.M.: Po válce vyhořel, to někdo zapálil, to někdo zapálil, poněvač to bylo na našom poli, tak my sme z toho postavili tendle barák, z toho koncentráku... dyť nebyla cihla k dostání, jedině kamen, no tak sme to postavili s toho. Ten koncentrák byl tady vod nás až k tomu dnešnímu JZD, to bylo dost velký.

J.Š.: Vrací se vám některé zážitky?

L.M.: Ano, na to nezapomenu, to ne.

J.Š.: Vyprávíte tyto příběhy vnoučatům?

L.M.: To taky ne, von to nikdo nepochopí, ty děti to nepochopěji, ty řeknou: „to bylo tehdá“. Prostě nikdo tomu nechce věřit s těchle mladejch lidu jako ste vy. To si nedokáže prostě jako uvědomit, jak to bylo, jak to bylo vopravdu vošklivý.

J.Š.: Jaká byla vaše nejhorší chvíle?

L.M.: No to bylo u toho Karaše to nejhorší, to sem čekal, co vyjde, jesli řekne abgecesn nebo prostě... to bylo buď a nebo.

J.Š.: Máte k Němcům odpor?

L.M.: No, takle, já sem, abych vám řek pravdu, dyť sem tady s těma klukama kamarádil, protože to byli kluci stejněc starý jako já a ty neměli vo válce ani... ty jen čekali, jesli něco nepřide, aby vodešli pryč. Ale takže sem s nima kamarádil, no tak nák byli sme jako klucí. Ty tady byli z donucení, no. Voni prostě čekali na to, až jim řeknou: „už máme tamtěch dost už to tam přetah, musíte za nima“, no a na to už se nedočkali.

J.Š.: Dokázal byste si představit zrušení Benešových dekretů?

L.M.: To, co napsal Beneš, to je všechno pravda, ten si nic nevymejšlel. Já si myslím, že, to co chtěl, to docílil, že se vystěhovali všichni Němci, to je správný, protože to nikdo nepoznal, jesi je takovej nebo takovej, ale dyš přišli Němci, tak byli všický německý, protože stejně nešlo, aby řek: „já nejsem Němec“, to nešlo.

J.Š.: Dneska se spíše řeší odškodnění odsunutých Němců po válce, než odškodnění násilně vystěhovaných obyvatel Neveklovska, co si o tom myslíte?

L.M.: To prostě přešlo... to bylo zabraný území, dyť je to sakra veliký. O vystěhování Neveklovska ani moc lidí vůbec neví, protože vono to bylo tak uzavřený, že řekli: „tam je to zabraný území a to je konec“. Neřekli nikde nic. Je to křivda, je. Dyť, ty co se vodstěhovali všický, dyť já vim tajde ty Kněnický, ty byli až u Kolína. Strejda ten byl támle někde u Tábora, tajdle Křížkovi, ty byli tady na Borku, no prostě to bylo rossetý, to sem nevěděl, kde kdo je. A nikdo z nich nepočítal s tím, že se domu vrátí, to byl konec, to byl konec. A každej musel nechat to co todle, tak tam musel nechat. Krávy, kozy, já nevím, co všechno bylo živý, to tam musel nechat. Moch si jen vzít, to co potřeboval nutně- almaru na šaty, postel a já nevím takovýdle věci, aby moch někde spát. Jináč vostatní všechno museli vodevzdat.

L.M.: Tady, dyš to skončilo, tak se sem přivalili lidi, kerý sem nesměli, ty tady vykradli v těch barákách co bylo, motocygly a takovýdle ty věci, to všechno tady sebrali. My sme byli rádi, že je konec války, no a voni tady vybírali.

Příloha č. 5: Přepis pamětí informátorů Mileny Kunešové, Ludmily Havlínové a Milana Hrubého, pořizených 24.7.2010

Milena Kunešová, * 2.12.1924 v Křešicích

Ludmila Havlínová, * 18.10.1923 v Křešicích

Milan Hrubý, * 16.3.1952 v Benešově

(Poznámka autora: J.Š.- tazatel, M.K.- respondent, L.H.- respondent, M.H.- Milan Hrubý, respondent, D.H.- Dana Hrubá, dcera respondentky Mileny Kunešové).

M.H.: 3.5.1945 postřelili 87 v Olbramovicích na nádraží, poslední transport.

M.H.: Ke konci v tom pětaštyrycátom v tom Selci Prčici napadli Němce, nějaký sedláci brokovnicemi. A ty Němci, protože v Praze vypuklo povstání a ty Němci jeli do Prahy. A voni jeli s toho Selce a viděli tady v Křešicích ty postavy v těch mundúrech (vězně v pruhovaném oděvu) a voni je tady napadli, voni mysleli, že utekli, jenže ten velitel toho transportu jim dovolil najít.

M. K.: My sme jim vařili tady, to víte dovolili nám, tak sme do toho dávali všechno nejlepší, aby voni měli, jenomže to bylo stejně v talíři, no ty lidi nejedli, no ale voni byli hladový šíleně.

M.H.: Tady u nás v kotelně ho zastřelili 3. května. Voni ještě 3. května 87 lidí zastřelili, z toho 27 v Křešicích. A eště z toho koncentráku z těch Janovic sou zase nějaký Francouzi na hřbitově v Janovicích dalších. Ale to byli asi z toho koncentráku tadyto.

M.H.: Ale tedle transport napadly ta posádka (Němců) z toho Selce, co jela do Prahy. Ten transport byl zastrčenej do Selčanky jakoby. Tajdle je takovej velkej kopec a voni jim dovolili přijít do týdle vesnice (Křešic)... a jeden se zachránil, u Vyhnalové, tam se u nich zachránil ten frantík jeden, "tos mi říkala", jeden Francous sem utek a skoval se tajdle ve vsi a vles tam do vápna, jak se hasilo dřív vápno, tak von se tam schoval. Samozřejmě Němci to měli všechno nalajnovaný a jednoho nenašli, všechny pochytili jako potom tady to lítali po těch vsích. To SS cvičiště, kerý bylo to byly vod tý Selčanky na to Neveklovsko. To bylo vysídlený.

M.H.: No někde s koncentráku je přesunovali, voni utíkali před těm Rusama, že jo. Ty Rusové šli z Berlína, tak to prehalo na západ, všecko to utíkalo tady na tu Příbram, na ten Melín, to bylo prakticky válka skončila, voni ještě stříleli toho jedenáctýho. Protože voni je tlačili ty Rusové před sebou. Voni těch Rusů se báli šíleně. S těma Němcema neměl nikdo slitování.

M.H.: Moje rodiče vystěhovali z těch Božkovic. Ty Božkovice byly vystěhovaný.

M.H.: V Božkovicích, to byli ty vojáci, ty SS, kerý voni tady měli podle mýho, co sem já slyšel vod mýho dědy, z Bystřice měla vejst trať do Neveklova a voni tam měli vozit rakety. A voni jak to vobsadili tu vesnici, aby mohli tam cvičit, takže tu vystěhovali, tu celou vystěhovali a tam byla německá posádka, voni si vlezli do baráku a to velitelství bylo v tom Neveklově.

M.H.: Babička měla bejt nasazená, ale protože dělala na dráze, tak tomu unikla a chodila do Votic tajdle tudy zadem.

M.K.: No já sem měla bratra ten dělal na pracáku a jim to předběžně ňák chodilo, tak přišel jednou domu a tím sem se já voctla na dráze, víte, že jako tatínek věděl, že mě prostě nevemou víte, a tak sem tady zustala.

M.K.: Já sem dělala na dráze, já sem tam dělala pokladní, znala sem telegram, to sme museli všechno znát, morzeovku, ještě dneska bych dokázala, jak to čověk má v hlavě, ale tak vim, že my sme tam měli Němce, jak to vobsadil, tam byli esesáci čtyři v kanceláři a teď já sem tam brala tu depeši na morseovce „ Americká letadla přistála na Ruzyni, tak sem to šla utrhl a šla sem to dávat přednostovi stanice, no tak von to, von říkal, poslal mě domu dyš jako potom se bál že jo, tak říkal tajdle přes lesy já sem šla, abych šla rači domu, aby se mi něco nestalo, tak sem šla tajdle přes lesy a támle zase na takovom vršku byl taky asi ňákej, vysílal víte, ňákej partyzán. Já sem tehdy přišla, já si pamatuju, tatínek říkal, „ne abys to někde říkala“. Byly to krušný chvíle, co sme tady prožili.

J.Š.: A dostali Němci některého partyzána?

M.K.: Ne, nedostali

M.H.: Babička si pamatuje ten strach s těch Němců. Babička právě žila v tom strachu ke konci toho pětaštyrcátýho roku.

M.K.: Tady nám zastřelili jednoho na dvoře. Voni, tady byl ten transport a voni jim dovolili, tady byl ten tábor koncentrační, ty byli tak hladoví, to se pásli úplně vyloženě na trávě jako dobytek, jak měli hlad, vytrhávali tu trávu, tak nám tady dovolili jim něco, tak sme tady vařili, tak voni se rozprskli, my sme tady taky měli asi čtyři... to byli různý, to byli vojáci, vlasně trestanci tady co byli, no tak nám dovolili jim tady vařit, tak sme jim tady, každej se snažil to nejlepší jim dát.

M.H.: Křešice nebyly vystěhovaný. Ty byly za trať. Můj děda, ty bydleli v Olbramovicích.

M.H.: Tady ten transport dole a dole a třeba voni mi třeba vyprávěli ty hloubkaři, když sem jezdili, tak stříleli že jo ty lokomotívy parní a todlento, takže i ten můj děda je viděl kluky

černý, přiletěli, když byly ty transporty do Prahy nebo zbraně tam vezli ty Němci, tak jim rozbili mašinu

D.H.: Řekni, jak si jim (Němcům) špatně nadiktovala to číslo. Žes jim řekla německy špatně vlak.

M.K.: No jo, já sem jim řekla špatně vlak a voni sem přilítli.

M.H.: No chtěli ji zastřelit skrátka. Voni přišli na vlak a vlak už byl vo hodinu pryč.

M.K.: Voni všechno brali jako sabotáš, ale já to neřekla schválně, že jo, já dyť sme toho tehdy moc neuměli německy, no... von sem přilít... vono to bylo stejně hrozný tady jéžiši.

D.H.: No pak ti to ten náčelník z těch Votic, že tě zachránil. To byl nákej velitel a vono jich bylo víc a zeptali se babičky, kdy jede vlak a vono jich bylo hafo a babička jim to řekla vo hodinu blbě.

M.K.: A voni hned stříleli, že jo. Tak ten přednosta mě ukryl tam, abych vodošla k ženě nahoru, voni bydleli jako to bejvalo dřív přednostové, že jo, tak sem tak utekla nahoru se schovat, jenomže voni potom, von je nák do tý pokladny, dal tam jinou, vodkaď jí vzal tehdy už ani nevim, no a...

D.H.: V podstatě to dopadlo dobře, voni jim to vysvětlili a ty si pak musela přes les, kde si potkala ty partyzány. Tady byli v lesích právě a když ste jako ve Voticích, dá se jet samozřejmě po silnici a dá se to projít přes les.

M.K.: Přes les. Tehdy já sem šla pěšky a viděla sem ty partyzány s tou vysílačkou, tadydle na takovom vršku, tam sem viděla, já sem viděla dva, kerý tam takle měli vysílačku a vysílali, no a tak sem šla domu a voni mě neviděli, to bylo štěstí, že mě neviděli.

L.H.: Byli tady Němci, těch sme se báli hrozně, že jo, no prvního května najednou přijeli v pětaštyrycátom, přijelo nákladní auto s esesákama, měli tam dámu, pani, kerá vyskočila s auta, zastavili a tady ty vězňové běhali po vsi, ano trestanci... přijeli sem a vona vyskočila a jeden (vězeň) kleknul u kapličky, sepnul ruce, aby ho nedávala, nezastřelila a vona do něj dala tři rány. Můj otec, my sme ho nemohli udržet, von vylít, to víte, byl nimrod, tak měl flintu, my měli ložnici přes dvůr, tak letěl pro flintu, že jí zabí. My sme ho měli co udržet, zamkli sme a nepustili sme ho. No potom tady ještě ten jeden trestanec šel zadem a byl ve stodole ve slámě, toho sme zachránili.

L.H.: No kdyby byl začal do nich střílet, tak nás postříleli všechny. Asi pětadvacet jich tam bylo (ss manů), voni se rozlítli po vsi s flintama, a voni byli chudáci, dyť sme jim tam (vězňům) nosili i polivky přece na ty koleje, na tý podolský cestě, tam byly ty vagony, no my sme jim to dávali do těch vagónů... voni šli ven taky, ale moc ne, voni tady dlouho nebyli.

M.K.: My sme toho jednoho taky tajdle pustili sme ho do lesa.

L.H.: My sme tam měli slámu, tak sme ho zandali votýpkama, aby tam nebyl vidět. A voni chodili a těma píchákama takle ho hledali, ale že sme tam dali takový ty votýpky, no je to hospodářství, tak sme měli ty votýpky slámy, že ho nedosáhli. A vosvobodili sme ho, zachránili. A tady jich zabili sedmadvacet. My sme ho ukryli toho Francouze a potom vodešel zadem, ukazovala sem mu, protože sem mu nerozuměla, von mě taky ne, aby nechodil do vrat, to by přišel akorát k nim. Vodešel hned navečer do těch lesů, ale jesli zůstal, to nevím. Tatínek ho furt hlídal, chodil na zahradu jesli nejezdějí.

L.H.: Ale ty je vodvezli tady vocud', tak je ty co zabili, tak je na plachtách dali na vlak ty zastřelený a tahli je tady k Písaříkovum na dvůr a nakládali je jako brambory na vůz. Víte, to bylo strašný vám řeknu. Byli to jenom Francouzi.

L.H.: No pak nás okupovali Rusáci. To bylo, to bylo hrozný. To sme nesměli mít zamčeno, voni bouchali, a přišlo jich taky do kuchyně dvacet a přinesli tam kousek špeku a vajíčka, ukazovali vejce, tak maminka jim tam musela natlouct asi třicet vajec, voni si tam sedli, všechno dali stranou a sedli si na zem a jedli a kde sou bářišny, chtěli ženský, to bylo hrozný teda. No dlouho tady nebyli, asi čtyry dny. Ale ty byli hrozný, s koníčkama, vozíky a koničky, jen báryšny „kde sou báryšny!“ Já byla jednou ve sklepě...

M.K.: Já sem si musela vázat hlavu, že sem nemocná a voni se nemoci báli, jak viděli chorá, tak pryč z baráku.

L.H.: Maminka taky, ale já sem byla pro brambory ve sklepě a tatínek tam přilít, zavřel dveře a naházal dříví za ty dveře, tam sem byla dvě hodiny. No bylo to hrozný.

L.H.: No ty Němci, ty nám nic nedělali teda, dyš ste se jich nevšímala, tak...

L.H.: No k tomu Hejnovi chodili ty votický (ss mani), jak postřelili toho pana Zoula z Božkovic. Von tady přece byl u tědletěch Dvořáků. Dyt' přece ten Zoul s těch Božkovic byl u tědle Dvořáků a byl u toho Hejny a měl ňáky kalhoty jako měli ty Němci a von tam někam šel za vůz, protože Hejna byl kovář, a voni ho tam postřelili do nohy. Von utíkal a voni mysleli, že je to ten trestanec. Voni ho neviděli za tím vozem, ale jinak byl darebák... No Hejna pek jim buchty a všechno možný, tam bylo to středisko takový, to byl hajzl.

L.H.: Pak bylo v Janovicích, že se tam může, tak sme tam holky měly jít. Tatínek mi zakázal, tak já sem šla na zahradu zadem za Křešice, utekla sem. Přinesla sem si tam vocud' jednu svíčku, protože to nebylo k mání a jedny takový drátky natáčet vlasy. A ted' sem to tam nechala na stole a tatínek přišel, jéžiš, hned mi to dal do ruky, abych to tam donesla, ale dyš ste viděli, jak tam ty lidi kradly, naši!! v kostele, tam byly hadry, tam bylo plno věšáků hadrů a bylo to asi páteho května, ale stejně ty naši lidy byli neřádi, na faře byly pytle soli, pytle

kafe, cukru, voni tam jezdili i s koňma přece ze Lhoty, támhle Řezníčkovi ze Lhotky a to rozřezávali a sypali to dohromady, že by člověk byl plakal.

L.H.: To bylo takový, my sme byli úplně vyděšený. My sme tady tak skusili s tím mym tatínkem, že to bylo hrozný úplně vám řeknu.

J.Š.: Jak se žilo v Křešicích za války?

L.H.: Špatnej, každou chvilku přišla kontrola, jenže na tý vesnici tahli k sobě. Tady byl starosta přes silnici, ten dycky poslal syna a „přide kontrola“. Kontrolovali obilí dodávky. Jednou sem přišel nákej Šípek, von taky kontroloval vlaky, kluk vodešel a tatínek říkal: „Tak a já mam plnou sípku obilí, co s tím?“ Tak šel, vzal nůši plev a poházal to plevama, no a dyš přišli, přišli tři, to byli Češi, no a tatínek říkal: „No tak pojte se podívat, ale napřed se to musí vyčistit, takovej mlejnek byl, víte? a že se musí mlejnkovat, vyčistit a to bylo v sobotu dopoledne, tak voni to se jim nechtělo, tak mě říkali: „Já k tomu nemam nikoho, holku k tomu nedám“. Tak se sebral ten Šípek a říkal: „Dvořáku, pamatujte si, v pondělí přídeme a musíte to vyčistit!“ A von říkal: „Prosim vás, já to sám čistit nebudu, na to musej bejt lidi a já jim platit nebudu. No a dali pokoj, nepřišli.“

J.Š.: Takže jste na vesnici pomáhali?

L.H.: To sme si pomahali.

L.H.: Taky slepice, voni počítali slepice. Taky sme si jednu zadusili. Daly sme je do pytle, pět dycky, to víte, měli sme třicet slepic, kam sme je měli dát, že jo? a nesměli, to bylo nařízení, kolik smíme mít slepic. Tovíte, poukaz člověku nedali na náký povlaky.

M.H.: Babičko, ty Nevařilovy, ty byli v tý odbojný skupině přece.

L.H.: No, ty měli skrýš za Babicema a ten Nevařil tam měl ty vysílačky, tam byl kryt takovej v lese, víte podhrabaný, my sme se tam byli podívat, kdyš sme tam dělali, ale to bylo hrozný. Taky ho sebrali toho Nevařila a zastřelili... no v Německu. Chytli pak z Borotína jednoho, to nevím, jak se menoval a pani Růženský tatínka ze Sledovic, toho taky zastřelili. Jéžíš, tehdy sme skusili. Tatínek tam taky můj otec tam taky chodil, tady stěma lesama, maminka se to dověděla, táta se jednou podřek a ta mu dala, nikdá už tam nesměl. No a pan Vařil byl pak volanej do Votic, šel skrs náký nedodávky, ale šel přes Radotín a tam ten Jiroušek starej mu říkal: „Nechoť tam, tam sou ty gestapáci, seberou tě“ no „já tam mam rodinu, musím“ no a hned ho vzali a už se nevrátil. Zastřelili ho.

J.Š.: Byly nějaké veselé chvílky z války?

L.H.: Netancovali sme, nic, na špejchaře, dvakrát sme na špejchaře, hrál tam někdo na harmoniku, no a my jako holky...

L.H.: Nikde to nevyprávím, první ste vy.

Příloha č. 6: Ukázka výpovědi informátorky Ludmily Mrhové, pořizené 23.3.2008

Ludmila Mrhová, * 23.5.1925 v Mukařově

(Poznámka autora: J.Š.- tazatel, L.M.- respondent).

L. Mrhová, narozena v Mukařově. Zde se seznámila se svým budoucím manželem, který byl do Mukařova přesídlen z Neveklova. Po válce se vraceli spolu do Neveklova.

L.M.: Já ti si pamatuju, když bylo to takle ňák vodpoledne a teď my sme měli takovou hospodu velikou a teď sem se podívala za tu hospodu, jelo takový černý auto, a pak když eště přijelo dřív, tak sem zjistila, že sou to ty Němci, ty, jak se jim to říkalo, takový ty zlý.

J.Š.: Henleinovci?

L.M.: Henlajnovci, nó ty Henlajnovci a teď voni zastavili a už se tam začli lidi jako dělat, protože to bylo hned u státní silnice, jak my sme měli barák, no a voni chtěli, my sme tam měli postavenou krásnou velikou tu na silnici barikádu, rovně přímo na silnici, prostě aby žádněj aut'ák nemoh na Prahu. No a tak voni hned jako zjišťovali, kdo to postavil a todlejščko no tak řekli a jesli to nezbouráte, tak vám vyhodíme tu vaši vesnici do vzduchu. Tak se radili všichni, no a teda to rozbourali a voni vodjeli xyndl. Tohle byli takový ty Němci vošklivý.

J.Š.: A kdo tam postavil tu barikádu?

L.M.: No Mukařováci, všeljaký vozy a všecko na to nandali, aby to bylo hodně vysoký, aby se tam tudy jezdit nemohlo a tydle pacholci přijeli takle z druhý strany jako vod Žernovky, to je úplně jiná strana a krásně přijeli k barikádě a dál to nešlo. Tak hned vylezli a hned jako začli křičet: "Kdo to tady postavil? Jesi to nezbouráte hned vám to tady hodíme do vzduchu." A takle no, tak začli zas to bourat.. to si tak ti na to pamatuju. To byl takovej muj zážitek a já už sem byla v jinom stavu, sice eště svobodná, ale už sem byla v tom, já sem měla takovej strašnej strach z toho.. náš tatínek, my sme měli hospodu, nó tak když potom vodjeli a zbourali to, tak náš tatínek dal každemu co chtěl pít, pivo a ..jen jako aby nás teda vopravdu bejvali nevyhodili do vzduchu. To sou takový zážitky, víš. Ale tenkrát, když sme museli zbourat tu, tak jako když viděli, že už je to zbouraný, tak vodjeli. Už se nás nevšíkali.

J.Š.: A jak se žilo v Mukařově za války?

L.M.: Dobře.

L.M.: Eště ti si pamatuju dyš ten štyryadvacátej ročník, to byla moje sestra, já byla pětadvacátej, voni pak říkali i pětadvacátej pude, no a když už vopravdu ty holky vo rok co

byly starší než já chodily, jenom ségra ještě ne, a náš tatítek ti vzal tašku masa a sádla, nějakému němčouvi to tam dal a ta vůbec nikam nemusela, do tý říše. Už tenkrát byli takle, no dali se podplatit...ty holky, co s ní chodily do školy, ten čtyryadvacátej ročník, tak všechny musely jít a jenom vona, že ten tatínek to takle podplatil, tak byla doma a potom se říkalo, pude i pětadvacátej, no to sem já, jéje ty měli nahnáno. A nedošlo už k tomu, na ten pětadvacátej... to byly špatný časy člověče, to si představ když najednou, holka taková a musela jít do rajchu.

J.Š.: Slyšela jsem, že podmínky v lágrech nebyly dobré, bylo málo jídla, pracovali od šesti do šesti.

L.M.: Počkej a tady jedna pani pracovala, ale zrovna blbě, pracovala v továrně na hořčici, no tak to se neměla čeho najíst, vid'? Pani Šobíšková, tady co je.

L.M.: Když tam ty lidi přicházeli, hledali tam byt. Naši našli v takový vilce hezký, no měli kuchyň, pokoj no a ještě tam přivezli půl prasete, tak to víš, že ty lidi byli rádi nakonec. No jako měli zabito.

J.Š.: A kolik jich tam přišlo?

L.M.: Dost voni i do Louňovic, to je zase vedle vesnice vedle nás, tam hodně přijížděli...

J.Š.: A zůstali tam po válce?

L.M.: Ne, všichni se vrátili.

J.Š.: A Židi v Mukařově?

L.M.:... jak nosili tajdlety... já se pamatuju, my sme měli řeznictví taky doma a voni už měli jako druhej den, už jako že pro ně přijedou a někam na nákej transport tak voni u nás seděli chudinky, tak nešťastný, tři ženský židovky, mladý takový, no a museli vopustit domov a někam je vezli bůchvíkam...Židi tam zustali všichni, takový krásný holky mladý. Čekali u nás a ráno pak pro ně přijeli a už sme je neviděli. To byly takový smutný chvíle, víš?

J.Š.: A neskrýval někdo někoho?

L.M.: To se všichni báli strašně.

J.Š.: A jak se změnil váš denní režim?

L.M.: To bylo normální. Už sme si tak na to zvykli, že nám to nepřipadalo jako vůbec divný. Třeba jako tancovačky, ty nebyly, to žádný, vůbec to nešlo.

L.M.: No ty gestapáci, to bylo hrůza, jak se menovaly ty s tím černym autem, jak tam přijeli k nám, takový ty v těch černejch v tom voblečení a měli takovýty kostlivce nebo co to měli takle na tom, takový hnusný... my sme se jich báli těhle prevítů.

L.M.: Já sem za Němců chodila do školy v Praze, to si tak ti pamatuju, když tam zabili toho Hajdrycha, tak jak v každom tom krámě byl za voknem ten vobraz s tím černym a to sme se na to podivali a nesměli sme ani muknout nebo ani se jako tak ušklíbnout, rači pryč protože,

voni chodili ty chlapi voblečený normálně a byli to takový ty pacholci německý. A kdyby třeba si šla eště z jednou holkou a řekla si: "Podívej se, zaplat'pánbu, že je po ňom", pánečku to by bylo! Tó se nésmělo, kdepak to bylo tenkrát hrozný, když ho zabili toho Hajdrycha... Naši byli dycky rádi, když sem přijela domu...protože furt vo tý Praze se mluvilo.

J.Š.: Jak vypadal příchod Rudé armády?

L.M.: Voni byli na ženský a jak, protože voni jako nemohli k žádný ženský a ted' najednou já si pamatuju, když naše maminka, že byla už taky stará a šla nahoru do prvního patra, jako my sme měli ten barák patrovej a ted' najednou začla křičet, tak honem tam tatínek letěl a von Rusák jí tam votravoval. Voni byli takový vypoštěný vod toho jako že s žádnou ženskou nic neměli, tak pak když se dostali k ženskejm, tak by se zbláznili... voni byli všeho schopný převíti.

J.Š.: Když jste přijeli do Neveklova, jak to tady vypadalo?

L.M.: Nó tady to vypadalo.. nó tady ty lidi, který tady zůstali jako vedle nás tady byli ňáký Šmolíkovi, tak ty potom vykrádali i tadyten barák. Pavel potom přišel a říkal: "Tak víte co je noveho? Že ten Šmolík courá u nás a co se mu hodí, to vykrade". Naši lidi vopravdu, to je blbý, vid'?... Von byl u koní, dělal na koně to.. uzdy, něco takoveho, takže voni ho potřebovali ty Němčouři, víš. Že jim to spravoval.

J.Š.: Jak vypadal váš dům, byl rozstřílený, zničený?

L.M.: Tady ten ani ne.

J.Š.: Nacházeli jste po válce zbraně po Němcích, náboje, granáty?

L.M.: Já nevim, ale ten Šmolík, ten co tady bydlel, jak už teda dávno umřel, a ten tu byl během těch Němců, tak říkal, že tak jak máme tajdle tu hrušku, tam že kopali, jako tajde za stodolou, tam že Němci kopali a že tam něco skovávali a Pavel říkal, a náhodou tam budou ňáký bomby nebo něco a ještě nás to zabije, ať si to tam je. Já vim přesně, kde to je, jak je ta hruška, tam byl takovej rybníček, tak tam že kopali, ale žádněj tu vodvahu mít nebude, aby totam ňák roskopal... Jenom říkal, že je viděl, jak to tam kopali a furt kopali a pak něco uklízeli a zas to zahrabali všecko, to že von viděl dobře. Takže, dyby se našel ňákej odvážlivec...

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obrázek č. 1: Mapa zabraného území nacistickými vojsky pro účely zřízení cvičiště SS za druhé světové války.

(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

Obrázek č. 2: Stěhování Neveklovska v roce 1943.

Obrázek č. 3: Před odjezdem poslední řůry v Křečovicích.

Obrázek č. 4: Potvrzení, vydávané Přesídlovací kanceláří ministerstva vnitra v Benešově obyvatelům zabraných území.

Obrázek č. 5: Průkazy zvané „Ausweis“, opravňující vstup do zabraného území.

Obrázek č. 6: Velitel cvičiště SS Bigadeführer A. Karrasch, velitel zbraní SS „Böhmen“. Snímek z 9.5.1945, kdy byl na mostě v Kamýku nad Vltavou zajat americkými vojáky.

Obrázek č. 7: Fotografie Marie Brožkové z lágru Köthen v roce 1944.

Obrázek č. 8: Odznak Marie Brožkové z lágru Köthen, který museli nuceně nasazení povinně nosit a řetízek se symbolem českého lva, který nosila vždy při sobě jako vzpomínku na svou rodnou vlast.

Obrázek č. 9: Po válce sepsané svědectví o výslechu pana Vojtěcha Komendy gestapem v Katušce.

Obrázek č. 10: Koncentrační tábor v Bystřici u Benešova 18.5.1945.

Obrázek č. 11: Kuchyně koncentračního tábora v Bystřici u Benešova 18.5.1945.

Obrázek č. 12: Věžňové koncentračního tábora z Vrchotových Janovic, povraždění v prvních květnových dnech 1945 v Olbramovicích leží mezi železničními kolejnicemi a jsou přikryti kupami slámy.

Obrázek č. 13: Vězeň z koncentračního tábora ve Vrchotových Janovicích, jugoslávské národnosti, který přežil vraždění na trati u Olbramovic.

Obrázek č. 14: Perzekuce za okupace Němců v obci Šebáňovice, sepsáno po válce, část 1.

Obrázek č. 15: Perzekuce za okupace Němců v obci Šebáňovice, sepsáno po válce, část 2.

Obrázek č. 16: Perzekuce za okupace Němců v obci Šebáňovice, sepsáno po válce, část 3.

Obrázek č. 17: Perzekuce za okupace Němců v obci Šebáňovice, sepsáno po válce, část 4.

Obrázek č. 18: Stav nemovitostí na území vojenského cvičiště, do kterých se vystěhovalci po válce vraceli zpět.

Obrázek č. 19: Stav nemovitostí na území vojenského cvičiště, do kterých se vystěhovalci po válce vraceli zpět.

Obrázek č. 20: Jen trosky svého domova našli po návratu vystěhovalci. U Hurků ve Zderadicích.

Obrázek č. 21: Střelbou zničené Dalešice v prostoru cvičiště SS.

Obrázek č. 22: Dalešice po odchodu Němců.

Takto nacházeli své domy obyvatelé Neveklovska, kteří se vraceli po válce na svá území, která za války sloužila jako cvičiště SS.

Obrázek č. 23: Dunávice po válce.

Obrázek č. 24: Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.

Obrázek č. 25: Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.

Obrázek č. 26: Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.

Obrázek č. 27: Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.

Obrázek č. 28: Výstava konaná ve dnech 5. – 8. července 2007 u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska v ZŠ Neveklov.

Obrázek č. 29: Výstava konaná ve dnech 5. – 8. července 2007 u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska v ZŠ Neveklov.

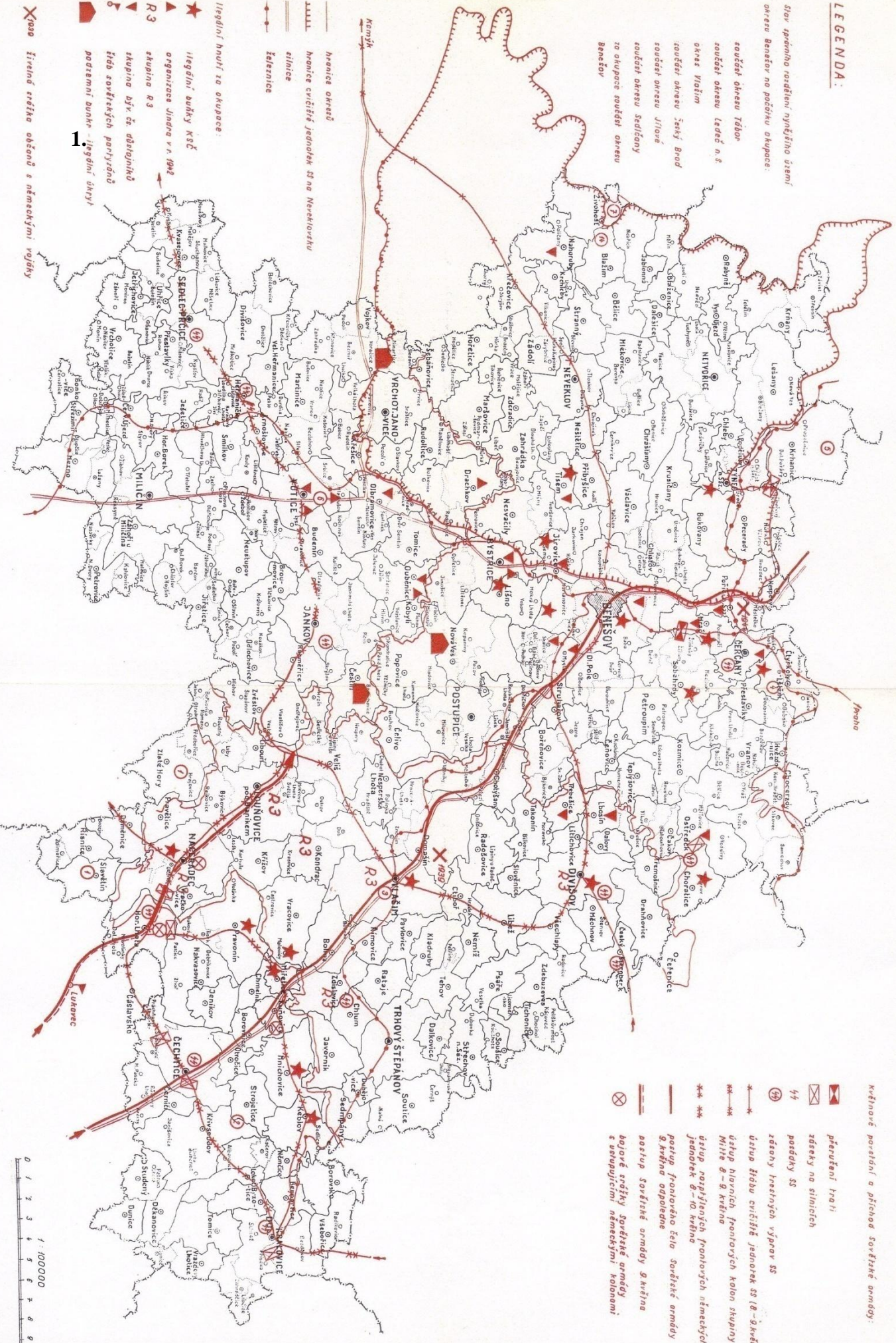
Obrázek č. 30: Výstava konaná ve dnech 5. – 8. července 2007 u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska v ZŠ Neveklov.

LEGENDA:

- Slov správného rozdělení nymfjního území
okresu Benešov na počátku okupace:*
- součást okresu Tábors
 - součást okresu Ledeč n. S.
 - okres Vojm
 - součást okresu Senky Brod
 - součást okresu Jihov
 - součást okresu Sedčický
 - z okupace součástí okresu Benešov

- legální hnutí z okupace:*
- ★ ilegální skupiny KČČ
 - ▲ organizace útlaku v r. 1942
 - R3 skupina R3
 - ▲ skupina býv. št. důstojníků
 - ◊ tíla sovětských partyzánů
 - ◼ pozemní bunkr - ilegální úkryt

X 1939 ztracená rozložení občanů s německými rody

- krétnové posádky a příchod sovětské armády:*
- ☒ přerušování železnice
 - ☒ zástupky na silnicích
 - 44 posádky SS
 - ☒ zástupky hrovných výprav SS
 - ☒ ústup hrovných frontových kolon skupiny Milve 8-9 krétno
 - ☒ ústup rozptýlených frontových německých jednotek 8-10 krétno
 - ☒ postup frontového čela sovětské armády
 - ☒ postup sovětské armády 8 krétno
 - ☒ bojové rozložení sovětské armády s vstoupáním německými kolonami

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
1 : 100000
km

2. Stěhování Neveklovska v roce 1943.

(Zdroj: Výstava k 65. výročí vystěhování Neveklovska v ZŠ Neveklov.)

3. Před odjezdem poslední fůry v Křečovicích.

(Zdroj: Škorpil, Bohumil: Paběrky. Příbram 1948.)

Aussiedlungskanzlei des Ministeriums des
Innern mit dem Sitze in Beneschau,
z. Z. Tschertschan.

Bestätigung.

Ich bestätige, dass Herr

Josef Macháček

Beruf Lackierer

wohnhaft in Seltschan Nr. 27

verpflichtet ist, aus dem Gebiete des Truppen-
übungsplatzes Beneschau auszusiedeln.

Ich ersuche deshalb nach den Weisungen des
Reichsprotectors, die an das Ministerium des
Innern mit Zuschrift des Kommissarischen Leiters
des Bezirkes (IX. ... des Ministeriums
für ... Wirtschaft) vom 3. März 1942
AZ. T. Ue. P. III. Räumung/Stü. ergangen sind,
alle Behörden, dem Genannten wohlwollend ent-
gegenzukommen und ihm bei der Sicherung der
Unterkunft, sowie bei der Gründung einer neuen
Existenz behilflich zu sein, namentlich beim
Suchen und beim Erwerb einer Ersatzliegenschaft.

Als Identitätsnachweis hat der Obgenannte
den bürgerlichen Ausweis vorzulegen.

Seltschan
Sedlčany

Bezirk Tschertschan, den
Sedlčany, dne

Přesídlovací kancelář ministerstva vnitra
v Benešově,
t. č. v Čerčanech.

Potvrzení.

Potvrzuji, že pan

Josef Macháček

povolání lakýrník

bytem v Sedlčany čis. 27

jest povinen vystěhovati se z obvodu území vojen-
ského cvičiště, zřízovaného v okrese benešovském.

Žádám proto se zřetelem k směrnicím Říšského
protectora vydaným ministerstvu vnitra dopisem
komisarského vedoucího Pozemkového úřadu (IX.
odboru min. zemědělství a lesnictví) ze dne 3.
března 1942, AZ. T. Ue. P. III. Räumung/Stü.,
aby veškeré úřady vycházely jmenovanému blaho-
volně vstříc a podporovaly ho při zajištění ná-
hradního úbytování a založení nové existence,
zejména též při získávání náhradní zemědělské
usedlosti.

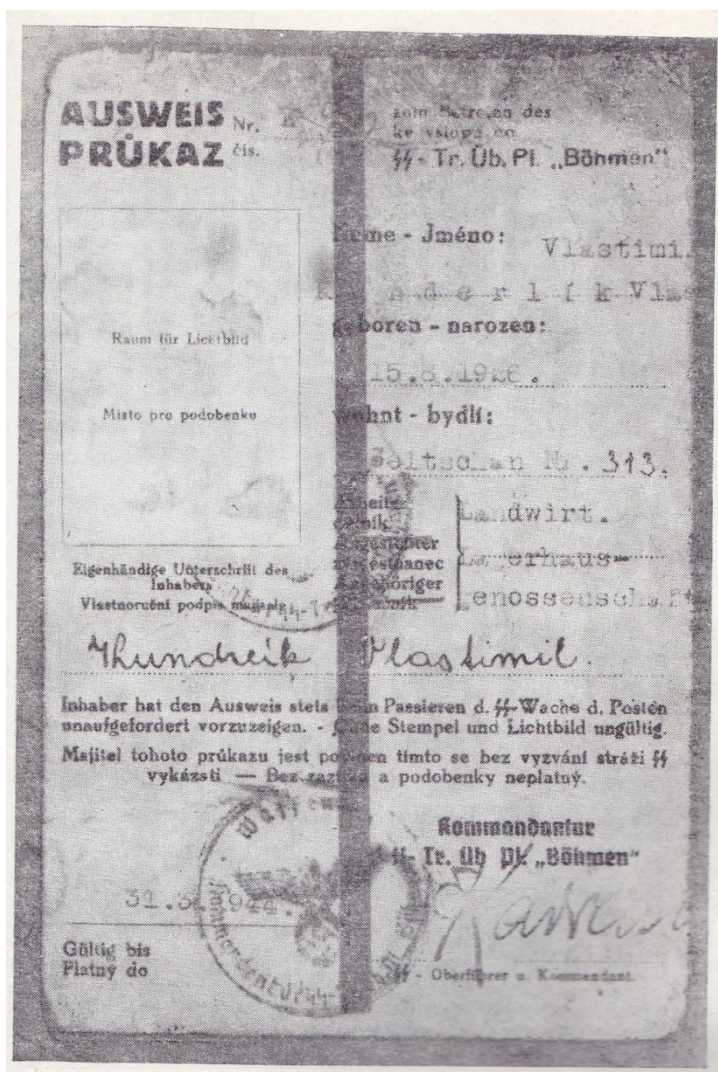
Jmenovaný jest povinen prokázati svou totož-
nost občanskou legitimací.

25. Mai 1943.

25. květen

4. Potvrzení, vydávané Přesídlovací kanceláří ministerstva vnitra v Benešově obyvatelům zabraných území.

(Zdroj: Výstava k 65. výročí vystěhování Neveklovská v ZŠ Neveklov.)

5. Průkazy zvané „Ausweis“, opravňující vstup do zabraného území.

(Zdroj: Robek, Antonín: Lidé bez domova. Praha 1980.)

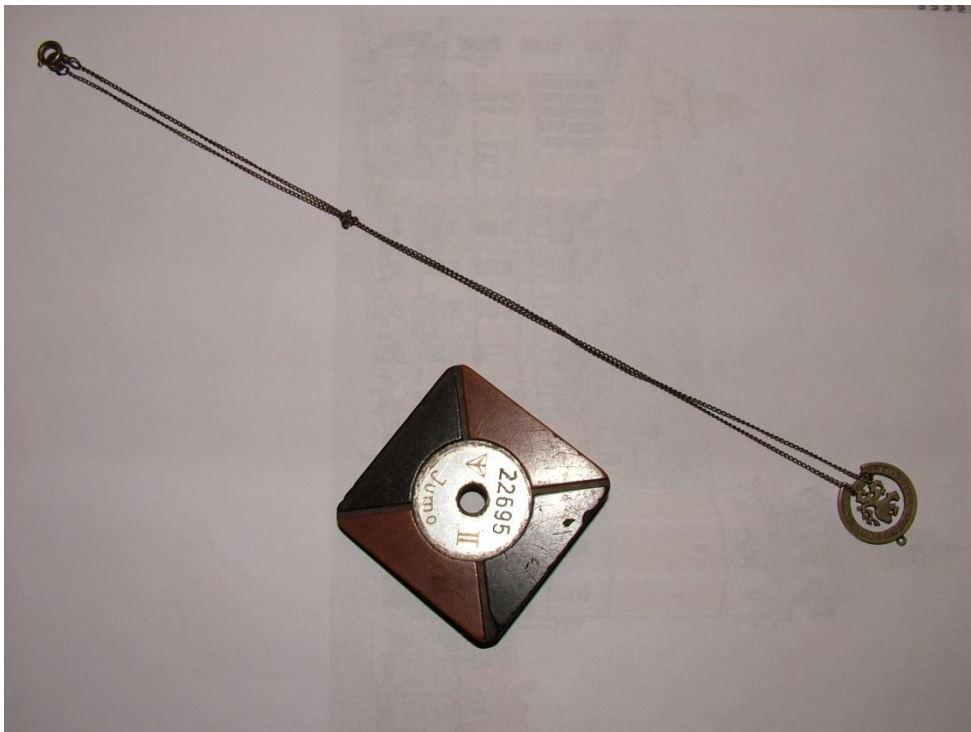
6. Velitel cvičiště SS Bigadeführer A. Karrasch, velitel zbraní SS „Böhmen“. Snímek z 9.5.1945, kdy byl na mostě v Kamýku nad Vltavou zajat americkými vojáky.

(Zdroj: HERTL, Jan-CHARVÁT, Jaroslav-PETRAŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk-TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

7. Fotografie Marie Brožkové z lágru Köthen v roce 1944.

(Zdroj: Marie Brožková, Neveklov)

8. Odznak Marie Brožkové z lágru Köthen, který museli nuceně nasazení povinně nosit a řetízek se symbolem českého lva, který nosila vždy při sobě jako vzpomínku na svou rodnou vlast.

(Zdroj: Marie Brožková, Neveklov)

P r o t o k o l ,

sepsaný dne 7. srpna 1945 u policejního odd. O. N. V. v Benešově s
Annou F r a ň k o v o u, v Benešově, Zámecká ul. čp. 199

Úřadem práce v Benešově byla jsem od 20. března 1943
do 9. května 1945 přikázána jako posluhovačka do služebny Gestapa v Benešově.

Práci jsem obyčejně nastupovala ráno kolem 6. hod. a
končila jsem tuto kolem 9-10 hod. dop., potom jsem nastupovala
odpoledne kolem 19. té hodiny a odcházela jsem domů kolem 22. hod.
Měla jsem k uklízení 10 místností. Také jsem občasné poklízela
v druhé služebně Gestapa ve Fulínově vile a někdy jsem poklízela
a vařila v soukromých bytech některých úředníků Gestapa,
zejména u Mičkeho, ~~Wassera~~, Müllera-Riedle, Weisera, Hellera a v
posledním čase i u Dr. Hohla.

Někdy v listopadu roku 1944, vím že to bylo v sobotu,
přišla jsem do služebny Gestapa ve vile "Katuška" mítí podlahy.
Náhodou jsem vstoupila do služební místnosti, kde jsem zastihla
Dr. Hohla sedícího u psacího stolu nanejvýše rozčileného a na
protější straně stolu jsem spatřila mladého muže spoutaného
na rukách a to tak, že byl ohnutý a ruce měl spoutány pod
kolena, z nosu mu kapala krev, kterou jsem později musila s
podlahy smýt. Přítomný šofér Brusmann přirazil přede mnou dveře
a poslal mne uklízet do I. poschodí. Tím, co jsem v místnosti
spatřila, byla jsem tak rozrušená, že jsem nebyla schopná práce
a proto jsem zůstala státí nahoře na schodišti a naslouchala
jsem, co se dole děje. Z místnosti, o které jsem se zmínila, slyšela
jsem pusté nadávky jako "vole, pitomče a pod." temné údery, plá
a strašný nářek, což trvalo asi 30 minut. Potom jsem slyšela
otevření dveří, čarštění pětce a těžké kroky a spatřila jsem
onoho mladíka, kterak jde do záchodku, kde bylo též umývadlo. Dr.
Hohl a šofér Rusmann přistoupili k otevřeným dveřím nízce
záchodku a tam čekali. Po chvíli se uvedený mladík vrátil zpět
do úřední místnosti, kam za ním vešel Dr. Hohl a šofér Brusmann.
Později jsem viděla, že uvedeného mladíka odváželi festapak
Mitschke a řidič Brusmann z vile "Katušky" patrně do věznice.

Ježto jsem byla tím, co jsem viděla, tak rozrušená,
že jsem nebyla schopna práce, sešla jsem na dvůr, kam přišel za
chvíli Dr. Hohl, vrátivší se Brusmann a člen gestapa Wiesser. Před
Dr. Hohlem a Brusmannem jsem se obrátila k Weisserovi a zcela
otevřeně jsem prohlásila, že než bych se nechala Dr. Hohlem vyšetřovali,
že bych se raději oběsila, načež mi Weisser odvětil,
že ani on by si nepřál, aby byl Dr. Hohlem vyšetřován. Dr. Hohl do
tohoto rozhovoru zasáhl a cynicky prohodil: "Láry, fáry, než byste
se nadála, musela byste zvednouti ruce a šla byste se mnou".

Když jsem se poněkud ~~někdy~~ uklidnila, šla jsem se
podívatí nejprve na záchodek, kde jsem v umývadle spatřila krev
a celé chumáče lidských vlasů. Potom teprve jsem započala s mytím
a uklízením místností.

Později přišel za mnou do jedné z kanceláří Dr. Hohl
a tázal se mne, zda znám onoho mladíka, kterého prve vyšetřoval,
a když jsem mu odvětila, že uvedeného mladíka neznám, tu mi Dr.
Hohl prozradil, že uvedeným mladíkem jest Komenda z Benešova.

Někdy v únoru letošního roku večer přivedl neznámý mi
četník do služebny Gestapa ve vile Katušce kde jsem právě uklízela,
~~neznámého mladíka, spoutaného na ruku. Četník mladíkově pouta~~

9. Po válce sepsané svědectví o výsledku pana Komendy gestapem v Katušce.

(Zdroj: Ladislav Komenda, Benešov)

a) výslech v akyné

Frantové,

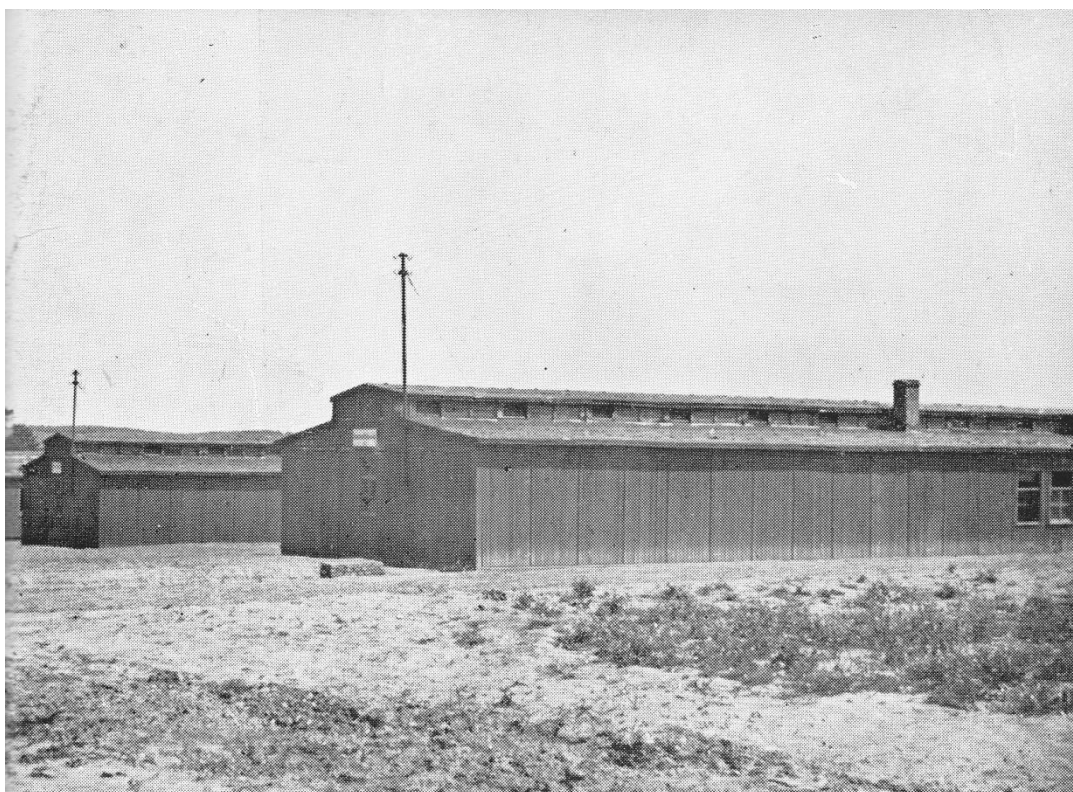
1/8 kroužek

sejmul a Dr. Hohl ho ihned spoutal znovu vlastními pouty. Když se četník z místnosti vzdalil, rozkřikl se Dr. Hohl na uvedeného mladíka: "Vole sedni si.", kterýžto výrok asi čtyřikrát zvýšeným hlasem opakoval. Mladík zřejmě nevěděl jak se má zachováti, ježto v místech kde stál, nebyla židle vůbec a vedle stojící gauč netroufal si sednouti. Teprve asi po čtvrté výzvě ~~maximálně~~ chtěl si mladík sednouti na zem, ježto měl ale spoutané ruce a nemohl se při sedání opřít o zem, svalil se na podlahu, kde mu Dr. Hohl ruce rozpoutal a připoutal mu pravou ruku k levé noze. Potom se Dr. Hohl obrátil ke mně a pravil, že mu to partyzánství vyžene z hlavy. Když jsem se mladíka zastala a poukazovala jsem na jeho mladí a vyjádřila jsem se vůči Dr. Hohlovi, že kdo ví co on nedělal, když byl v jeho létech, tu se Dr. rozkřikl, že mu to z palice vyžene. V tom vstoupila do místnosti asi 4 nebo 5 důstojníků zbraní SS a Dr. Hohl nechal onoho mladíka i před nimi ležeti spoutaného na podlaze. Já jsem se potom z místnosti vzdálila, skončila jsem si práci ve službě a odešla domů, v době mého odchodu zůstal Dr. Hohl s uvedeným mladíkem nadále v úřední místnosti a nevím, co s ním dále dělal a jak s ním zacházel.

V tom samém čase uklízela jsem v kanceláři vedoucího gestapa, kam Dr. Hohl přivedl neznámého mi mladíka, starého asi 25 roků, vyšší statné postavy, na kterého nejen křičel, ale přímo řval a nutil ho, aby mu vyžradil své spolčnický, snad partyzány a když mu uvedený mladík s pláčem odvětil, že už ani neví jak se sám jmenuje, přiskotil k němu Dr. Hohl a se slovy: "Já tě vzpamatuji, jestli chceš" vytal mu notný políček. Já jsem potom z kanceláře odešla a proto nevím, co se dále v uvedené místnosti dělo. Z toho jak byl Dr. Hohl rozčilenuzuzují, že po mém odchodu ve svých surovostech pokračoval. Běhů den ráno po této události se Dr. Hohl vůči mně vyslovil, že se specialisoval čistě jen na mladé partyzány. Víím o tom, že Dr. Hohl krátce před kapitulací německé branné moci obdržel nějaký rýd, nad čímž projevoval neobyčejnou radost a také mně to s radostí a pýchou vypravoval.

Jak jsem se sama osobně přesvědčila a jak víím z vypravování jiných, byl Dr. Hohl vedle Rziha a Müller-Riedla jedním z nejsurovějších a nejbystiálnějších úředníků benešovského gestapa.

Jednoho dne koncem měsíce srpna neb začátkem měsíce září 1944, když jsem asi kolem 20. té hodiny přišla do služebny gestapa ve vile "Katušce" uklízeti místnosti, zastihla jsem v jedné místnosti člena gestapa Rziha a ještě jednoho mně neznámého muže podle všeho též člena gestapa, snad z Prahy a s ačila jsem v téže místnosti u stěny stojícího muže, střední postavy, ve stáří asi kolem 50ti roků. Rziha se na mne obrátil a otázel se mne, zda zmíněného muže, na něhož při tom ukázal rukou, znám. Když jsem mu dala zápornou odpověď, tu jmenovaný prohlásil: "to je učitel Trávěbec z Benešova". Potom mne Rziha vyzval, abych šla uklízet místnosti do prvního poschodí a uvedenou místnost si nechala až na konec a podotkl, že v této místnosti mají nějakou práci. Já jsem výzvě vyhověla, vystoupila jsem po schodišti do prvního poschodí a zůstala jsem té zvědavosti státi na chodbě. V uvedené místnosti slyšela jsem potom hlasy, ale slovům jsem nerozuměla. Po chvíli zaslechla jsem v uvedené místnosti srdcervoucí zavřítí, trvajícím několik vteřin, ale úder jsem neslyšela. V zápětí se ozval hrubý hlas "Drž hubu ty vole". Kdo tato vulgární slova pronesl, zda Rziha, neb jeho spolčník, jsem nerozpoznala. Potom jsem se věnovala uklidání místností a když jsem udělala pořádek na chodbě, v sedmi místnostech a ve sklepě, vrátila jsem se, abych uklidila ještě

10. Koncentrační tábor v Bystřici u Benešova 18.5.1945.

(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

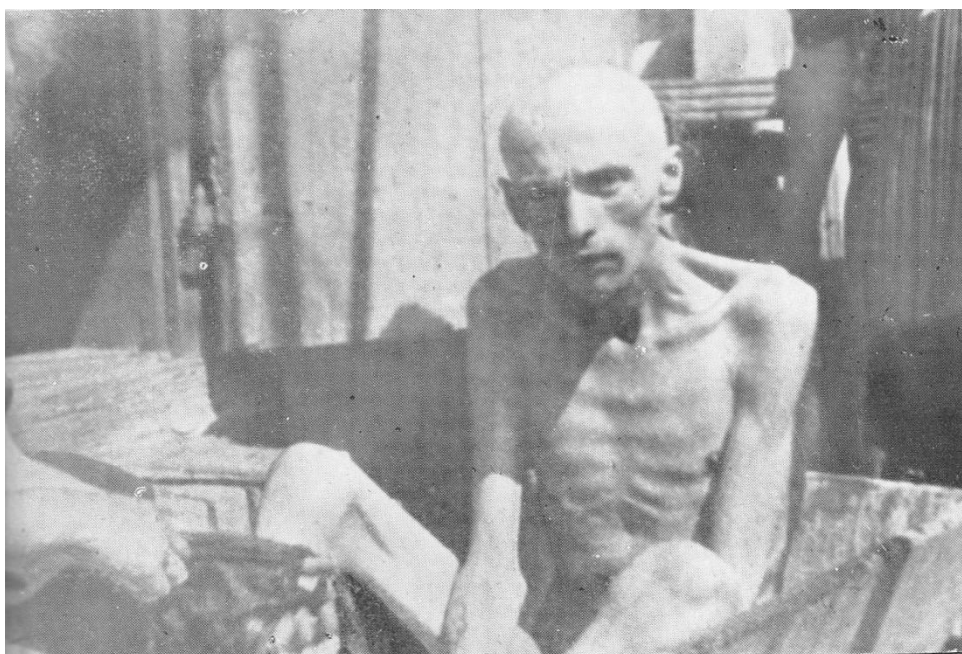
11. Kuchyně koncentračního tábora v Bystřici u Benešova 18.5.1945.

(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

12. Vězňové koncentračního tábora z Vrchotových Janovic, povražděni v prvních květnových dnech 1945 v Olbramovicích leží mezi železničními kolejnicemi a jsou přikryti kupami slámy.

(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

13. Vězeň z koncentračního tábora ve Vrchotových Janovicích, jugoslávské národnosti, který přežil vraždění na trati u Olbramovic.

(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

Perzekuce za okupace němců v obci Šebánovice 1.

Perzekuce v naší obci byla první důkladně
počítána začátkem r. 1940, a jako první obět gestapa
byl Jos. Kelenka (ruský legionář) z Pohorí. Místní
byli organizační papíry, jeho byt byl celý z obracen
ale bez úspěchu, usvědčující materiál nenalezen.
V srpnu téhož roku byla založena odbojová podzemní
organizace v širším okruhu (Mapie na principu tří)
Vedoucím pro Janovice byl Nevaril V. na jeho pozemích
zbudován bunkr s všelijakým zařízením i výšlacím
zařízením. Ant. Rubes vedoucí pro Hledovice a okolí
Jos. Kelenka pro Šebánovice a okolí. Šidlo a byl
Dorotín. Schůze které se odbojvali vždy v noci do které
se vbloudil člověk předkládaje papíry, ruského parasitystu,
ve skutečnosti převlečený agent gestapa, který bydlel v
Tábore v hotelu kde byl stánek gestapa. Tuto dobu dolehla
perzekuce nejtěžší. Nevaril V. zatím za týden
Rubes Ant. ze Hledovic, kde v koncentračních táborech
po dlouhém mučení a trápení nikoho neprozradivše
byli oba popraveni. R. 1941 pro ilegální činnost gestapem
zabavna V. Vovsik a přidán ku výsledku na Chalov
náměstí v Praze. Jednoho dne opět předváděn k
výsledku podarilo se mu neprozorovaně uprchnouti
a než byl večer byla konána prohlídka gestapem
jeho bytu, ale nalezen nebyl, neboť zabežil z bunkru
které s ním roodiště, které po nějakou dobu žil sám.

14. Perzekuce za okupace Němců v obci Šebánovice, sepsáno po válce, část 1.

(Zdroj: Z materiálů získaných v pozůstalosti po Karlu Voleveckém ve vlastnictví Pavla Červenky z Benešova.)

2.
Ta nedlouho získal kolegu Zdenka Vákoru komunist. přidavka, na kterou byla vypočána cena 10000 RM. na jeho dopadení. V červnu 1942 bunge vyčeraven a bytatele přesídlili hu známému rolníkovi kde byli přebíráváni více 4 roku. Dále se přidružil ruský parasutista pod jménem „Pepík“ št. kapitán. Hlori nové zatýkáni, a na základě toho zabídejí se z nové bunge u osady Minářtice. Rádi kontroly, protledávány stavení zabírání zásob obilí, každému se odebíre poslední, a když si někdo něco odlova jist odsouren do steutnice a koncentračních táboru. Tento soud postihl několik občanů, Stan. Neterda podlel 20/5 1944 Mydebenec (umučěn) Pracovní úřady rádi. Pracovní nasazení do ríci podkává Frant. Dvořákova syna rolníka u Šebánovic, který jest koman- dovan do Berlína po 6 měsících prodeá domu a skrývá se až do 30 ledna 1945 opět byl komandován do pracovního kárného tábora v Buzanec na 6 týdnů. V této době pracují ruští zajatci i političtí věnovi ve škole p. Elomonta u Šebánovic. Věnovi musí pracovati za každého počasí o hladu a bití. Tu se projevuje soucit kamenických dělníků i místního obyvatelstva, kteří věnují svůj přídel obilí, ve prospěch zajatců, a tak se utěpení trestanců zmírňuje za rizika osobní svobody i zastřelení. Nebot nesmelo trestancům nicelo se darati. Bunge u Minářtice zívují neboť partyzáni přibývají i několik zajatců uprello- i koncentračního tábora z Janovic a osídlili zminěné bunge. V tu dobu obýval tři bunge p. Krouček N. který byl pro ilegální činnost odsouren k smrti. Před popravou chtěl zakončiti život svůj sám a přivřel sobě zili na obou rukách třepinou skla

15. Perzekuce za okupace Němců v obci Šebánovice, sepsáno po válce, část 2.

(Zdroj: Z materiálů získaných v pozůstalosti po Karlu Voleveckém ve vlastnictví Pavla Červenky z Benešova.)

1945
na leví ruce s žilou sobě přikousal zubami, a tak raněnému se podarilo - před popravou uprchnouti a do bungalvu se uchýliti. Ke konci r. 1944 bungalv byl vypraven, nemáme jakým způsobem. Němci ve velkém kruhu obkličili bungalv, a stále postupující kruh uzavírající. Tímto kruhem se dvěma opakovacími pistolema se probil Krouček a tak sobě život zachránil. Dva partyzáni se nechtěli v bungalvu se vzdáti a tam byli smrti usmrceny.

V osadě Minářtice byl raněn zajatec polské národnosti apert esmany zajat a trymšen. Po těchto událostech a likvidaci bungalvu, zbývající partyzáni přisídlili ku partyzánské skupině číslo 2 VII oddílu brigády "Táborité" která se součastnila práci proti okupantům, rušení telefonního vedení úředních telegrafních tyčí. Do velké boje skupina tato zasáhla u Lukavce na různých jiných místech. Dvě partyzánské byly velika, neboť často jsem viděl když partyzánské auto - projíždělo Janovicemi, (německým arzenálem) po nich Němci vesle stříleli ovšem bez úspěchu.

Dne 4 května 1945 v 5 hodin ráno byl jsem volán na schůzku do lesa blízko Voráček kde jsem podal hlášení o stavu německé armády která byla asi takto:

75 tanků všech typů 2.200 mužů posádky moderně vyzbrojených. ~~Kromě toho~~ 17 lehkých tanků 300 mužů ^{Manelovic} obranné zásoby munice, několik tisíc pancéřových ještí, značný počet připravených k okamžitému použití a spousta aut ku dopravě munice. Oddíl partyzáni v počtu 1700 mužů měli vztáti Janovice útokem.

16. Perzekuce za okupace Němců v obci Šebáňovice, sepsáno po válce, část 3.

(Zdroj: Z materiálů získaných v pozůstalosti po Karlu Voleveckém ve vlastnictví Pavla Červenky z Benešova.)

4.1
Po řádném uvážení, vzhledem ke nedostatečné výzbroji
a několika násobnému varování byla od útoku upuštěno
a tak bezúčelnému krvavému zabráněno.

Místní národní výbor v Šebaňovicích,

Dne 26/2 = 1946

Zelenka Joz.

17. Perzekuce za okupace Němců v obci Šebaňovice, sepsáno po válce, část 4.

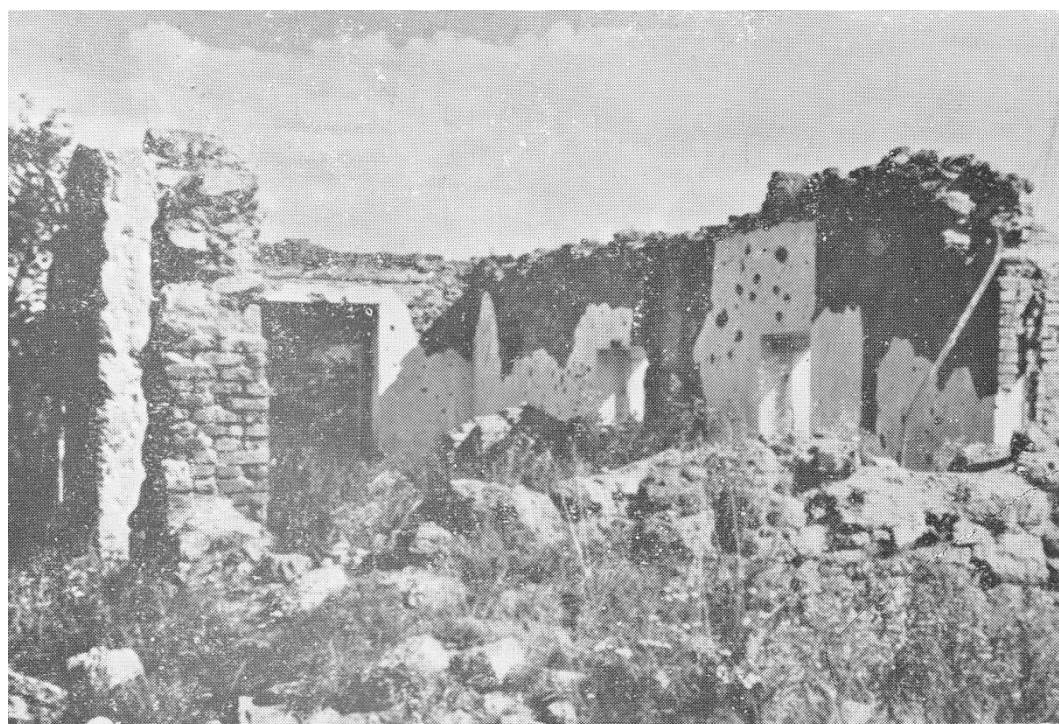
(Zdroj: Z materiálů získaných v pozůstalosti po Karlu Voleveckém ve vlastnictví Pavla Červenky z Benešova.)

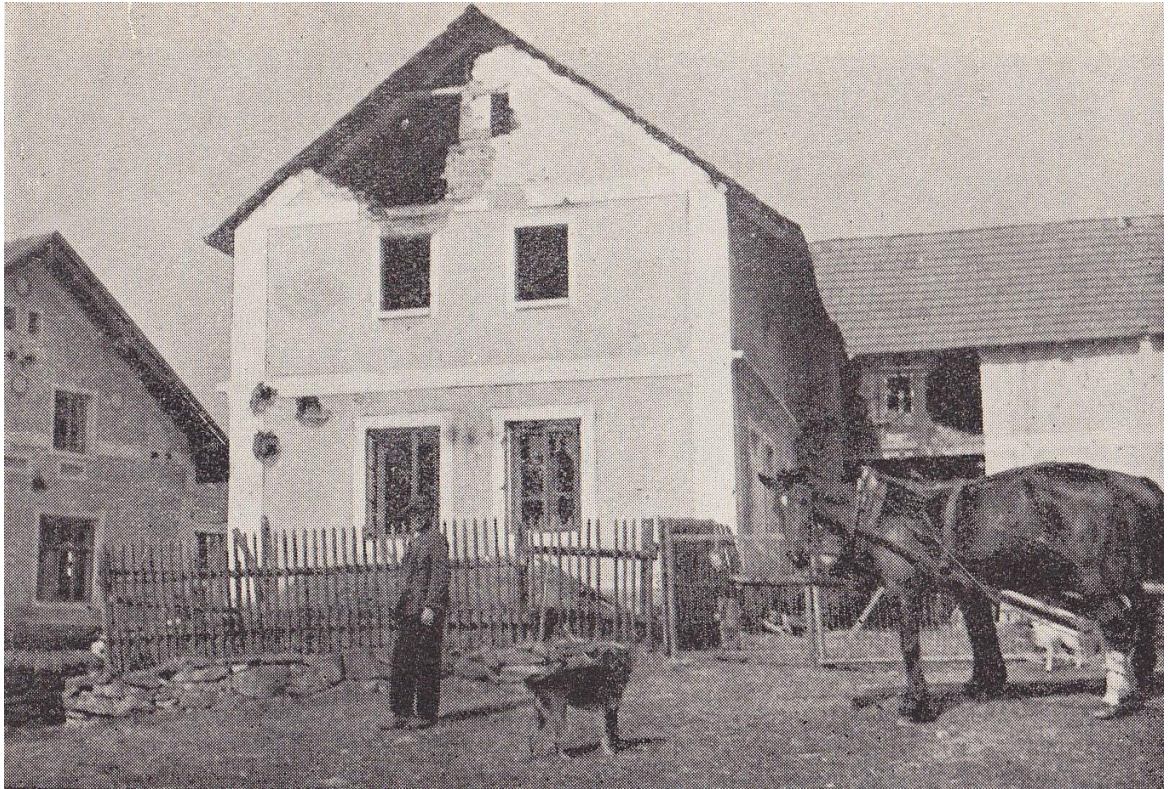
18. 19. Stav nemovitostí na území vojenského cvičiště, do kterých se vystěhovalci po válce vraceli zpět.
(Zdroj: Výstava k 65. výročí vystěhování Neveklovska v ZŠ Neveklov.)

20. Jen trosky svého domova našli po návratu vystěhovalci. U Hurků ve Zderadicích.
(Zdroj: Škorpil, Bohumil: *Paběrky. Příbram 1948.*)

21. Střelbou zničené Dalešice v prostoru cvičiště SS.
(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk-TYWONIAK, Jirí:
Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

22. Dalešice po odchodu Němců.

(Zdroj: Škorpil, Bohumil: Paběrky. Příbram 1948.)

23. Dunávice po válce.

(Zdroj: Škorpil, Bohumil: Paběrky. Příbram 1948.)

24. 25. Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.
(Foto: Walter Kubesch)

26. 27. Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.
(Foto: Walter Kubesch)

28. 29. 30. Výstava konaná ve dnech 5. – 8. července 2007 u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovská v ZŠ Neveklov.

(Zdroj: Výstava k 65. výročí vystěhování Neveklovská v ZŠ Neveklov. Foto: autor)